

F. W. UP DE GRAFF
AZ
AMAZONASZ
ŐSERDEIBEN

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI CHOLNOKY JENŐ

F. W. UP DE GRAFF

AZ

AMAZONASZ ŐSERDEIBEN

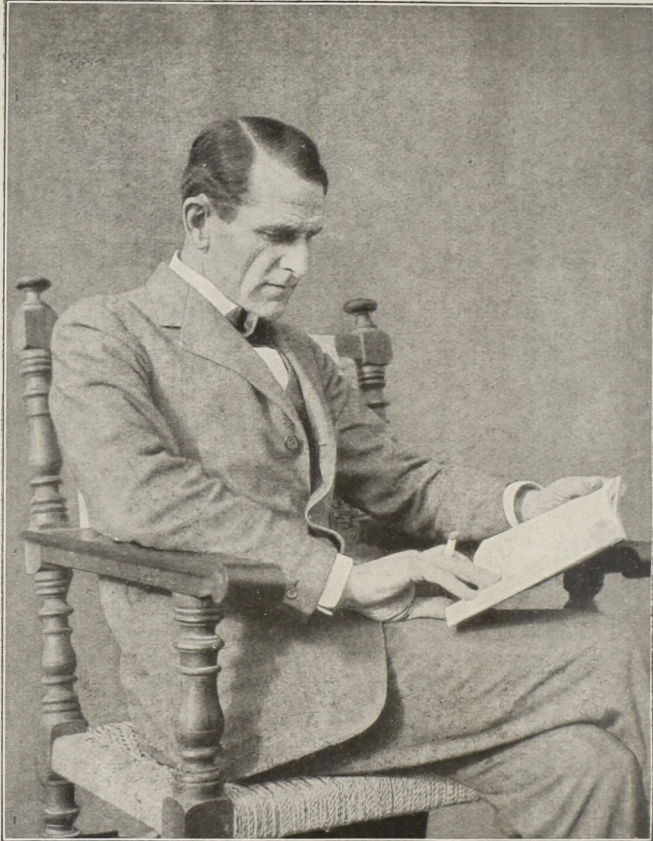
(HEAD-HUNTERS OF THE AMAZONAS)

BUDAPEST

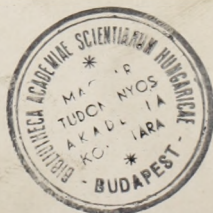
LAMPEL R. (WODIANER F. ÉS FIAI)

KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

F. W. UP DE GRAFF.

F. W. UP DE GRAFF

AZ

AMAZONASZ ŐSERDEIBEN

ANGOLBÓL ÁTDOLGOZTA

HALÁSZ GYULA

58 KÉPPEL, TÉRKÉPPEL

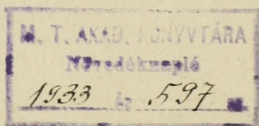
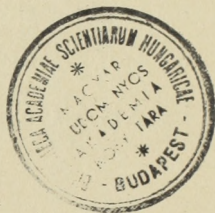
BUDAPEST

LAMPEL R. (WODIANER F. és FIAI)

KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

teljes példán
FRANKLIN-TÁRSULAT

108598

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELSŐ FEJEZET.

Az első lépés.

Vándorutam története ott kezdődik, hogy egy őszi regelen levelet kaptam Ecuador fővárosából. Elmirában voltam akkoriban, New York államban. A levélben ez volt:

Quito, szeptember 30.

Kedves Fritz,

el sem képzeled, mennyire örültem levelednek. Most jöttem meg Riobambából, ezért késtem meg a válasszal.

Hát villamos-mérnök lett belőled? Meglepett, amikor olvastam, hogy elektromos szakmára adtad a fejedet.

Meg kell mondanom neked, hogy itt a vadonban nem valami gyönyörűség az élet. Társaság nincs, színház nincs, szórakozás nincs. Csak munka és munka. De ha szívósan dolgozik az ember, elég jó keresetre tesz szert.

A nép tunya. De azért mégis könnyebb itt megtollasodni, mint odaát az Unióban, ha nem harácsolhat is össze holmi mesés vagyont. Az ország elmaradott. A kezdet kezdetén vagyunk. De ahogy mondtam is neked, az ország belsőjében egészséges és kellemes az éghajlat. De Guayaquil legtöbben megsínylik.

Rajtad fordul meg, határozz: ha jössz, jöjj azonnal. Ne várd meg a telet. Írd meg, mikor érkezel Guayaquilba. Gondoskodom róla, hogy ne legyen semmi fennakadás.

Remélem, hamarosan látjuk egymást.

Ölel

E. Domingo Córdobez.

Enrique Córdobez kollégiumi régi pajtásom volt She-nectady-ben. Mint sok más gazdag délamerikai fiú, ő is az Egyesült-Államokban járt az egyetemre. Baráti körben «a gróf»-nak hívtuk csak. Gépészmérnökséget tanult. De nem úgy, mint legtöbb társa, — ő nem az egyetem *mellé* járt, hogy aztán a négy év végeztével pénzért vásároljon birka-bőrdiplomát (öt fonttól fölfelé, a birkabőr nagysága szerint) — nem, az én Domingo barátom komolyan megfogta a dolog végét, hogy azután, ha hazakerül szülőföldjére, Ecuadorba, csakugyan lendíthessen valamit a kezdetleges állapotokon. Kitüntetéssel végezte el a mérnöki főiskolát.

Később is jó barátok maradtunk. Eljött hozzánk. Megbeszéltük, hogy lemegyek én is Ecuadorba, csak ő előbb kikapogattja, mihez foghatnánk egyesült erővel. A kezdet nehézségein majd átsegít az apja pénze, gondoltuk.

Akkoriban Ecuador fővárosának az utcáit még gyertyával világították: az ablakba rakott gyertyákkal. Tennivaló éppen elég kínálkozott még Quito városában. Nem is tétováztam sokat. Az első hívó szóra felkerekedtem.

Már gyereksorban lázas mohósággal olvastam Stanley utazását a Legsötétebb Afrikában. Most íme ütött az óra, hogy megvalósítsam régi álmomat és belevessem magamat a kalandba. Kaland! Koraiifjúságom óta ez a varázserejű mágnes vezette lépteimet az életen keresztül. A nagy nap felvirradt! Dél-Amerika rejtelmes ismeretlen földje feltárul előttem . . .

November 18-án hajóra szálltam New Yorkban Panama felé — zsebemben száz dollár. Tíz napra rá az *Advance*, a régi Ward Line hajója kikötött Colónban. Bármily eseménytelen volt is ez a tengeri utam, a kaland élménye dagasztotta keblemet. Útban voltam céloim felé.

Colónban két dolog tűnt szemembe legelőbb: a pulykakeselyű és a néger. Mind a kettő csapatosan nyüzsgött a kikötőben. Nem sokat láttam a városból; pálmák közt megbúvó nádfedelű házakra emlékezem. Riasztó mocsárfészek: sáros sikátorok, utcaseprők helyett pulykakeselyűk takarítják az utcát.

Egyenesen a kikötőhídról szálltam be a vonatba és harmadfél óra alatt megérkeztem a Panama-csatorna túlsó végére. Apró városkák maradoztak el utunk közben, hajszállra olyanok, mint maga Colón. A félbemaradt Panama-csatorna gépei ott rozsdásodtak a latyakban, ahogy a franciák veszni hagyták, a kotrógépek, gőzkazánok a buján sarjadzó forróövi növények indái és iszalagjai közt fuldokoltak.

Panama egyetlen szállójában szálltam meg december 12-én : a Grand Hotelben. A szálló levélpapirosán ott hivalkodott a csábító ajánlás : «Középponti fekvés, a Santa Ana parkban, első osztályú étterem, ragyogó hálószobák, táncterem . . .»

Valójában : feneketlen sártenger, piszok, dísztelenség. De legeredetibb volt az «egészségügyi berendezés». Az ebédlő egyik végén egy sor fülke ; ha «kiment» valaki, a félajtón keresztül vígan folytatta a társalgást az asztalnál ülő barátaival.

A szoba kétoldalt nyitott volt, közvetlen az utcára. Az utcán meztelen kölykök, kutya, disznó, csapatostul. Ott ólálkodtak. Lesték a hulladékot. A «ragyogó hálószobák»-ban nyüzsgött a féreg. Nem tudtam eldönteni, le szokták-e kaszálni a füvet és a dudvát a szobákban, mielőtt megmutatják a vendégnek — az én szállóm gazdája ezt elmulasztotta. Másfél araszos fű zöldelt a padló réseiben. Mielőtt megtelepedtem, gyomlálgattam egy kicsit és erre a tisztásra tettem le az útiládámat. A ládán kuporogva aludtam azon az éjszakán, abban a reményben, hogy az ágyból kimerészkező férgeknek csak egy része talál majd rám abban a fűrengetegben. A szúnyogok annál keservesebben meggyötörtek.

Soresby, az amerikai konzul igen kedves volt hozzám. Hálás voltam jó tanácsaiért. Mert sok kelepce leleselkedik az Északról jött gyanútlan utasemberre. Második este elvitt magával szórakozni. A játékbarlangban öt perc alatt felrobbantotta a bankot.

Másnap felszálltam a *Santiago*-ra, a Pacific Mail Line gőzösére és negyvennyolc órával később partraszálltam Guayaquilban.

Ecuador fő kikötő városának két nevezetessége érde-
mel említést : a szemét eltakarításának sajátos módja és az
«admirális». Az előbbit csak az amerikai konzul leírásából
ismerem, mert nem időztem elég soká a városban, hogy
magam szerezzek tapasztalatot, tekintettel a sárgalázra és
a bubo-pestisre.

A szemetet, hulladékot az ablakon döntik ki, de nem az
utcára, hanem az arra haladó villamosok tetejére. A kocs
tetején deszka fut körül. Így gyűjtik össze a város szemet-
jét. Ez a rendszer alighanem egyedül áll a kerek világon.

Az «admirális»-sal a csapszékben találkoztunk. Éppen
akkor vert ki valakit onnan. Az asztal lábát még a kezében
szorongatta. *Brown* volt a becsületes neve. Pittsburgból
került ide. Ő volt az ecuadori hadiflotta hajózártisztje, fő
ágyúestere és gépészmérnöke egy személyben. A «flotta»
éppen ott vesztegelt Guayaquil kikötőjében : két ágyús-
hajó, az *Espere un poco* és a *Pasado mañana*. (Így gúnyolták
őket.)

Guayaquilból a Guayas-folyón mentem fel Bodegasba,
a földkerekség legnagyobb kakao-ültetvényére. Száz egy-
néhány kilométerre van ez a hely Guayaquiltól. Sohsem
láttam még annyi alligátort, mint ebben a folyóban. Az
egész folyó mintha merő iszaptól és alligátorból lett volna.
De az iszap is csupa alligátorból volt, ha jobban megnézte
az ember. Minduntalan közjük keveredtünk, gázoltunk
bennük.

Córdobez barátom ott várt rám Bodegas kikötő partján.
Így kezdődött hétéves vándorutam Dél-Amerikában.

MÁSODIK FEJEZET.

A jó reménység földjén.

Ecuadorban, a Csendes-óceántól az Andes-hegyláncig, a vízzel el nem árasztott terület nagyobb része csupa kakaó-ültetvény. Innen kerül ki az öt világrész csokoládéjének és kakaójának háromnegyed része.

Ezek közt a végtelen kakaó-ültetvények közt vándoroltunk ketten, Córdobez meg én, öszvérháton, Bodegasból La Delicia felé. Pompás, fűrgé járású öszvéreink vígan poroszkáltak velünk a tilos ösvényen. Ha víz állta utunkat, megúszták, akár a kacsák; le sem szálltunk a nyeregből. A folyót áthidaló keskeny fatörzsön nyugodtan átsétáltak, árkot ugrattunk velük, a ledőlt fákat könnyedén átszökdeltek.

Az öszvér igénytelenebb a lónál. Ha más harapnivaló nem akad, naphosszat beéri egy szalmakalappal. Ha aztán kimerül, tapodtat se megy tovább. Ez is szerencse. A ló, ha hajszolják, roskadásig baktat előre, megroggyan és cserbenhagyja gazdáját. Az öszvért, ha megbicsakolja magát, alig lehet kimozdítani helyéből.

Málhámát Bodegasban hagytam, hogy továbbítsák Riobambába az országúton, óriási kerülővel, Quitón keresztül.

Három nap egyebet se láttunk, csak kakaó-ültetvényt. A kakaó-fák végtelen sorai Andalucía olajfa termő tájait juttatja eszünkbe. Akárcsak az olajfák, a kakaó-fák sorai közé sem ültetnek semmit; derékmagasságig egyetlen ág sem hajt ki a törzsből. Koronáik csaknem egymást érik, egyetlen nagy tetőbe borulnak össze.

Esténkint egy-egy kerülő kunyhójában szállottunk meg. A Córdobez név mindenütt megnyitotta előttünk az

ajtót. Országszerte ismerik a családot. Óriási gulyáik és méneseik vannak és kétszázezer hektárnyi, irtásra váró őserdejük. Egész falvak urai a Córdobezek. Azokból sorozzák munkásaikat (*peones*, spanyolul). Hatalmuk, mint mindenütt a délamerikai köztársaságokban, a hőmérő érzékenységgel követi az uralmon levő politikai változásokat: hol emelkedik, hol meg zuhan. Akkoriban éppen zuhanóban volt, mert új urak kerekedtek felül az országban. Ilyenkor időbe telik, amíg az új hatalmasságok közt is kitapogatják a kedvező összeköttetések szálait.

Csodálatos élmény ez az éjszakai lovaglás a kakaóültetvények tájain. Cserebogár nagyságú világító bogarak rajzanak körülöttünk. Zölde-sárga fényük erre-arra cikázik. Mintha csak ünnepi játékát űznék a rovarvilág az ültetvények között.

Kikeveredve a kakaó-fák sorai közül, megkezdődött a kaptató az erdős hegyoldalban. Ez már az Andes-lánc lejtője. A *litoral* (sík partvidék) egyhangúsága véget ért. Őszvéreink itt érezték még magukat igazán elemükben.

Elöl nyargalt a legényünk, hogy lecsapkodja az ösvényt benövő cserjék gallyait. La Deliciában megállapodtunk egyheti pihenőre. Agosto Córdobez vendégei voltunk itt, az öreg Córdobez másik fiáé. Hatan-heten voltak a fiúk, mindegyik más-más telepen gazdálkodott.

Pihenőnk arra is jó volt, hogy megismerkedjem az őserdővel és az ültetvények életével. Minden újdonság volt még nekem, érdekelt és izgatott. Sohsem láttam még majmot, csak ketrecben. Itt úgy vadásztunk rája, akár a nyúlra. Jaguárt is most lőttem először. Még furcsább volt, amikor ezeknek az állatoknak a megevésére került a sor. Sohsem gondoltam rá, amikor az állatkerti majmokban gyönyörködtem, hogy ezeket a mókás állatokat meg is lehet enni.

Megtanultam, hogyan kell meglékelni a kaucsukfát, hogy készül a rum (*aguardiente*, ahogy spanyolul mondják) meg a cukor. Szedtem *plátanost* és *yuca-t*, megtanultam, hogyan jelölik az ösvényt az őserdőben. Eleinte egy indiánus kíséretet el kóborlásaimra, utóbb magamban járogattam el, és meg kellett tanulnom az útjelzést, hogy el ne téve-

ledjek a fák és növények útvesztőjében. Jót nevetettek rajtam a *peon*-ok amikor látták, hogy szekérszélességű írtást hasítok az erdőben és egyre hátrapislogok, látom-még a hazavivő utat.

Az idilli napoknak hamar vége szakadt. Domingo Córdobez egy nap jelentette :

— Indulunk tovább.

Innen már járt út volt tovább Riobambába. Errefelé járt kéthetenkint a rumszállító öszvér-karaván az ország belsejébe.

A rumnak fontos szerepe van az ecuadoriak életében. A cukornád erjesztett levéből készítik. Veszettül erős. Olyan az íze, mintha benzinből és cukorszörpből kevernék. Ecuadorban örökös a *fiesta* (ünnep), ebben pedig az *aguardiente* viszi a szót, — nem hiába «tüzes vizet» jelent ez a spanyol szó. A *fiesta* jó ürügy az ivásra : a felejtésre. Az ecuadori ember fejében örökös a köd. Ott jártom idején egy dollárba került egy hektoliter ebből a gyalázatos italból. Egy centért mérték a feledés bűvitalát huszonnégy órára.

A La Deliciából Riobambába vivő út ecuadori fogalmak szerint elsőrendű. Valójában a sík részekben feneketlen sártenger. Hegynek fel lépcsőzetes. Ezeken az agyagba vágott félméteres lépcsőkön úgy lépdel felfelé az öszvér, hogy keresztben áll a kapaszkodó irányára. Lefelé nem ezeken a lépcsőkön jár, hanem mellette, a síma, kemény agyagon szánkázik le. Neki is, lovasának is izgató sport. Később, mikoriban négyezer méternél nagyobb magasságban éltem, a tréfa kedvéért akárhányszor öt-hat óra alatt leszánkáztam a hegyről, holott felfelé ugyanez az út nyolcnapos hegymászásba került. Az öszvért, ha lejtőhöz ér, senki rá nem tudná szorítani, hogy a bevagdosott lépcsőkön döcögjön lefelé. Nem. Háttal fordul, mellső lába felfelé és hajrá! Kezdődik a szánkázás! Lenn már vár bennünket a kivájódott sárgödör, hol négy lábon, hol nem, ér célba velünk háttal. Képzeltető, hogy görögnek lefelé a rumos hordók, amikor «lejtőre jut» egy-egy ilyen szállító karaván.

Az *arriero*-k (öszvérhajcsárok) egy része odalenn várja

a leszánkázó állatokat, és siet kiszabadítani a sártengerből, mielőtt megérkezik a következő.

Don Agosto házatól Riobambáig hat nap alatt jártuk meg a 120—130 kilométeres utat. Útközben értük ifjú barátom ültetvényét. Apjának a húszezer lakosú Riobambában van a főhadiszállása. Őt Papa Domingo néven emlegetik, megkülönböztetésül fiától, a «gróf»-tól.

Papa Domingónak két háztartása volt. Egyik ez a riobambai, a másik a feleségéé Quitóban, a fővárosban. Fiai pedig szétszórtnan éltek a Córdobez-uradalom különböző jószágain. Ő maga ott érezte jól magát a fehérre meszelt riobambai «cserepes tanyán», ahol a csirkék betipegtek az ebédlőbe, nyílt tűzön főztek a konyhán, és annyi volt a bolha, hogy inkább az utcákon kóboroltam alvás helyett.

Mint a legtöbb riobambai házban, itt is megvolt a *patio* és a *corral*. A *patio* afféle nyitott pitvar, a ház közepén, tőle jobbra-balra a szobák. A *corral* meg, a hátsó fal mögött — ez olyan célt szolgált, amelyet túlzás lenne «egészségügyi» berendezésnek nevezni, annál is inkább, mert ilyes «berendezés» teljességgel ismeretlen az országban.

Az öreg Córdobez egészen a nyugat-írországi parasztok módjára élt. Szappant nem használt, alig-alig vetette le a rajtavaló ruhát, csizmában aludt, fején a kalap. A spanyolok semmitől sem irtóznak annyira, mint a friss levegőtől.

Ez volt hát az az udvarház, amelyben (a szó szoros értelmében a házban) egy februári este leszálltam öszvérem hátáról. A hatalmas ültetvények, gulyák és ménesek Európában nevelkedett nagytekintélyű urának a házatája roppantul meglepett. Merőben mást vártam tőle: valami modern, kényelmes otthont és nem a műveletlen ecuadoriak kezdetleges házatáját.

Bizonyos, hogy másforma volt a quitói ház: Señora Córdobez tiszta, csinosan bútorozott városi háza. Ha Papa Domingo nagy ritkán meglátogatta a feleségét, leányát a fővárosban, kénytelen volt szegény kemény ingbe bújni, fekete ruhát ölteni magára. Nem csuda, hogy jobban érezte magát odahaza, a barmai és peonjai között.

Barátom, «a gróf», kifogyhatatlan volt az üzleti tervekben : sorra-rendre az egész országot végigbarangoltuk, mindenbe belefogtunk. Csalódás csalódásra. Egyedül az vigasztalt, hogy nem fizettem — nem fizethettem — rá a dugába dőlt vállalkozásokra. Mire megérkeztem Bodegasba, már csak néhány dollárom maradt a százból. Attól fogva Córdobezék vendége voltam. Így az én szénám rendben volt.

Valósággal elárasztottak ajánlatokkal, hogyan lehet gyorsan meggazdagodni. Hol bútorgyárat készültek alapítatni velünk, hol útépitésbe, erdőirtásba ugrattak volna bele, hogy kávé termeljünk a helyén. Villamosvilágítást terveztünk Quitoban, a Riobamba-völgyet készültünk elárasztani a Chimborazo megolvadt havával, skót whiskygyártás gondolatával is foglalkoztunk. Hétről-hétre más-más elképesztő terv merült fel, a rézbányától a Cotopaxi csúcsára tervezett üdülőhelyig. Végül is felülkerekedett egy életrevaló ötlet.

Salinasban, 4300 méterre a tenger színe felett volt Córdobeznek egy sósforrása. Indiánusok bérelték a forrást, évi 1200 dollárért. Arról volt szó, vegyem saját üzembe a sóbányászatot, szereljem fel újmódi gépekkel és dolgozzunk felesbe. Évi 30,000 dollárra számítottunk. Öszvérhátra kaptam és elindultam Salinasba.

Salinasból olyan kilátás nyílik, hogy aligha van párja a világon. Igéző, hatalmas kép. Keleten a Chimborazo tündöklő óriás ezüstös kúpja szinte a házak közül szökik föl másfél ezer méter magasságba a város fölé. Északon a Cordillerák láncából az Antisana megtört kúpja magaslik ki, százharminc kilométer távolságban. Délen ugyancsak a Cordillerák egyetlen sziklás-jeges hegytömege nyúlik fel a mindent elnyelő felhők tengere fölé. Nyugat felé másfél száz kilométerről megcsillan derült időben a *litoral* szürkés-kék ködébe vesző Csendes-óceán végtelen síkja. A napnyugta a legfenségesebb. Amikor a Nap lemerül a felhőpalást alá, hanyatló sugarai egyetlen óriási szivárványt varázsolnak az égboltozatra. A színek egyre halványulnak. A felhők résein áttörő utolsó rózsás sugarak a Chimborazo ormán csillannak meg. Mintha felborult volna a világ : alulról tör

fel a napfény a felhőkön keresztül a magasságba. Feledhetetlen látvány.

Riobambából Salinasba menet legelőbb is a vulkáni homok és kő sivatagán kell átvágnunk magunkat. Ez után a húsz kilométeres vándorlás után kezdődik meg a kapaszkodó a Chimborazo lejtőjén. Újabb tíz kilométer a kihalt tűzhányó vízmosás-szaggatta testén felfelé. Így jutunk fel az *Arenal*-hoz, a vulkáni homok egy-két kilométer lejtős síkjára a jég- és hóborította hegykúp tövében. A hegy déli vállát megkerülve megpillantjuk a Riobamba völgyét, a falvak apró fehér foltjaival.

Elindulunk lefelé a *páramo*-fű benötte sziklás hegyoldalban. Mередek bércek és szakadékok közt visz utunk tovább s egyszerűen feltűnnek Salinas szalmafedeles kunyhói.

Vigasztalan kép. Kutyaólszerű nyomorult viskók, benük szalma: ember, tyúk, disznó egyfedél alatt. Az én kunyhóm sem különb a többinél, legfeljebb hogy egy sárpadka választja el a konyhát a hálófülkétől; kövekből rakott tűzhely, rajta néhány edény, üst és serpenyő.

A falu népének egyetlen foglalatossága a sópárlás volt megérkezéseimkor. Minden háznak megvolt a maga rézüstje, ezt megtöltötték egyik vagy másik sósforrás vizéből és elkezdték forralni. Mindenki otthon üzte ezt a mesterséget. Az asszonyok ügyeltek az üstre, a férfiak gyűjtögették a tüzelőnek valót. Messzire lejárogattak érte, mert ebben a magasságban nincs egyetlen cserje sem. Verejtékesen megdolgoztak a mindennapi kenyerükért — és most ezt a kenyeret készíttem kiütni a kezükből. Bizony nem csoda, ha nem voltam népszerű közöttük.

Az öreg Córdobez elkísért a faluba. Beszélt a falu fejével, megmondta neki, hogy szakít a bérleti rendszerrel s ezután maga pároltatja a sót. Kihirdettem, hogy tíz *centavo* napszámot fizetek, férfinak, asszonynak, a tüzelőért meg huszat adok három-három öszvérrakományért.

Hozzáfogtam, hogy összeüssek valami sópárlót ezen az elhagyott helyen. Riobambából felcsábítottam egy indiánus rézműves mestert (előre megkapta a pénzét), hozattam tíz öszvérrakományra való rézlapot és egyéb hozzávalót

és a rézműves segítségével megkezdtem a munkát. Munkatársam persze szorgalmasan megünnepelte a vallásos ünnepeket, meg a szokás-szentesítette heverd-el napokat.

A falusiak már az első hetekben ráeszméltek, hogy veszedelemben a mindennapi kenyerük.

A falu fejével összekülönböztem és mitagadás, egy kicsit el is agyabugyáltam szegény «fejét».

Lassan-lassan mégis rendbe *verődött* a dolog, a sópárló is felépült és felvirradt a nagy nap, amikor befűtöttük a kohót. Megindult a munka. A *cachitanderá*-k (sótégla-munkások) buzgón végezték munkájukat. A becsomagolt só-téglákat (avagy sócipókat) öszvér- vagy számárháton szállítottuk el.

Egy nap felbukkant egy számárháton ülő idegen a faluban. Egyenesen odanyargalt hozzám, lepattant számárról és munkát kért. Amerikai volt. Kérdésemre, honnan jön és mi járatban van, ezt felelte:

— New Yorkból. Kirakatredező vagyok. Adjon valami itókát.

Megfogadtam afféle segédintézőnek. Tíz centavót ajánlottam neki napjára. Feladata az volt, ellenőrizze a *cachitanderákat*, ne lopjanak el minden sót, ha hátat fordítok. Arra gondoltam, jól fog esni, ha lesz valaki a közelemben, akivel szót válthatok. Megcsalódtam. A jövevény heteken át nem józanodott ki egy percre sem. Felültettem egy számárra, két indiánus támogatta kétfelől, így jutott le Córdobez ültetvényére. Egy hétre rá holtan találták a partvidéken.

Az indiánusokkal hamarosan meggyűlt a bajom. Meglestek és félholtra vertek. Egy hétig mozdulni se tudtam.

Az első napszámfizetés valóságos forradalmat jelentett Ecuador iparának történetében. *Kifizettem a megígért pénzt.* Erre még nem volt eset ebben az országban. Nem is számított rá senki. Korbáccsal kellett a *peon*-okat összeteterelni, hogy eljöjjenek a pénzükért. Nem győztek álmélkodni rajta, hogy pénz üti a markukat.

Ettől fogva önként özönlöttek hozzám az emberek. Híre ment a dolognak. Az öreg Córdobeznek is fülébe jutott

a dolog. Nekem támadt, micsoda ostobaságot művelek: miért dobálom a pénzt, mikor éppúgy megteszi a puszta ígéret.

Ezen aztán összekülönböztünk.

Az elidegenedés nőttön-nőtt közöttünk. Nem bírtam megemészteni a Córdobez-család «üzleti felfogását». Tanuja voltam egyszer, hogy erőszakkal elhurcoltak egy indiánust. Bíró elé állították és ráfogták, hogy kétszáz *sucre*-vel adós maradt és ezt napi öt *centavo*-jával tartozik ledolgozni. A bírót megvesztegették egy fél *sucre*-vel; ez aztán megpecsételte az indiánus sorsát. Rabszolgasorsra jutott élete fogytáig.

Az öreg Córdobezt kellemesen lepte meg a sópárolás sikere, zsebrevágta a jövedelmet és engem kutyába se vett. Ingyen dolgoztatott egy esztendeig. Erre fogtam magamat, összeszedtem ami készpénz került a bányában, lementem Domingo ültetvényére El-Porvenirbe és megmondtam neki, torkig vagyok ezzel a dologgal, elmegyek. 350 *sucre* volt a zsebemben. Már éppen át akarom adni a pénzt, amikor ráterelődik a szó 25 *sucre* tartozásomra. Barátom megszólal:

— Hadd csak, tartsd magadnál a pénzt, jó lesz az neked az útra.

Szentül hittem, hogy a 350 *sucre*-ről beszél. Megfogadtam a tanácsot. Ennek a félreértésnek köszönhettem, hogy valamelyes útravalóval váltam meg mégis a salinasi bányától.

Guayaquil kikötője (Ecuador).

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

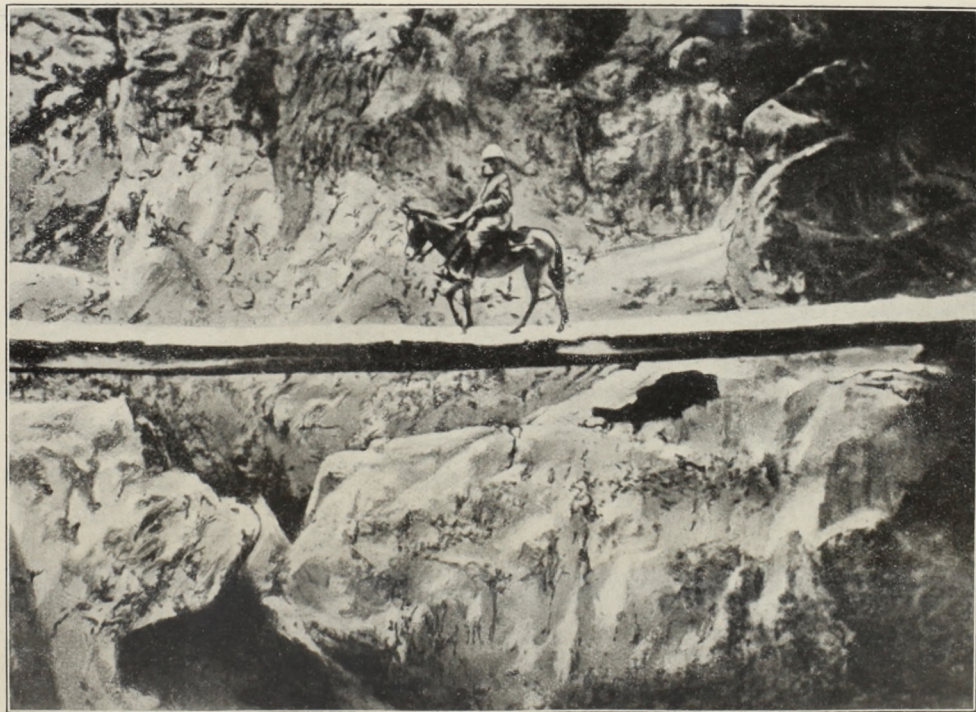

Guayaquil kikötőváros (Ecuador).

A Guayaquil floyón (Ecuador).

H. GYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Híd az Andokban. (Egy szál fatörzset vetnek át a szakadékon.)

HARMADIK FEJEZET.

Quitóban.

A sóbányának tehát végleg hátat fordítottam. Talagnán keresztül visszatértem Riobambába. Talagnáig öszvérháton mentem, onnan gyalog, mert az öreg Córdobez már a lovat is megtagadta tőlem. Riobambában nem is vettem igénybe többet a család vendégszeretetét, üres táskámmal bevonultam a szállóba. Szállásom a salinasi viskónál is nyomorúságosabb volt.

Ekkor és itt fogant meg bennem az az elhatározás, amely az Andokon túl elterülő ismeretlen világ szívét feltárta előttem. Döntöttem: nem Guayaquilon át térek vissza hazámba, hanem felmegyek Quitóba, átkelek a keleti Cordillerán a Napo-folyó völgyébe, a folyón levezek a Marañonra és az Amazonaszon lemegyek Parába. Onnan hajón NewYorkba.

Az első éjjelt Ambatóban töltöttem. Ecuadori szokás szerint megosztottam szállóbeli szobámat egy házaspárral. Ambatóban kezdődik a Quitóba vivő *carretera*. Hat öszvért fogtak a postakocsiba. Tizenöt-tizenhat kilométerenkint volt egy-egy állomás. Mint a kilőtt nyíl eredtünk neki az útnak.

A fővárosban a legjobb szállóban szállottam meg. Egész sor szobám volt, két inasom, napi négy étkezés, bor korsószám, és mindezért tizenhat *sucre* (nyolc dollár) volt a fizetség, egy *hónapra*. Biz' ez nem sok. De elárulom, hogy az egész szállóban nem volt egyetlen «egészségügyi fülke» — aminthogy az egész városban sem volt akkoriban. (Azóta javult a helyzet Quitóban. Hallom, hogy most már legalább húsz ilyen magánfülke van a városban.)

E helyett a *cuidado abajo* «rendszer» uralkodott itt is, mint a többi városban. Ez a spanyol kiáltás azt jelenti: Vigyázz odalenn! Aki erre a kiáltásra el nem ugrik izibe, «magára vessen», ha a következő szempillantásban nyakon öntik az ablakokból. Hogy azután az utcára kidöntött hulladékkal mi történik, elég annyit mondani, hogy Quitóban nincsenek pulykakeselyűk.

A fővárosban egyik első dolgom volt, hogy meglátogattam az Egyesült-Államok miniszterét, J. D. Tillman-t. Tillman mindent megtett érdekemben. Bemutatott a köztársaság elnökének, Alfaro-nak és megkérte, adasson nekem olyan útlevelet, amely biztonságot nyújt.

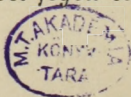
A miniszteren és feleségén kívül még egy amerikai volt a városban, bizonyos Solomon Sturman nevű ember, a város egyik leggazdagabb embere. Áruháza volt. A kormányt akárhányszor kisegítette, ha készpénzre volt szüksége. A másik amerikai Budzikowskinak hívták. Lengyelországból vetődött New Yorkba és onnan Ecuadorba. Ez meg óras volt.

Néhány hónap multával elmentem a *Palacio*-ba, megkaptam az útlevelet, elbúcsúztam Tillmantól és megírtam búcsúleveletem haza. Ez a levél megvan még. Néhány jellemző részlete világot vet rá, mekkora tudatlanságban leledzettem akkor, mennyire nem volt sejtelmem se róla, mire vállalkozom fiatal fejemmel.

Íme a levél:

Quito, 1897 jan. 9.

Kedves anyám,
holnap indulok gyalog a Napo őserdejébe. Felszerelésemet indiánusok viszik. A Napo, ez a kis patakocska (creek — írtam akkor erről a hatalmas folyóról!) a Marañon mellékfolyója. A Marañon az Amazonaszba ömlik, ennek a torkolatától ötezer kilométerre. A Napo-ig körülbelül ezer kilométert fogok gyalogolni. Azt hiszem, egy hónap alatt odaérek és akkor vájt csónakon folytatom az utat. Hat-ezer kilométernél többet fogok csónakázni lefelé. Pénzt csak

annyit viszek, amennyivel eljussak Parából New Yorkba. Vagyonkámat csereáruba fektettem: kést (machete), gyöngyöt, csecsebecsét vásároltam rajta. Ez kell az indiánusoknak.

Ne írd nekem, ha ezt megkapod. Én akkor már útban leszek lefelé a Napo-folyó sellőin. Vájt csónakomon harmadjélszáz kilométert járok majd meg naponta (!), le egészen Paráig, az Amazonasz partján. Ott gőzhajóra szálllok. Március vagy áprilisban érkezem meg Parába, talán hamarabb, ezért jó lesz, ha azonnal elküldöd a szükséges igazoló irásokat a parái amerikai konzulhoz, mert amilyen torzonborz vademberként fogok megérkezni, még majd kidob . . .

Ne nyugtalankodjál miattam, gondold meg, hogy nekem boldogság ez a kalandos út. Lesznek, akik a fejüket csóválják, hogy ilyesmire adtam a fejemet, merő kalandvággyból. De hiszen ha Columbus odahaza marad, máig se volnánk felfedezve, és a Paradicsomban már rég elviselhetetlenül sok ember nyüzsögne, ha nem akad senki, aki világgá menjen, körülnézni egy kicsit odakinn . . .

Szerető fiad:

F. W. Up de Graff.

NEGYEDIK FEJEZET.

Útitársra akadok.

Négy öszvérrel, két indiánus öszvérhajcsárral indultam el lóháton Quitóból egy hófedte hágón át Papallacta városka felé. A hágónak is ez a neve, s a név a burgonya orszagát jelenti. A burgonya meg az árpa a környék bennszülötteinek legfontosabb elesége.

A világ leggyönyörűbb tájai ezek. Quito a Cordillera de los Andes nyugati és keleti főlánca közti 3000 méteres fennsíkon terül el. Naponta ötven kilométert jártunk meg. Éjszakánkint a hegyi falvak indiánus fogadóiban szálltunk meg. Kaptunk levest, tojást, húst, kenyeret, reggelire *locra*-t (hagymás krumpli árpával és sajttal). És mindezért összevéve, szállással, istállóval, takarmánnyal együtt, tíz *centavo*-t fizettem, az ecuadori *sucre* tizedrészét. Egy *sucre* fél dollár. Igen ám, de errefelé 2 és fél centavo volt a nap-száma a *szabad* indiánusnak a haciendákon. A fehér ember úgy bánik az indiánussal, mint a kutyájával.

Ötven egynéhány *páramo*-szalmával fedett sárkunyhó, ez Papallacta. Indiánus fészek. Az ezüstbotos *gobernador* is indiánus.

Elsőbb is a *gobernador* lakását tudakoltam.

— *Alabado Santísimo Sacramento* (dicsértessék a szent szakramentum) — lép elélem egy nadrágtalan, inges öreg atyafi.

— *Por siempre* (mindörökké) — felelem, az indiánusok spanyol nyelvén. — Hol a kormányzó?

— Én vagyok, *amo* (mester), szolgálatjára.

Mutatom neki az útlevelet.

— Az elnöktől kaptam — mondom neki.

Remegő kézzel veszi át a díszes okmányt, szeme elé tartja — nem visszájára, csak úgy, hogy a sorok fölülről lefelé futnak. Vizsgálgatja. Nem okosodik ki belőle. Engem kér, mondjam meg, mi van benne.

Ha jól emlékszem, azt válaszoltam erre, hogy az elnök azt rendeli, kerítse elő a falu nyolc legjobb teherhordóját, hogy reggelre indulhassak.

Papallactából már csak gyalogszerrel járható az út, lefelé az Amazonasz őserdejébe.

A gubernador csakugyan előkerítette a teherhordókat. Sohse láttam még izmosabb legényeket. Domború mellük vetekedett válluk szélességével. Ilyenre formálta őket a négy-ötezer méter magasságban való élet és a roppant erőkifejtés. Kivált a tüdőre ró iszonyú munkát ez az élet. Nyakuk, combjuk csodálatosan erős volt; nem csoda, amikor örökösen hat *arroba* (csaknem 70 kilogramm) súlyú rakomány nyomja a vállukat, a maguk húszegynéhány kilogrammnyi motyóján és eleségén felül. És milyen utakon cipekednek ezzel a métermázsás teherrel, hegynek fel, hegyről le!

Útközben egyedüli eleségük az árpaliszt (*máchica*) és a nádcukor.

Egyenkint 2·40 *sucre* bért kaptak a tíznapos útra (félannyi dollárt, tehát hét pengőnél kevesebbet). Három hétbe kerül, amíg hazavetődnek. És ezért a képtelenül csekély fizetségért még ráadásul *engem* magamat is cipeltek volna gyaloghintón, de ezt már nem fogadtam el. Szívesebben jártam a magam lábán, bár alig bírtam lépést tartani a súlyosan megterhelt emberekkel, egy szál puskával a vállamon és töltés-táskával a derekamon.

Ezeken a tájakon a tapasztalt erdőlakó a növényzetből meg tudja ítélni a tengerszín feletti magasságot. Ahogy lefelé halad az ember, más-más növényzeti övbe jut bele. Fenn a magasban a *páramo* fű az egyetlen növény. Aztán, következik a törpe cserje, majd a keményfájú törpe fa; még lejjebb a puhább fák kezdenek mutatkozni. Ezt követik a páfrányok. Az erdő sűrűbbre válik. Aztán felbukkannak a pálmák, vadgyümölcsfák. Itt már megél a majom. Ezer

méter körül kezdődik az igazi forróövi erdőség, a fojtogatóan sűrű aljanövényzet, óriási páfrányok, pálmák, orchideák és a többi. A völgyek alján egyre sűrűbb és sűrűbb az őserdő. A levegő egyre ernyesztőbb. Itt már díszlik az óriási bambusz, nyüzsög a sok állat, s a madarak és rovarok miriádjai.

Ezeken a magassági öveken vitt utunk egyre lejjebb és lejjebb. Már vagy harmadfél ezer méternyit haladtunk lefelé, amikor egy domb állta utunkat. Meg kellett másznunk a dombot. Fenn a tetőn indiánusaim figyelmeztettek, ne üssek zajt, mert megered a zápor! Szentül hittem, hogy valami ostoba babona beszél belőlük. Csak azért is elsütöttem puskámat. Az eső nyomban nyakunkba szakadt.

Gondolkozóba ejtett a dolog. Felhők között jártunk s a felhők túl voltak telítve párával. A levegő legkisebb rezdülése megnyitotta az eget csatornáját.*

Teherhordóimat méltán bosszantotta a dolog. Órákig tapostuk a sarat a hideg esőben. Zúgó hegyi patakokon keltünk át, meredek szirtfalak közt, rozoga hidakon. Tizednapra bevonultunk a kis Archidona falu egyetlen terére (*plaza*). Köröskörül egy tucat faház, a tér egyik végén aránytalanul nagy fatemplom.

A posta éppen indulóban volt, amikor megérkeztünk. Kéthavonkint van egy-egy postajárat. Indiánus futár viszi a leveleket. A 320 kilométeres fárasztó hegyi utat öt nap alatt járja meg futólépésben s e közben felkapaszkodik 4600 méter magasságig! Meztelen lábát korbáccsal csapkodja, hogy ügetésre kényszerítse.

Archidona gobernadora fehér ember. Szívesen látott házában. Ekkor aludtam első ízben ágyban két hét óta. Jól esett a társasága annál is inkább, mert más nem volt senki a faluban, akihez szólhattam volna. Néhány pap — ezek elkerültek. Az indiánusok félték tőlem.

A gobernadortól kaptam gyümölcsöt, főzelékfélét, én meg húskonzervát adtam érte cserébe. Mind a ketten jól jártunk.

* Csak véletlen lehetett. (Szerk.)

Útlevelem csodát művelt megint. Velem volt Tillman levele is. A quitoi amerikai miniszter elrendelte, hogy adjanak át nekem egy bizonyos csónakot. Ennek a csónaknak története van.

Archidona közelében élte remeteéletét évek óta egy régiszabású philadelphiai quaker. Edwards volt a neve. Már Quito-ban beszéltek, hogy az öreg Edwardsra rágyújtotta valaki a pálmalevélfedeles viskóját. A füstölgő romok között megtalálták elszenesedett holttestét. Mindene odaveszett a tűzben, pénzét elrabolták, csak a vájt-csónakja maradt meg a folyón. Erről a csónakról volt szó.

Az archidonai gubernador néhány indiánust küldött a csónakért, evezzenek körül vele arra a pontra, ahonnan megkezdhetem vízi utamat lefelé a Napón.

— Tanyázik arra mostanság egy derék fiatalember, valami *ingles* (angol) — jegyezte meg a gubernador. — Aranyat mos, vagy mit csinál. Ha nem vigyáz, bizony könnyen Edwards sorsára juthat. Keresse meg ezt az embert, ha lemegy Napo-ba.

Másról kezdtünk beszélni, el is feledtem akkor ezt a dolgot.

Másnap reggel elbúcsúztam tőle és indiánus kísérőimmal elindultam az ösvényen. Csakhamar elnyelt bennünket az erdő. Eszembe jutottak akkor diákkorom álmai, hogy vajha én is követhetném Stanley példáját egy másik sötét világrészben! Amikor az Amazonasz őserdeje összeborult fejem felett és ott dagasztottam a fekete sarat és derékig gázoltam a patakok vizében, vajmi kevéssé háborgatott a gond, hogy micsoda küzdelmek várnak rám öt-hatezer kilométeres vándorutamon, amíg eljutok Parába. Pedig tudtam jól, hogy örökös esőben, örökös sárban fogok taposni odáig s úgy lehet éhen pusztulok valahol az úttalan mocsárban. Sebaj: útban voltam Parà felé! Járt-e már valaki előttem vagy sem ezen az úton, nem sokat mérlegeltem.

Eszttendeje ismertem már az Andok csendesóceáni

lejtőit. De ez más volt itten. Ugyanaz az óriásnövényzet, ugyanaz a sártenger, a majmoknak, papagájoknak ugyanaz a sivalkodása a fák tetején — és mégis egészen más volt ez az erdő... Mert itten vetettem bele magamat istenigazában a Nagy Ismeretlenbe. Negyven kilométerre előttem ott folyik a Napo. Annak a túlsó partján kezdődik az ember-nemjárta vadon: az Ecuador, Perú, Brazília és Argentína bizonytalan határai felé végtelenbe terjedő őserneteg. Ezer titkot rejt magában ez a szűzi őserdő, mocsarak és folyók útvesztője, a maguk ősi életét élő, szabadon csatangoló vadak és vadállatok rejtelmes, komor hazája.

Az ifjúság legyőzhetetlen ereje vitt, sodort magával, semmi meg nem állíthatott többé.

Az első éjszakát egy pálmalevéltető alatt töltöttük. Napkeltekor folytattuk utunkat a fák nyirkos alagútjában, míg egyszer csak felcsillámlott a víz a sűrűsége át és ki-keveredtünk a tisztásra, ahol Napo «városának» kellene lennie. A «város»-t jókora betűkkel jelzi a térkép. Valójában egyetlen lakója sincs. Háza is csak egy. De annak teteje is van. Ott áll a ház a tisztás közepén. A tisztás is éppolyan fontos tartozéka a városnak, mint a ház. Mert az beereszti az áldott napsugarat és — ezt akkor még nem tudtam — távol tartja a hangyákat.

Bevonultam a házba, vártam a csónakomat. Rendbeszedtem holmimat, bezsíroztam fegyveremet és pisztolyomat. A vacsora ott rotyogott a tűzön: egy nagy fazék rizs és gyümölcspép. Éppen le akartam venni a tűzről, amikor valaki belépett a házba és megszólalt a hátam mögött, amolyan jó nyugati nyelven:

— Hallom, leúsztat a folyón?

— Eltalálta. NewYorkba megyek.

Tájkép a Cordillera de los Andes hegyláncban.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Falu a hegyek közt (Ecuador).

A Chimboraso (Ecuador).

НАГЪАР
ТУСОМАНЪОС
АКАДЕМІА
КОМІТАРА

A Cotopaxi (Ecuador).

ÖTÖDIK FEJEZET.

A félelmetes vampír.

Meglepett a jövevény: hatalmas, nagycsontú, szikár ember, mezétláb, vászoningben, esetlen vászonnadrágban. Világosszürke szeme, kemény, szögletes álla hánytvetett sorsú, viharedzett férfira vallott. Nyers, elszánt embernek látszott, afféle texasi csavargónak. Bozontos szürke szakállát nem rég nyeshette meg, csak amúgy késsel: machetével. Nem volt éppen nagyon szélesvállú, de sugárzott belőle az erő. Negyvenöt éves lehetett.

Ekkor jutott eszembe, amit Archidona gubernadora mondott.

- Maga az a Don Juan, akiről hallottam.
- Így szoktak hívni. Igazi nevem: Jack Rouse.
- Jőjjön be. Egyék valamit, Mr. Rouse.
- Hagyjuk a címeiket.
- Kész a vacsora, nem sok, de a legjobb, amit csak adhatok.

Rouse rápillantott a párolgó rizses-babos fazéokra és a nyitott konzervhúsos dobozra. Szeme szinte lobbot vetett a gyönyörűségtől.

- Még *ezt* mentetgeti? Két hónapja banánán élek.
- Csak lásson hozzá! — kiáltottam. Letelepedtünk a padlóra és nekifogtunk. Ha valaha valakinek ízlett a vacsora, ez Jack Rouse volt ezen az estén. Szegény ördög, a lélekzete is elfulladt, amilyen mohón nyelte a falatokat. Pihenőül elbeszélte történetét.

Tizennégy éves korában világgá ment, azóta nem látta a szüleit. Családjának nagy részét megölték a sziu-indiánusok. Attól fogva bölényvadászat közben sosem

mulasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy «szüvenir»-eket ne gyűjtsön — mondotta keserves szójátékkal. A vad Nyugatról Klondykebe sodorta az élet, még az aranyláz előtti időkben. Kovácsmesterséget folytatott és szakácskodott egy bányában. Onnan visszakerült Nevadába. Postás volt és kocsis egy postaszállító vállalatnál. Kirabolták. Gyanúba fogták, hogy összejátszott az útonállókkal.

— Uncle Sam köröztet — fejezte be elbeszélését.

Én bizony nem bántam, akárki körözteti is. Nekem való ember volt, egyenesen rátermett arra, hogy útitársam legyen kalandos vándorlásomban. Félóra sem telt bele: felcsapott kísérőmnek; velem jön lefelé a folyón és osztozik velem jóban, rosszban, bármit rejtsen is a jövő. Nem sokat bánta: hova megy, csak mehessen. Archidonával ügyis torkig volt már, és nem bánta, ha életében sem lát több banánát.

A viskó padlójára dűltünk le éjszakára és mindketten örültünk a reggel megkezdődő együttes vándorútnak. Teherhordóim Napo túlsó végén aludtak, öt lépésre tőlünk. Valami nagyon meglepett akkor este, ahogy elnéztem indiánusainkat. Tetőtől talpig beburkolóztak takaróikba. Mormogtam is valamit Jacknek, hogy micsoda múmiákat hoztunk mi magunkkal, mire ő megjegyezte: «Ügy látszik, félnek az éjszakai levegőtől.» Ebben megnyugodtunk.

Elalvás előtt beszélgettünk egy ideig. Egyszer csak észreveszem, hogy minduntalan be-beröppen valami szobánk egyik végén, átszál felettünk és eltűnik az éjszakában a túlsó végén. Egyszer-egyszer, később éjszaka, ezek az árnyak olyan alacsonyan húztak el testünk felett, hogy arcunkon éreztük a szárnycsapásuk lehelletét.

— Baglyok — szólaltunk meg, mert ez volt az egyetlen az ismert madarak közül, amelyek ilyen csendesen röppen tova éjnek idején.

Elaludtunk. Hajnalban ébredtem. Az első, ami meglepett, az ernyedtség és bódultság érzése volt. Odafordulok Jackhez, hogy megkérdjem, hogy érzi magát — hát elnémulok az ámulattól: tarkójáról csúf véralvadék csügg alá! Az indiánusok villantak eszembe, akik már ott sűrögtek

körülöttünk és éppen a tűzrakással bajlódtak. Jack megvallotta, hogy ő is bágyadtnak érzi magát. De sebnek nyomát se fedeztük fel. Negyedóráig kutattuk egymáson, hogy valami sérülés nyomára bukkanjunk, amelyen át ennyi vér szívároghasson ki. Ekkor vettem észre egy sötét vérfoltot lábtól, a takarómon. Lábam sértetlennek látszott. A padlón, ahol indiánusaink aludtak, ugyancsak véres folt éktelenkedett. Kérdem őket, mi történt velünk. Nevetve felelték, mintha a legtermészetesebb dologról volna szó:

— Az éjszakai madarak szívták el a vérünket.

Tüstént meg is mutatták a sebek helyét. Mi nem leltük meg.

Jacket a homlokán csapolták meg, engem a nagy lábamujján.

Ez volt első találkozásom a vampír-denevérről.

Az egyetlen kerület Iquitos és az Andok között, ahol igazi vérszopó vampírt láttam, a Napo-folyó tájéka. A Napo partján kóvályog ez a denevér, de — azt hiszem — sohasem hatol be néhány mérföldnyinél beljebb az őserdőbe.

Ezt a vampírt sehogysen szabad összetéveszteni a gyümölcsön élő dárdás denevérről* és a néha negyven centiméternél nagyobbra megnövő, ártalmatlan «nagy vampír»-ral.**

Alakja a közönséges denevérről emlékeztet, csak valamivel nagyobb. Kiterjesztett szárnyainak hossza, egyik szárny végétől a másikig, huszonöt-harminc centiméter.

A vérszopó vampírnak két pár igen éles szemfoga van. Hengeralakú sebet ejt vele, körülbelül három milliméteres átmérőjűt. A seb mélysége talán másfél milliméter.

Ahol vastag bőr fedí a húst, így például a lábon, mélyebb lyukat üt rajta, úgyhogy magába a húsból hatoljon be a foga másfél milliméterre. Úgy látszik, legalább ekkora sebet kell ejtenie, hogy elegendő vérhez jusson.

* Az angol irodalom — és könyvünk is — *javelin-bats* néven említi. Latin neve: *Phyllostoma*. Bates és Wallace szerint a dárdás denevér is vérszopó. Dobson tagadja ezt. A Brehm új magyar kiadása (7. köt. 96. l.) lehetségesnek tartja, hogy vérszívó. (A fordító.)

** Közönséges nagy vampír (*Vampyrus spectrum* L.). Kiterjesztett szárnyainak hossza, Bates szerint, megvan 70 cm. (A fordító.)

A vampír sohasem ébreszti fel az alvót, akit meg-támad, és sosem támadja meg azt, aki csak színleli az alvást. Megpróbáltam leleskelni rá, alvást színlelve, hogy tetten érjem. Nem sikerült.

Ha csak *egy* ember ébren van az alvók között, nem támadja meg az alvót sem. Vérszívás közben teljesen zaj-talanul és mozdulatlanul lebeg áldozata felett. Ezt kell hinnem legalább, mert hiszen ha *rászállna*, a ránehezedő súlytól fel kellene hogy neszeljen az alvó.

A sebesülés okozta fájdalom is felébresztené az alvót. Hogy mégsem ébred fel, ennek csak egy magyarázata lehet: az, hogy a vampír érzéstelenítő anyagot lövell a sebbe. Helyi érzéstelenítéssel dolgozik. És bizonyára fertőt-lenít is ez az anyag, mert egyszeriben begyógyul a seb, nyoma sem marad. A vérveszteség hatását napokig érzi az áldozat.

A vampír az áldozatából kiszívott vér jórészét egye-nesen keresztülbocsátja a belein és kiadja magából. A «vér-tócsa» erre vall. Legalább huszonöt-ször esett meg velem, hogy álmomban megtámadott a vampír, és a vértócsa mindannyiszor mintegy tíz centiméterre volt attól a ponttól, ahol véreget vette. A sebhely körül soha sincsen tapadó vér.

Valóságos csapása ez az állat a Napo-folyó vidékének. Indiánus evezőseink — akiket különböző alkalmakkor fel-fogadtunk — néha annyira kimerülten ébredtek fel a vér-veszteség miatt, hogy alig bírták az evezőt megmarkolni.

Megpróbáltuk a védekezést az éjjeli látogató ellen. Szúnyogháló módjára kifeszítettük magunk fölé *toldáinkat*. (Ez a spanyol szó ernyőt, ereszt jelent.) Ha testünk vala-mely része érte a toldát, a vampírok tüstént rávetették magukat, lyukat vágtak bele és megint csak kiszívták a vérünket. Leginkább a lábat, homlokot, orrot, kezét és könyököt támadják meg. Nem volt menekvés.

Sok mindent összeírtak már a vampírokról: való és költött dolgokat. Sok bennük a tévedés, vagy legalább túlzás. Így például általánosan elterjedt hiedelem, hogy ezek az állatok Ecuador keleti részében egész marhacsordá-kat elpusztítottak. Ez igaz lehet, és mégsem igaz. A mar-

hákat nem a vérveszteség ölte meg. A vampír okozta sebbe petét rak a dongólégy (Calliphora vomitoria), s a lárvák pusztítják el az állatot.

A vérszopó vampír az állatokat ébrenlétükben támadja meg. Láttam lovak, tehenek hátán, nyakán lakmározni. Mintha csak tudná, hogy az ember magasabb értelme veszedelmet rejt magában: amily óvatos, amikor embert támad meg, éppoly vakmerő és «szívós», ha védtelen állatokra telepszik rá. A Napo völgyében van egy kisebbfajta vérszopó denevér is, amelyik csak a szarvasmarhát szipolyozza.

Az Amazonas-vidék temérdek átka és istencsapása közt is legvisszataszítóbb a vampír. Hátborzongással emlékezem rája.

Miután felfedeztük, mi az oka bágyadtságunknak, vízi-utunkra és az eleség kérdésére terelődött a szó. Jack ugyan nagyon megúnta a banánát, szerettem volna magunkkal vinni megfelelő készletet belőle. Jack magára vállalta, hogy becsomagol néhány fürtöt és elhozza a maga kis holmijával együtt. Egyebe sem volt, mint egy aranymosó serpenyő, egy pár cipő és egy *machete*. Azt mondta, elmegy Edwards léégett kunyhójához, utána néz, nem maradt-e ott néhány *machete* a romok között. Elment. Én addig felkészültem az útra és vártam a csónakot.

Néhány óra múlva megjött Jack. Két yumbónk is éppen akkor bukkant fel Archidonából az új csónakban.

Csónakosaink kistermetű emberek voltak, gyengécskék, a papallactai indiánusokhoz képest. Rövid, piros gyolcs nadrág volt egyetlen ruhadarabjuk. Akkoriban még nem ismertem úgy az indiánusokat, mint egy-két évvel később, máskülönben kiolvastam volna szemükből azt a ravaszdi pillantást, amelyet így nevezhetnék: a «faképnél-hagyás» tekintete (the Good-bye Look — ahogyan angol könyvünk mondja). Tapasztalatlanságomban gyanútlanul indultam útnak.

Készleteinket mind beleraktuk a csónakba. Cédrusfából vajt, kilenc-tíz méter hosszú csónakunk alakja nem volt szerencsés. Jack holmija nem sok helyet foglalt; bele-

fért az alsónadrágjára rávarrt öblös zsebébe. Edward machete-i semmit nem értek; a tűzben eltompultak.

Két órakor útnak eredtünk. Lelkes kedvben voltam, hiszen régi álomom valósult meg. Jack is sugárzott az örömtől, hogy hátat fordíthat annak az «istentelen helynek», ahol felkopott az álla az éhségtől. Minden símán indult ezen a napon. A csónakázás új élmény volt még. Kíváncsian lestük a folyó kanyarulatait. Esett az eső, de nem szakadatlanul, mint a Napo alsóbb szakaszán, a téli hónapokban. Az ár sebesen sodrott tova a folyón.

Hatalmas folyó ez a Napo. Hossza megüti az 1400 kilométert. Ebből csaknem 1000 kilométer hajózható száz-húsz centiméter mélyjáratú folyami gőzössel: a Colombiában eredő Aguarico torkolatától végig, le egészen addig a pontig, ahol beleömlik a Marañonba.

Háromórai evezés után parthoz álltunk. Jack mohón nekilátott a főzésnek, én meg indiánusaink munkájában gyönyörködtem, hogyan ügyeskednek a pálmalevél-tető építésén. Később tanultam csak meg, mennyi mindenre jó a pálmalevél ezekben az erdőségekben.

Napról-napra jobban meggyőződtem róla, milyen kitűnő útitárs ez az én Jackem, milyen tapasztalt és sokoldalú. Ekkor kezdődött még csak barátságunk, amely jóban-rosszban együvé fűzött bennünket a vadonban négy esztendőn keresztül.

Reggel arra ébredtünk, hogy egyedül vagyunk és megint megcsapolta vérünket a vampír. Éjszakáról-éjszakára ismétlődött ez a baleset. Jacket még jobban kedvelték a vampírok, mint engem, talán mert évek óta nem dohányzott. Sohsem sikerült elcsípni egyet is a vérszopók közül, még csak nem is láttuk őket. Csak jóval később ért az az öröm, hogy ravasz éjjeli látogatóink közül egyet tetten érjek. Ez életével lakolt.

Mínthogy nem ismertük még az indiánusok cselfogásait, azt hittük, tüzelőért vagy vadászni mentek csónakosaink. Csak lassan eszméltünk rá, hogy bizony faképnél hagytak és most már majd magunknak kell eveznünk. Magunkra maradtunk. A yumbók megugrottak az előleggel, hogy

megkíméljék magukat a hosszú úttól fölfelé, a Suno-folyótól Archidonába. Felszerelésünk egy részét is magukkal vitték, ami éppen megtetszett nekik.

Magunkra utalva elfogott bennünket a nemtörődöm-ségnek az az érzése, hogy sebjaj, majd csak lesz valahogy. Megyünk, ahova és ameddig jól esik, megpihenünk, ahol éppen kedvünk tartja. Ha csábít a homokos part, kikötünk. Este jókor tanyát ütünk, hogy bőven jusson időnk gyakorolni a házépítést. Vadászatunk taláalomra, ami éppen puskacsőre akad; futja az időből és van puskaporunk elég. Senki sem vár minket a newyorki kikötőhidon. Nincs senki, aki beleszóljon dolgainkba. Szabadok vagyunk, mint a madár.

Három-négy napra rá elértük a Napo balparti mellék-folyójának, a *Suno*-nak a torkolatát. Ott találtuk Mejiast, a colombiai kereskedőt, akiről Archidonában hallottunk. Nemrégiben utazott át a tartomány főhelyén üzleti útjában. Árukat hozott Quitóból és gumival meg arannyal megrakodva tért vissza. Volt neki valamiféle hajléka ott a két folyó találkozásában. Távollétében egy-két indiánus ügyelt az árukészletére, ha volt. Sorra járta az indiánus telepeket és árucikkeket adott előlegebe gumiért; a gumit aztán legközelebbi útjában szedte össze. «Megvesztegető» egyéniség volt. Ennek nagy hasznát látta olyankor, ha olyan indiánusok akadtak útjába, akik másnak szánt gumirakományt szállítottak csónakukon. Rendesen levette őket a lábukról, hogy átadják neki a már egyszer eladott árut.

Mejiasszal való találkozásunk nagyot fordított sorsunkon. Első perctől fogva jól megértettük egymást. Jól ismerte az indiánusokat, hasznos tanácsokat adott, hogyan bánjunk velük. A kaucsuk-üzlet csinját-binját is kitűnően értette és sokat tudott a Napo felső vidékéről. Beszélgetésünknek az lett a vége, hogy felcsaptunk kaucsuk-kereskedőknek. Ehhez szükségünk volt az e vidéken szokásos puskákra, puskaporra és töltésre, machete-re és fejszére.

A Quitóból magunkkal hozott csereáruimat — hamisgyöngyöt, vászonszövetet (az indiánusok chamalote-nak,

nevezik) — elcseréltem ezekre az előbb említett árucikkekre, mert a kaucsuk-gyűjtő indiánusok (*cauchero*) és a csónakosok ezeket szívesebben fogadják. A szokás szerint az indiánusok előre kapják meg ezeket az árucikkeket és ennek fejében hathónapi munkára kötelezik magukat. Tartozásukat kaucsukban róják le, a szokásos cseréérték arányában. A kaucsukot *arroba*ban mérik. Az *arroba* spanyol súlymérték, de merőben bizonytalan. Még Spanyolországban is vidékenkint változó. Braziliában körülbelül 14·4, Ecuadorban és Perúban 11·2 kilogramm. Az indiánusoknak nincsen mérlegük, nekik tehát az *arroba* egy bizonyos tömegű árunak és nem súlynak a mértéke. Egyszerűen megmutatnak nekik egy jókora köteg kaucsukot — súlya úgy lehet megüti a 45 kilogrammot — és elhítetik vele, hogy az az *arroba*. A forgalomban levő egycsővű puska értéke három *arroba*, a kétsővűé hat *arroba* gumi.

Ezeket az elültöltő fegyvereket külön erre a célra — az Amazonas-vidéki kaucsuk-kereskedelem céljára — gyártják, valószínűleg Németországban. Ezeket adnak el belőlük évente. Olyan leleményes a szerkezetük, hogy negyvenötven lövés után hasznavehetetlenné válnak. Akkor kénytelen az indiánus elülről kezdeni a munkát, hogy új puskát szerezzen. (Ha jó fegyvert kapna, nem dolgozna többet.)

Beszélgetés közben Mejías esetlegesen megemlített egy még ki nem kutatott folyót, a Yasunít. Ez délről ömlik bele a Napóba, kevéssel az Aguarico torkolata felett. A Yasuní mentén két ismeretlen, vad indiánus-törzs él; a spanyolul beszélő délamerikaiak *infieles*-nek nevezik őket. Senki nem merészkedett még behatolni a Yasuní komor őserdeibe. Még a caucherók sem tudták rávenni indiánusainkat, hogy elkísérjék őket a Yasuní mellékre.

Mejías nem is gyanította, milyen kalandba csábít bele odavetett megjegyzésével. Jackben a született aranyásó kalandvágya mozdult meg, bennem meg az a régi sóvárgás, hogy olyan földet barangoljak be, ahol fehér ember nem járt még előttem.

Így esett, hogy elhalasztottuk newyorki utazásunkat

Rancho Dél-Amerikában.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Délamerikai marhapásztor (ranchero, vaquero).

Vásártér egy délamerikai városban.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Kirándulók Ecuadorban.

a Yasuní kedvéért. Eszünkbe se jutott, mennyi időre temetkezünk el elevenen. Elmondtuk Mejíasnak tervünket. Megegyeztünk, hogy csónakunkat és készleteinket otthagyjuk a telepén, mi meg gyalog felmegyünk Loretóba, hogy ott indiánusokat keressünk kísérőül. Loreto kis falu a Suno partján, két-három napi járóföld a folyó torkolatától. A cserekereskedés központja, mint Archidona.

Elfogadtuk tehát Mejías ajánlatát, hogy megőrzi holminkat visszatértünkig, és két teherhordó indiánus vezetővel elindultunk Loretóba. Odaérkezve beköltöztünk az egyik üres kunyhóba. A csónakosok dolgában az indiánus főnökhöz utasítottak. Másnap megtaláltuk az öreg főnököt. Megajándékoztuk egy fegyverrel és kértük, szerezzen nekünk öt tapasztalt kaucsuk-gyűjtő indiánust, akik lekísérnek minket a Napo-folyón. Megbeszéltük a fizetséget és a visszatérés napját (!). Nyugati Ecuadorban összeszedett *quichua* nyelvtudásomnak jó hasznát vettem. E nélkül nagy bajban lettünk volna, mert Jack egy szót sem tudott quichuául. Az öreg főnök előteremtette az embereket: jóképű fiatal legényeket. Vezetőjüknek Santiago volt a neve.

Három hosszú hétig vesztegeltünk Loreto-ban, amíg indiánusaink felkészültek az útra. Nagyon meglepett ez a hosszú idővesztegetés — azt hittük, huszonnégy óra alatt indulhatunk. Rengeteg *masatá*-t fogyasztottunk a három hét alatt. Így híjják a yumbók a kassava-gyökérből főzött és megrágott pépet. A rágás az asszonyok dolga. Mi is ráfanyalodtunk a *masatá*-ra.

Egy-egy fegyvert előlegül átadtunk kísérőinknek. Végre felkészültek. Fejenkint hetven kiló *masatá*t hoztak magukkal és a puskájukat.

Hogy időt nyerjünk és könnyebben szállíthassuk súlyos *masata*-készletünket, csónakba szálltunk. Egy nap alatt elértük Mejías telepét. Partraszálltunk. Beléptünk a colombiai házába.

Sehol senki és semmi.

HATODIK FEJEZET.

A vadon törvénye.

— Tudom, hová ment -- szólalt meg az egyik csónakos.

Jack meg én összenéztünk és olvastunk egymás szemében. Az őserdőben szent a tulajdon. Aki hozzányul más ember erdei raktárához, a vadon törvényét sérti meg vele. A colombiai vétkét éppúgy nem bocsáthatta meg Jack, — az aranybányákban és a cow-boyok között beleidegződött igazság-ösztönével — mint én a magam nemzeti büszkeségében. Mind a ketten éreztük, hogy a dolognak még folytatása lesz. Indiánusaink ismerték az utat, minden teke-tória nélkül el fognak vinni minket Mejías tanyájára. Mejías nem gondolt rá, hogy más indiánusok is ismerik az ő rejtkehelyeit a gumierdőkben, nemcsak az ő emberei.

Tüstént elindultunk vájt-csónakunkon a Napón lefelé. Másnap elértük egy mélyvizű kis patak torkolatát, azt a helyet, ahol, mint hittük, Mejías bevette magát a vadonba. Beeveztünk a patakba és csakhamar megpillantottuk Mejías kis fészereit, amelyben gumiját szokta elraktározni. Nem őrizte senki a készletet ; ezen az elhagyatott helyen nem kellett tartania tőle, hogy bárki is hozzányúl a vagonához. Az egész Felső-Napo vidéken két-három fehérember gyűjtött gumit ; a yumbók pedig soha nem bántják a másét. Készleteink nagy részét megtaláltuk itt. Most már csak az volt hátra, hogy Mejíasra is rátaláljunk.

Indiánusaink minden tétovázás nélkül követték a nyomát. Mejías *alpargata*-t viselt (spanyol vitorlavászon-cipőt). A sarkos cipő nyomai délnek vezettek. Rábukkantunk éjjeli

tanyáinak maradványaira. Harmadik napon már minden pillanatban vártuk, hogy utolérjük. De éjjeli tanyáján akarunk elérni. Egyszerre csak fejszecsapásokat hallottunk az erdőben. Vezetőnk megállt. Óvatosan lépegettünk tovább a tanya felé. Néhány lépésre megközelítettük az erdei tisztást. Ekkor fedezett fel minket a spanyol. Fegyvert ragadott. Szemében elszánt gyűlölet lobogott. Nem volt más mit tenni, mint — megelőzni. Jack kezében az én Colt-puskám : halálos fegyver. Mejías valósággal öngyilkosságot követett el.

Indiánusai nem bosszulták meg a halálát. Megértették, hogy így kellett történni. Visszavettük ami a miénk, a többit otthagytuk nekik. Visszafordultunk az ösvényen csónakunkhoz és folytattuk utunkat lefelé a Napón.

Két nappal később elértük a legközelebbi kaucsukgyűjtő állomást. Ennek egy Abarca nevű spanyol volt a gazdája. Elmondtuk neki, mi történt. Megkönnyebbülve hallottuk, hogy Mejíasnak igen rossz volt a híre, s amit mi cselekedtünk, szigorú összhangban van a vadon íratlan törvényével.

Señor Abarca keveset tudott a Yasuní-ról. De adott egy jó tanácsot. Evezzünk tovább lefelé a folyón, a Yasuní torkolatán túlra, forduljunk be az Aguarico-folyóba, evezzünk rajta felfelé egy óráig és ott rátalálunk egy ecuadori *cauchero* telepére. Elias Andrade a neve ennek az embernek. Ő a «Napo királya».

Andrade kitűnően megválasztott ponton alapította telepét : a Napo és az Aguarico összefolyása közelében. Ez a két legnevezetesebb folyó Iquitostól északnyugatra. Két vízi országút szeli itt egymást. Andrade emeletes háza ott emelkedik harminc lépésre a folyó partjától. Három oldalán széles tornác övezi. Gőzbárkája is van. Háza mögött hatalmas ültetvény. Feleségével, fiával és két lányával él ezen a helyen.

Vendégszeretettel fogadott minket családjá körében. Ott szálltunk meg éjszakára. A tornácon ebédeltünk. Házigazdánk megkérdezte, ismerjük-e a *masatá*-t. És mosolyogva jegyezte meg :

— Ezt különösképpen ajánlhatom. Az én lányaim rágták.

A lányok pirulva hallgatták a dícséretet.

Andrade maga sem járt még fenn a Yasuní-folyón. De véleménye szerint bizonyára sok gumi van ott a vadonban. Ő is gondolt rá valamikor, hogy jól fegyverzett csoporttal felhajózik a gőzbárkán, ha ugyan hajózható a folyó. Úgy tudja, *infielses*-ek lakják azt a tájat. Ennyit mondott. Kíváncsiságunkat ez még jobban feltüzeltelte.

Yumbóinkat lassan-lassan megbarátkoztattuk azzal a gondolattal, hogy kísérjenek el bennünket arra a rosszhírű vidékre. Külön fizetséget ajánlottunk és megígértük, hogyha az *infielses*-ek nyugtalanítanak, visszajövünk. Megcsillogtattuk előttük, hogy ha hazajönnek, ők lesznek a törzs megbámult hősei.

Házigazdánk bőséges készleteiből vásároltunk néhány «gyöngy»-nyakláncért friss és konzervált eleséget, Jacknek egy Winchester-puskát. A nyakláncokat az öreg a lányainak szánta.

Andrade egyik indiánusa elkísért az Aguarico torkolatáig, aztán átkeltünk a Napo-folyón és a Yasuní torkolatánál kötöttünk ki.

A Yasuní név a quichua *yacu suni* rövidítése. Jelentése: «hosszú folyó». Hosszúságáról természetesen sejtelmünk sem volt akkor; későbbi megfigyelésünk szerint legalább négyszáz kilométer. Tekintélyes hosszához képest keskeny a folyó: legszélesebb pontján is alig harminc méter. Lomha, mélyvizű folyó. A partokról benyúló buja növényzet itt-ott összefüggő tetőt von föléje. Ilyen helyeken kellemes árnyékban evezünk. A Yasuní-folyón valóban érzi az ember, hogy benn jár az őserdő szívében.

Százával vannak még ilyen folyók és patakok, amelyeket fehér ember szeme nem látott: a Santiago, Aguarico, Ucaiali és Marañon kisebb mellékviziei.

Indiánusaink remekül dolgoztak. Roppantul élvezték a vadászatot. Tizenhárom fajta majmot ismerek az Amazonasz őserdejében. És mind bővében volt itt. Az indiánusok leg-

kedvesebb eledele volt a majomhús. Nekem is egyre jobban ízlett. A vadpulykát csak úgy a csónakból lődöztük. Belepotyogtak a vízbe és kihalászgattuk őket. Naponta láttunk tapírt és *capibarra*-t. A *capibarra* a legnagyobb rágsáló. Van közöttük 40—45 kilós is. A tapír húsa jóízű, akár a marha, de a rágsálóé élvezhetetlen. Lőttünk fácánt, foglyot, futó madarakat, papagájt. Papagáj annyi volt, hogy néha elsötétítették az eget.

Hal is volt bővében. Eleinte nem sikerült szert tenni rájuk. Ha horogra akadtak is, menten elharapták a zsinórt. Végül is szardiniás dobozok kulcsaiból mesterkedtünk «fonalat», azzal fogtuk az elsőt. Berántottam a csónakba. A hal hozzákapott Jacknek a lábához és úgy megharapta, mint egy kis cápa. Braziliában *paranha* ennek a halnak a neve; az indiánusok *paña*-nak nevezik. A nagyobbak súlya meghaladja az egy kilogrammot. Jóízű hal. A vízben is, szárazon is olyan ingerült, mint egy dühödt kutya. Megtámadja az embert. Nem hiszem, hogy elevenen kerülne ki az ember a vízből, ha olyan helyre téved fürdeni, ahol ezek a pañák nagy rajokban tanyáznak. A csendes öblök vizét kedvelik. Legmeglepőbb tulajdonsága nem is az, hogy ennyire harapós, hanem hogy a szárazra vetve dühében ugatásszerű hangot hallat.

Néhány napi evezés után kaucsukfákat pillantottunk meg a part mentén. Az indiánusoktól megtanultam, hogyan kell kiválasztani a fát, kérgéből, leveléből felismerni az alkalmasat, kipróbálni nedvét s végül a ledöntött fát megcsapolni és «tejét» összegyűjteni.

Nem a kaucsuk-«tej» az egyetlen tej ebben a tejjel folyó országban. Az indiánusok mutattak nekünk egy titokzatos puhakérgű, vörösbarna fát, belevágták a *machete*-t és csodácsolójára félliter tejszerű, tejízű folyadék fakadt a sebből. Mondogatta, hogy *súmaj* (jó). Ivott is belőle. Kávéhoz ezt vegyítettük ezután. Olyan jó volt, akár az igazi tejeskávé.

Egyik nap azt a felfedezést tettük, hogy folyónk jelenkényen megapadt. El is határoztuk, hogy tanyát ütünk és megvárjuk, amíg az eső néhány arasznyival megdagasztja

a vizet. Jó kaucsuktermő vidéken jártunk ekkor, felhasználtuk az időt, hogy egy-egy fejszecsapással megjelöljessük a fákat. Aki a fejszékét belevágja, azé a fa. Olyan jel ez, mint a marhán a belesütött jegy. A Yasuní mentén mindvégig mi voltunk az első és egyetlen fehér emberek — *huiracuchas*, ahogyan quichua nyelven nevezik a fehéreket.

Öt yumbo-indiánusunk tisztást szabadított az erdőben és enyhelyet rót össze a folyóparton. A tetőt pálmalevéllal fedték be. Néhány óra alatt készleteinkkel együtt védett helyen voltunk.

Kalyibánk előtt volt egy fürdésre alkalmas tócsa; homokzátony választotta el a folyótól. Ebben a vízben láttuk az első anakonda-kígyót.

Fürdés közben egyszerre csak éreztem, hogy megemelkedik lábam alatt a medence fenéke. Azt hittem, villamos rájára léptem. Sietve úsztam kifelé a vízből. Az indiánusok rohantak a csónakhoz és hegyesvégű botokkal fegyverkezve jöttek felém, hogy felnyársalják a halat.

Ekkor látták meg, mi az valójában, ami a vízben rejtőzködik. Nem ijedtek meg, rávetették magukat. A tízméteres hulló nem is védekezett. Később derült ki, miért volt ennyire lomha; gyomrában egy csaknem teljesen megemésztett vadat találtunk. Heten nagynehezen kivonszoltuk a még vonagló hullót. Gondosan megnyúztuk. Egész napi fáradságos munkánk kárbaveszett, mert nem tudtuk a bőrét megszárogatni. Végül is — utóbb — ott hagytuk a kígyóbőrt egyik tanyánkon a hangyák zsákmányául.

Még mindig sehol semmi jele a Yasuní hirhedt vad indiánusainak. Mintha csak időtlen-idők óta senki emberi lény nem zavarta volna meg ennek az ősi rengetegnek a nyugalmát.

Az eső megduzzasztotta a folyót. Akadálytalanul hatoltunk feljebb és feljebb. A yumbók is mintha elfeledték volna ijedezésüket. Örvendtünk, hogy ilyen derék csónakosokra akadtunk ebben az ősi világban. Egyre mélyebben és mélyebben fúrtuk belé magunkat az Ismeretlenbe.

Három hete jártuk már a vadont. Egyre otthonosabban éreztük magunkat az erdei életben; megtanultuk a vadá-

szat, halászat, evezés és a taszító rúddal való csónakázás, meg a tábort-ütés sok-sok ügyeskedő fogását. Éppen csak az tette egyhangúvá ezt a vízi utunkat, hogy noha a táj lassan-lassan hullámosabbra vált — közeledtünk a hegyes-völgyes vidékhez — soha nem láthattunk ki az erdő sűrűjéből. Foglyai voltunk az őserdőnek.

Így jutott eszünkbe, hogy elhagyjuk a folyót, utat törjünk valamerre és egynapi járóföldre a folyótól (talán tizenöt kilométerre) üssük fel tanyánkat. Ott akartunk kutatni kaucsukfa és — *infielles* után.

Egy este partra vontattuk csónakunkat, vagy öt méterre a víz színe fölé, ott felborítottuk és megszilárdítottuk. Reggel hátrahagytuk készleteinket és elindultunk alkalmas táborhelyet keresni. Hiába vágunk neki egyenesen az erdőnek, a Yasunítól csak nem tudtunk szabadulni. Léptenyomon utunkat állta valamelyik kanyarulata. Mint valami óriási kígyó tekergőzött körénk. Átgázoltunk rajta, hogy majd talán a másik parton lerázzuk magunkról. Végül is sikerült.

Kétórai menetelés után indiánusaink megálltak. Már azt hittük, megint a folyóba ütköztek. Nem úgy volt. Örvény nyílt előttünk. A sárban emberi lábnyomok. Ez a felfedezés felvillanyozott. Folytattuk utunkat. Tizenyolc órai távolságra jártunk a csónaktól, amikor elhatároztuk, hogy megtelepszünk.

Két védőtetőt építettünk, egyet nekünk, egyet a yum-bóknak. Jack lőtt egy *yungaruru*-madarat. A kitűnő húsú ritka madarat megfőztük vacsorára. Mindnyájan a legpompásabb hangulatban tértünk nyugovóra. Szívünk vágya teljesedőben; ki tudja, talán arany és gumi és — *infielles* is vár ránk.

Még nem is pirkadt, az erdő ezer nesze felébresztett. Felkeltem. Jack még a másik oldalára feküdt — talán aranyhegyekről álmodott. Odaléptem az indiánusok alvóhelyére — tőlünk három-négy lépésre. A pálmalevél-tető nyitott oldalán bekukkantottam. Megdermedtem a meglepetéstől.

Az indiánusoknak hült helyük!

HETEDIK FEJEZET.

Kétségbeesett törtetés az öserdőben.

Amint ott álltam az elhagyott fészkek előtt, elgondolkoztam az Amazonas népeinek furcsaságain. Mennyi meglepetés éri az embert közöttük. Ellenállhatatlan hajlandóságuk: az elpárolgás. Harmadszor tréfálnak meg két hónap óta. Úgy látszik, az a sorsunk, hogy magunk gondoskodjunk magunkról.

Felkeltettem Jacket. Mondott valami kacskaringósat, aztán megjegyezte:

— A világnak ebben a sarkában, úgy látszik, láncon kéne tartani az útitársakat.

Mindhiába. Beszéddel már nem segíthettünk a bajon. Tenni kellett valamit. Összeszedtük, amit a yumbók meghagytak nekünk és elindultunk vissza a — csónakhoz. Egész nap bandukoltunk, keményen, de hát nem vághattunk eléljük a szökevényeknek, hogy lentebb a folyón csípjük el őket. Amilyen kanyargós ez a folyó, ki tudja, nem fentebb ütközünk-e beléje, amikor azt hisszük, lejjebb lyukadunk ki. Iránytűnk sem volt, de meg hiába is lett volna ebben a sűrű rengetegben.

Estére fáradtan és csatakosan elértük a csónak kikötőhelyét. Cseppet sem lepett meg, hogy a csónaknak hült helyére találtunk. A remény utolsó szála is elszakadt, hogy utolérjük a yumbókat.

Reggelre kelve az a gondolatom támadt, hogy Santiago és társai aligha mernek a lopott csónakban mutatkozni a Napo-folyón. A fehér ember csónakját elloponi olyan főbenjáró vétek ebben az országban, mint a lókötés a Nyugaton,

Ecuadori tájkép.

Pálmák (*Copernicia Cerifera*) a Rio São Francisco mellékén,
Braziliában.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Telep Ecuadorban.

Növényzet Nyugat-Ecuadorban, 1200 m magasságban.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Amerikában. Elhatároztuk tehát, hogy a folyó mentén haladunk lefelé, hátha mégis megeljük a csónakot. Így is történt. Néhány óra múlva rábukkantunk.

Van ezen a vidéken egy puhabélű pálmafa, amelyik a dereka táján puffadt --- ebből szükségből percek alatt lehet csónakot vájni. Két végét sárral tapasztják be. Indiánusaink bizonyára ilyen csónakon szöktek tovább.

Ezzel kezdődött meg Yasuní-menti kalandos utunk második korszaka.

Nyomban elhatároztuk, hogy folytatjuk utunkat felfelé a folyón és felkutatjuk a titokzatos *infielos* népet. Most már legalább sejtettük, merre tanyáznak ezek — valahol a folyó felső szakaszán. Meglehetős derült kedvben indultunk útnak. Lassabban haladtunk, mint gyakorlott kezű csónakosainkkal, de csakhamar beletanultunk az evezés mesterségébe és néhány nap múlva már naponta húsz kilométert eveztünk felfelé. Olykor Tantalus kínját szenvedtük, amikor alig néhány lépésnyire tőlünk megpillantottuk a folyó visszatérő kanyarulatát és napokig vesződtünk a rudakkal és evezővel, amíg csónakunkkal elértünk a szomszédba. Mit tehattünk mást, ha nem bírtuk felvonszolni a csónakot a magas partfalon. Ilyenkor a «hajtú-kanyarulatban» tüzet gyújtottunk, így figyeltük türelmetlenül lassú haladásunkat. Efféle «hajtú» sok van az Amazonas mellékfolyóin. Legtöbb magán a Moroñán (az Amazonasz-on).

Javában taszigáltuk felfelé rúdjaikkal a csónakot, amikor Jack hirtelen felkiáltott:

— Nézd csak, egy döglött alligátor! Gyerünk innét.

Odapillantottam. Tüstént láttam, hogy útitársam téved. Nem alligátor hevert ott az iszapban, hanem egy óriási anakonda. Három-négy méternyi darabja a parton nyúlt el az iszapban; többi része az átlátszó sekély vízben, egy nagy hurok meg csónakunk alatt. Emberderék vastagságú. Tizenöt-húsz méter lehetett a hossza.

Én a csónak farában álltam, nem értem el a fegyveremet. Szóltam Jack-nek, lőjjön ő. Mozdulatának a zajára

megriadt a kígyó. Egyet tekergőzött s már el is tűnt szem elől. Olyan hullámokat vert, hogy majdnem felborította a csónakot. Mi történik, — gondoltam el — ha fejvesztett menekülésében rácsavarodik a csónakra?

Egy hónapja voltunk már úton. A csónakázás minden fortélyát ellestük. Újabb jeleit fedeztük fel, hogy emberek élnek errefelé. Két helyütt gyaloghíd volt átvetve a folyón: egy-egy benyúló fatörzs, középtűt *bejuco*-val egybekötözve. Ösvényeket vettünk észre, de sehol egyetlen kunyhót.

Egyik este, mint rendesen, egy vízbenyúló ághoz kötöttük a csónakot. Vacsorát főztünk, védőtetőt róttunk össze és minden holminkat — szerszámot, fegyvert, eleséget — visszaraktunk a csónakba. Ott volt legjobban védve a nedvesség ellen, pálmalevél-takaróba (*armariaris*) göngyölve.

Lefeküdtünk. Lábunknál a csónak kötele. Nem sejdítettük a fejünk felett függő végzetes szerencsétlenséget.

Óráról-órára apadt a víz, feszült a kötél. Lassan-lassan nyilván függőlegesbe ereszkedett a csónak — egyetlen zuhanás és mindent, mindent elnyelt a folyó! Egy-egy *machete*-nk maradt és fél üveg cukorszörp. És maga a csónak. Bár csak ne választottuk volna meg ekkora gonddal a faágot, mint ezen az estén. Ha gyengébb az ág, bizonyosan megroppan és felriaszt álmunkból.

Mire felébredtünk, öt méter magasságból pillantottunk le a víz színére. Lassan ráeszméltünk sorsunkra. Hatvan napi vízi út választott el a legközelebbi teleptől. És mi itt ülünk eleség nélkül, fegyver nélkül! Lábunknál a két takaró, a két machete és a szirupos üveg — egész vagyonunk.

Jack siralmas pillantást vetett a függő csónakra és elfordult.

— Ördög és pokol! — mormogta.

Nem is mondhatott egyebet. Reménytelen helyzet. Attól a mély, iszapos folyótól ugyan semmit vissza nem pörölhetünk. Ami a vizen lebegett, mérföldekre elúszott azóta. Fegyverünk, eleségünk a víz fenekén. Egy pillanatra

eszünkbe ötlött: lebukunk értük, de aztán megértettük, hogy a sebes sodrú vízben soha nem érünk feneket.

Ha élelmünk van, tizenöt nap alatt elérhetnők a Napofolyót. Élelem nélkül erre nem is gondolhattunk. Egyetlen reményünk, hogy rábukkanunk valami ösvényre és azt követjük, amely gyorsan csak lehet.

Mezítláb, fődetlen fővel, egyetlen gyapotingben és nadrágban, hónunk alatt a takarónk, kezünkben a machete és a siralmas szirupos üveg — így indultunk neki végzetünknek.

Micsoda jövő! Amióta a Yasuní-folyón járunk, három ösvényt láttunk, messze-messze innét. Egy gondolat zsi-bongott agyunkban: el, el ettől az átkozott folyótól, amely megrabolt, kifosztott bennünket!

Találomra nekivágtunk az őserdőnek. Még csak meg sem jelöltük az utat, amerre áttörttünk a sűrűsége. Minek is, hiszen úgy sincs visszatérés. Előre! Csak előre! Ha dereng még valami remény: csak arrafelé várhatjuk a menekvést. Az idő volt most legbecsesebb kincsünk.

Fürgén haladtunk, de a tövisek rettentően meggyötörték lábunkat. Eleinte meg-megálltunk, hogy kiszedjük a kízó töviseket lábunkból, de már első napi utunk vége felé abbahagytuk ezt a küzdelmet, nem néztük többet, hova lépünk; csak előre, előre, — mint hittük — bárhova is vezet az út. Első nap végére jártunk szirupos palackunknak; kiöblögettük, többször is megittuk a vizet belőle, aztán elhajítottuk. Szakadatlanul ömlött az eső. Elmondhatatlanul nyomorúságos volt az őserdő. Pocsétából pocsétába totyogtunk.

Estére vagdostunk magunknak néhány pálmalevelet, arra heveredtünk. Átázott, súlyos takarónk alatt összekucorodtunk, magunk fölé is pálmalevelet teregettünk. Reggelre kissé felüdültünk, de nem győztünk vakarózni, annyira kínozta a nyirkos takaró és a sok karcolás, amit a tövis ejtett testünkön. Ennünk nem volt mit, így hát nyomban útnak eredtünk.

Másodnap gyorsvízű mély patak állta utunkat. Tudtuk, hogy nem lehet a Yasuní, mert vize tiszta volt. Át-

úsztuk. Félórával később megint vízbe botlottunk. Azt is átúsztuk. Tovább, tovább!

Harmadszor is patakhöz értünk. Megint csak nem tehetünk egyebet. Megúsztuk a vizet. A túlsó parton felfelé indulunk tovább. Néhány lépésre friss machete-vágás nyomára találtunk. A magunkéra. Ott álltunk, ugyanazon a helyen, ahol másodszor úsztuk át a patakot. Két fáradalmas óra alatt teljes kört írtunk le.

Leültünk a patak partjára. Jacket nem hagyta cserben nyugalmas humora.

— Miért nem mondtad meg, hogy visszajössz — jegyezte meg csendesesen — megvártalak volna. És legalább megmaradt volna az ingem farka.

— Melyik partján vagyunk a folyónak? — kérdeztem.

Jack végignézett a vízen, fel is, le is.

— Fogadni mernék — felelte — hogy az *innenső* parton.

Hátat fordítottunk a pataknak és más irányba csaptunk.

Harmadik nap már kevésbé kínozott az éhség, de tudtuk, hogy a gyengeség hamarosan lever a lábunkról, ha ennivalóhoz nem jutunk. Kétségbeesésünkben lecsaptunk egy kis pálmát, kimetszettük a belét, lenyeltük, de tüstént megint kiadtuk magunkból. Gyomrunk nem bírta meg.

Negyedik nap arra ébredtünk, hogy sebeink elmérgesedtek és őrijítően viszketnek. Bőrünk felrepedezett, kisebesedett a szüntelen nyirkosságtól. Lábunk csupa gennyes seb volt már.

Egyre bágyadtabban támolyogtunk tovább. Egyszer megpillantottunk egy beteg pulykát az ágak között. Jack összeszedte minden erejét, hozzávágta a machetét. A madár lebukott. Nem volt mivel tüzet gerjesztenünk. Jack megpróbálta meginni a pulyka véréét. Tüstént erőt vett rajta a hányás. Én erre elkezdtem rágicsálni a madár lábát. Nem bírtam vele. Le kellett róla mondanunk.

Megmerevedett lábbal vonszoltuk tovább magunkat. A szúnyogok felhője kísért utunkon. Ez volt még a legkisebb a temérdek sorscsapás között. Rájuk se ügyletünk. Helyze-

tünk halálos komorsága ránehezedett lelkünkre. Alig volt jártányi erőnk. Kimerülten roskadtunk le pálmalevél-vackunkra. Egész éjjel szakadt az eső.

Reggelre víztócsában ébredtünk. Ez volt az ötödik reggel. Szótlanul támolyogtunk tovább. Dél tájban bambusz-cserjék sűrű tövises bozótja állta utunkat. Szöges drót-akadály nem lehetett volna áthatolhatóbb, mint a bambusznak ez a szilárd, összekuszált szövvénye. Tisztára mezítelenek voltunk már, végső kimerülésben torpantunk meg az akadály előtt. Térdem megingott. Földre rogytam. Hiába buzdított Jack :

— Nézzük meg, mi van mögöttem.

Motyogtam valamit, hogy előbb alszom egyet... Álomba merültem.

Jack igazi hős módjára megostromolta a rettentő tövis-erdőt. Máig is rejtély, hogyan vágta keresztül magát rajta.

Arra eszméltem fel, hogy rugdos valaki és így kiáltoz :

— Kelj fel ember, az Isten szerelmére! Ösvényt találtam — széles, mint a newyorki Broadway!

NYOLCADIK FEJEZET.

Letelepszünk a láthatatlan házigazda hajlékában.

A váratlan híre félájultan is talpraszöktem. Támolyogva követtem társamat a bambusz sűrűjébe vágott résen át. Nem törődtünk vele, hogy sebeinket újra felszaggatják a kegyetlen tövissek, áttörtünk az akadályon és kijutottunk arra a meglepő őserdei «országútra».

Valóságos alagút volt, legalább ötödfél méter széles. És ezt azok a rejtőzködő emberek csinálták, akikre már oly régen vadásztunk. Hogy mi lehetett a célja ennek a nagy gonddal készült széles, nyílegyenes utcának, sohsem tudtam nyitjára jutni. Hossza megvolt vagy két kilométer. Egyetlen lehetséges magyarázata az volt, hogy valami nagy *chacra* (ültetvény) készül itten.

Akárhogy is, nagyon felvillanyozott a széles utca látása. Fürgén szedtük a lábunkat, készen rá, hogy akár száz mérföldet gyalogoljunk. Kell hogy legyen valami ennek a széles friss csapásnak a végében.

Az út tele volt férfiak, nők és gyermekek lábnyomai-val, köztük egy feltűnő óriási talpú ember lába nyoma. Az első, amit el kellett döntenünk, kövessük-e «a tömeget» vagy sem. A lábnyomok többsége lefelé vezetett a folyótól. Elhatároztuk, hogy az ellenkező irányban próbálunk szerencsét, mert hiszen ha hirtelen beléjük botlunk az indiánusokba, teljességgel kiszolgáltatjuk magunkat.

Jobbra tértünk tehát. Egyre csak az évésen jártattuk az eszünket és hogy fedél alá jussunk. Fél kilométernyire jutottunk, amikor egy erdei tisztás derengő világossága tűnt

szemünkbe. Néhány percre rá kijutottunk a szabadba. Banána, *yuca*, yam és édesburgonya ültetvény terült el előttünk. Szemvidító látvány! Az ültetvény lehetett három-négy *acre*. Egyik sarkában ház. Vagy tíz lépésre a háztól megálltunk. Ugyan mi vár ránk ebben a hajlékban: áldás vagy romlás? Ahogy ott álltunk ketten didergősen, a szakadó esőben, nem festhettünk valami roppant harciasan. Bizonyosan senki emberi lény meg nem ijedt volna tőlünk. Jack legalább így okoskodott és azt ajánlotta, egyszerűen csak sétáljunk be a házba, mintha ott lagnánk, és nézzünk körül, mit lehetne enni. Én másképp vélekedtem. Azt mondtam, nagy ordítással ostromoljuk meg a házat, lesz ami lesz.

— Előbb menjünk be, aztán ordítsunk, hogy meghallják — felelte a társam.

Igy is határozottunk. Odamentünk a házhoz, félrevontuk a bejárást fedő pálmaleveleket. Beléptünk. A házban sötét volt. Jack fogta a machete-jét, lyukat vágott a falba. Beözönlött a világosság.

Egyedül voltunk. Egyetlen helyiség: hossza megvolt vagy tizenkét méter, szélessége fele ennyi. Az első, amit észrevettünk, volt a kukorica. Párosával lógtak a csövek a tetőgerendán. Banána-fürtök, pizang is volt és vadgyümölcs kosárszámra.

A ház voltaképpen magtár volt. Lejtős teteje a földig ért minden oldalról. A tető lelógó részét levágtuk, hogy kilássunk és meg ne lephessenek. Tüzet raktunk. Amíg Jack a bennszülöttek tűzgerjesztőjével bibelődött, kikutattam a füstfogót, nincs-e benne hús. Meleg főtt étel kellett. A zsarátnok közt leltünk néhány tüzes parazsat, azt sikerült lángra lobbantani. Kukoricát, pizangot és kasszavát sütöttünk s már ezenközben is élveztük, hogy járja át a tűz áldott melege a testünket.

Körülnéztünk, hogy megállapítsuk a leltárt. A tetőszék tele volt dárdával. *Chonta*-fából készült ez a fegyver és a *lumbiqui* madár (tukán) tolla díszítette. Halomban hevert a kerek, téglapiros cserépedény, fanyelű kőbalta. Egyik sarokban tűzgerjesztő szerszámok, a keresztgerendákon fúvócsövek. Egy edényben *masatá*-t találtunk. Körös-

körül kőből rakott tűzhelyek sorakoztak, tíz-tizenkettő is volt belőlük.

Bútor éppenséggel semmi nem volt, még csak szőnyeg sem, sem semmiféle szövő- vagy fonószerszám.

A még izzó parázsból ítélve legfeljebb két napja hagyhatták el a helyiséget a benne tanyázók. Alighanem meghallották lövöldözésünket a Yasuní mellett és előlünk menekültek el.

Ovatosságból minden fegyvert magunk mellé vettünk éjszakára, sőt én a dárdacsomókra vettem ágyamat, két méterre a földtől. Jack a tűz mellett heveredett le, egyik kezében a machete, másikban egy dárd.

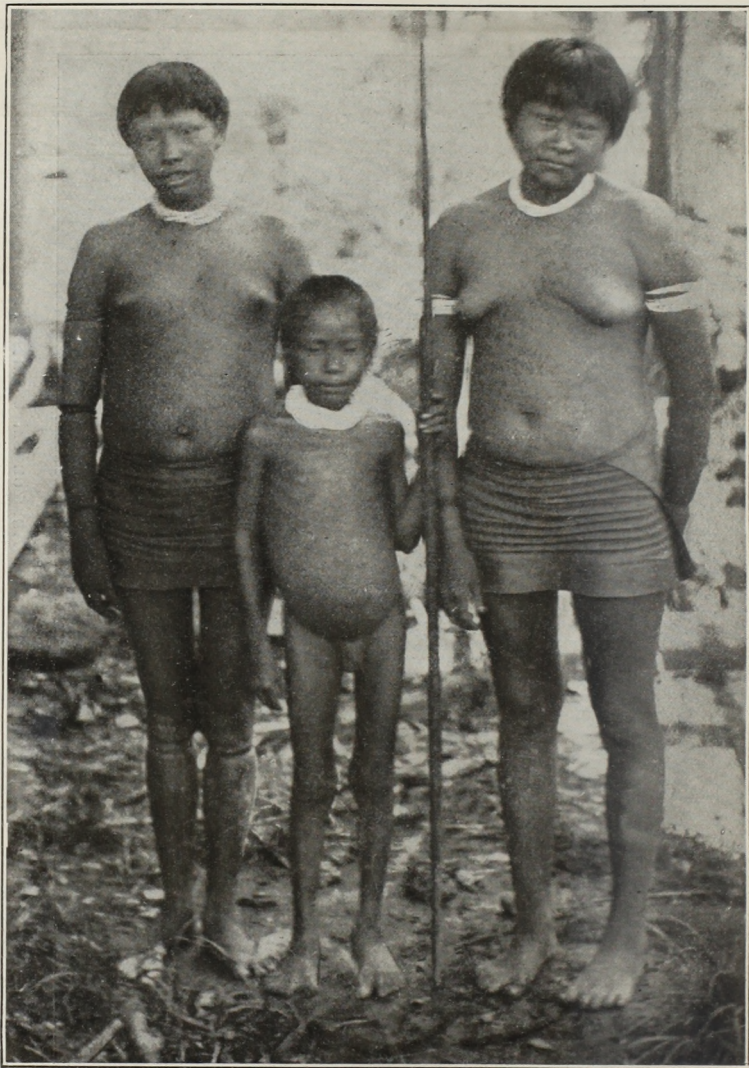
Így virradt ránk kalandos vándorlásunk harmadik korszaka.

Három hétig éltünk ebben a hajlékban. Ez alatt az idő alatt sohse barangoltunk el olyan messzire, hogy szem elől veszítsük házunkat. Keserves állapotban voltunk. Most, hogy visszatért belénk a vér, viszkető sebeink majd megőrjítettek. Egész testünket ellepték a sebek. Lábunk elgennyesedett a beletört tövisektől. Naphosszat egyebet se csináltunk, a machetével farigcsáltuk ki magunkból a töviseket. Így lassan-lassan megszabadultunk tőlük. Soká elhúzódott a sebek gennyedése (az indiánusok ezt így hívják: *chig-chig*). Körműnk meglazult, nedvezett, a lábunkat elborító sebekből és lábujjaink közül is vizenyő fakadt. Csak az idő gyógyíthatott meg bennünket. A fájdalmat még csak elviseltük volna, de múlhatatlanul gondoskodni kellett viselkedésünk enyhítéséről, hogy tisztára meg ne bolonduljunk. Így találtuk ki azt az orvoslást, hogy banánahéjat tüzes forróra melegítettünk és azzal égettük a sebeket, míg fel nem hólyagosodtak.

Ha a bennszülöttek betoppantak volna hozzánk, különös látványnak lehetek volna tanui. Egyikünk a másikán lovagolt és roppant komolysággal pörkölte sebekkel borított testét. Kettőnk közül azt irigyeltük, aki alul volt, akinek a sebeit égették.

Ilyen vájt csónakon jártam az Amazonaszt és mellékfolyóit.

Napo-melléki indiánusok (Ecuador).

Telep az Amazonas egyik mellékfolyója mentén.
A vájt csónakon pálmalevél-tető (armariaris).

Indiánusok a Napo folyó mellékén (Ecuador).

Lábainkat szorgalmasan áztatgattuk forró vízben, lassan-lassan meggyógyultak.

Csaknem teljességgel mezítelenek voltunk. Tövistől megszagatott ruhánk utolsó rongyait is elhasználtuk kötésnek. Csak nyakunkban és derekunk körül lógott még valami gyapot ing- és nadrágfoszlány — a régi jó idők emléke.

Jóllehet egész idő alatt színüket sem láttuk házigazdáinknak, bizonyos, hogy kémjeik minden mozdulatunkat lesték az erdő széléről. Abból, amit később tapasztaltunk, megértettük, miért nem bántottak és zavartak minket ezek a névtelen és ismeretlen bennszülöttek.

A fejlődés legalacsonyabb fokán állott ez a nép. Víz mellett éltek és sem csónakjuk, sem tutajuk nem volt. Nyilván nem is halásztak. «Házaik» kezdetlegesek. Két «oszlopon» nyugvó tartógerenda, nekitámasztott karók — ennyi volt a ház. Ezt azután befödtek pálmalevéllal. A ház két vége keletnek és nyugatnak *nézett* — de nem látott, mert a földig érő tető semmi világosságot nem bocsátott be.

Azt hiszem, teljesen ruhátlanul járnak. Abból gondolom ezt, hogy semmiféle szövő-fonó eszköznek nem akadunk nyomára házaikban; de meg nagynéha meg is pillantottuk az erdőben árnyként elsuhanó meztelen alakjukat. A kőkorszakban élnek. Semmiféle fémet nem ismernek. (Jack megbotránkozására az aranyat sem!) Nincs más fegyverük, csak a dárda és a fúvó-cső. A pusztta földön guggolnak és alusznak; a legkezdetlegesebb bútort sem ismerik. Hangszerük nincs, még csak dobjuk és nádsípjuk sem, mint a *jivaro* indiánusoknak. Később megtudtam egyet-mást vallásukból.

Halottaikat ülőhelyzetben temetik el az erdőben. A sírba egy fazék *masatá*-t tesznek. Egyszer kíváncsiságból kivájtam egy sírt, hadd lássam, miféle emberek is ezek az ismeretlenek. Tenyérsíri mélységben áttörtem az agyagfedelet — ott ült az én emberem az üregben.

Végre valaki, aki nem szökhetett meg előlem!

A koponyáról még lecsüngött a hosszú, egyenes, fekete haj. Szerettem volna hazahozni az érdekes ritkaságot. El-

loptam a koponyát és bevitettem a házba. Másnapra eltűnt a koponya. A vadak visszalopták és visszavitték a sírba. Ez volt az egyetlen eset, amikor legyőzték félelmüket és bemelegkedtek szállásunkra. Félénkségük határtalan. Mindenben ellenséget szimatolnak, amint hogy nyilván csakugyan ellenségeik üldözése elől menekültek az őserdő legrejtettebb mélyére. Bennünk alighanem a megtestesült ördögöt látták, ezért is nem tudtunk közelükbe férkőzni. Minden, amit róluk elmondhatok, csak merő következtetés. Sajnos, el kellett hagynunk ezt a tájat, mielőtt egyetlen szót vagy csak jelet is válthattunk volna lakóival.

* * *

A pusztá növényi eleség és a gondos ápolás három hét alatt talpra állított és elfeledtette velünk kétségbeesett erdei vándorutunk nyomorúságos emlékeit. Most már gondtalanul ráadhattuk fejünket a környék kikutatására. Korlátlan urai voltunk a vidéknek. Nincs az a hadsereg, amely ennél könnyebb győzelmet aratott valaha.

Mintha csak fogalmat akart volna adni a természet a maga kincseiről, erdei tisztásunk szélén akkora kaucsukfa pompázott, hogy soh'se láttam nagyobbat. A kaucsukfa — amelynek termékét francia eredetű spanyol szóval kaucsuk néven ismeri a világ — a víz nem járta, magasabb tájakat kedveli, ellentétben a *seringa*-val, amely az Amazonasz sík alföldi tájain virul. A kaucsukfa egyesével nő elszórtan az erdőben, a *seringa* százával, egész ligetekben (*seringal*).

A kaucsukfát ezen a vidéken — tekintettel a nagy távolságra — nem is úgy csapolják meg, hanem egészben ledöntik és utolsó csepp «vérig» elpusztítják. A kisebb fákat nem bántják, nem érdemes velük vesződni. Közép-Amerikában és Mexicóban szabályszerűen ültetik a fát; ott persze nem úznak ilyen rablógazdálkodást, hanem csapolás útján gyűjtik a «kaucsuk-tejet».

Mi soha nem is gondoltunk rá, hogy munkába vegyük a negyedfél méternél kisebb átmérőjű fákat, (a törzs tövé-

ben mérve), ha csak véletlenül nem valami vastagabb fa közvetlen közelében találtunk rá. Az ilyen vastag fa leg-alább tizenkét éves. Magassága az első elágazásig 6—15 méter. Kérgének vastagsága körülbelül 18—38 milliméter. A kéreg síma, sárgás, szivacsos. A kaucsuk-tej a kéregből fakad.

A tisztás szélén álló nagy kaucsukfából egymagából 70 kilogramm kaucsukot kaptunk. Egynapi munkába került a ledöntése. A megzavart rovarok nyüzsgő sokaságától feléje se mehettünk a kidöntött fának újabb huszonnégy óráig. Újabb napi munkába került, amíg kiszabadítottuk a fát a rátapadó növényzet hálójából, hogy hozzáférhessünk a kérgéhez. Akkor mélyedéseket vájtunk a fa körül megtisztított talajba, hogy ezekbe a kutakba ömöljék a fa drága nedve.

Törzset, gyökeret, a fa tövét és ágait mind megvagdos-tuk. A V alaku széles bemetszések helyén megeredt a hófehér kaucsuk-tej és összegyűlt a kutakban. Egy héttel később visszamentünk. Akkorra megkeményedett a kaucsuk. Minden kútból öt centiméter vastag, 75 centiméter átmérőjű lepényekben szedtük ki a kaucsukot, és a V alaku bemet-szések alatt kötél módjára lecsüngő anyagot is összegyűj-töttük. A lepényekből golyót gyúrtunk és a «köteleket» köréje csavartuk.

Ilyenformán bántunk el később hónapokon át a többi fával is, amíg a Yasuní mentén bolyongtunk. De nem akarok elébevágni az eseményeknek. Akkoriban, amikor a nagy kaucsukfát kidöntöttük, nem volt még semmi más eszközünk, csak a két *machete*. Hogy miképpen segítettünk ezen a bajon, majd még elbeszélem.

Felgyógyulásunk után mindjárt az első terepszemle olyan sokatígérő volt, hogy elhatároztuk, hosszabb ideig ottmaradunk a környéken, megjelölgetjük a fákat (hogy ezzel biztosítsuk magunknak) és aztán levezünk a folyón és kellő felszereléssel térünk vissza. Hónapokig tartott ez a «honfoglalás»; erre-arra barangoltunk, a bennszülöttek tanyáin aludtunk — szerencsénkre mindig megszöktek előlünk! — s házigazdáink gyümölcsén és veteményein

szépen eléldegéltünk. Amikor felfedeztünk egy jó ösvényt a Yasuní partjától az első ültetvényig, elhatároztuk, hogy állandó házat építünk ezen a helyen. A ház megépült. (Ebből a házból lopták vissza a vadak holt társuk koponyáját.)

1897 júniusától október végéig éltünk azon a tájon, elevenen eltemetve a vadonban. Akkor nem tartottuk számon az időt, nem törődünk az idő múlásával. Ezzel szakítottuk el az utolsó köteléket is, amely a civilizációhoz fűzött minket.

Hevenyészett tutajon leúsztunk a folyón addig a pontig, ahol csónakunkat elrejtettük. Ekkor derült ki, hogy az a hely, ahol készleteinket elvesztettük, jó ösvényen fél-napi járóföld attól a chacra-tól, amely életünket megmentette. (Mi öt napig vándoroltunk akkor úttalan úton a vadonban, amíg rábukkantunk.)

Tűzgerjesztésre ott volt az indiánusok szerszáma, de ritkán fanyalodtunk rá, állandóan égett a tűz a konyhánkon. Elég kényelmesen éltünk, csak az egyhangú ételekre untunk rá rettentően. Ilyesféle párbeszédék folytak közöttünk :

— No pajtás, ha ma este egy newyorki vendéglőbe tévednél be, mit rendelnél vacsorára?

— Frissen pirított kétszersültet vajjal meg féltucat pástétomot és a többi és a többi.

Vagy pedig :

— No és ha a Vad-Nyugaton botlanál be egy kínai csapszékbe, ott mit hozatnál?

— Tojásos sonkát, az angyalát, meg tejszínes kávé.

Addig-addig úztuk-fűztük ezt az éldelgést, hogy végül megállapítottuk : jó lenne bizony egy darabka kenyér- és pástétom-héj vagy lerágott csont is — a szemetes ládából, vagy ha kell, akár a csatornából! Oda is utána másznánk szíves-örömet.

Egyetlenegyszer váltott meg minket a növényi élelem szörnyű unalmától egy szerencsés lelet. Az erdőben fogtam

egy nagy szárazföldi teknősbékát. Akkor is kicsi híja, hogy családás nem lett a dolog vége. Éppen készültem kimetszeni a húsát teknőjéből, amikor az állat gondolt egyet és belesiklott a folyóba. De aztán mégis meggondolta magát és kimászott a szárazra. Úgy látszik, nem kedveli a vizet.

Hogy megmenekedjünk az örökös kasszava, banána, yam és *yuca* halálosan megunt étrendjétől, elindultunk egyszer annak a tejesnedvű fának a felkutatására, amelyikkel a megszőkött Santiago ismertetett meg. Találtunk is csakhamar. Nagyot húztunk a fehér nedűből. De mintha most nem ízlett volna annyira. Keserű íz maradt a szánkban. Percek mulva a földön hemperegtünk kínunkban. Hányhatnékünk volt. Jack volt az első. Görcsös vonaglások után napvilágra hozott két csinos kis kaucsuklabdát. Utána én is megszülettem a magamét. Olyan pompásan ugrottak a labdák, akár az igaziak.

Mikor utána voltunk az eseménynek, Jack ünnepélyes képpel hozzám fordult.

— Ha meggondolom, hogy fontja csak egy dollár! — szólalt meg és megtapogatta a labdát. — Ha nekem kéne világra hozni, egy milliót kérnék egy unciáért és csak egy unciát garantálnék, azt is spekuláció útján.

Nem ittunk többet vad tejet.

Efféle fehértejű fa van vagy egy tucat. A mienket az indiánusok a kaucsukfa testvéreinek — majd azt mondtam: tejttestvéreinek — hívják (*cauchouc-máchan*).

Barangolásunk közben messze földet bejártunk. A láthatatlan indiánusok ösvényeire és ültetvényeire itt is, ott is rábukkantunk. Néha-néha felvillantak egy szempillantásra az előlünk menekülő vademberek az erdő sűrűjében. De napról-napra halványodott a remény, hogy barátságot köthessünk velük. Össze-vissza vagy száz jó fát jelöltünk meg. A századik után úgy gondoltuk, ennyi elég is, hogy az árából fussa az utiköltség New Yorkig. Megraktuk hát a csónakot tizenöt napra való eleséggel és búcsút vettünk kalandjaink színterétől.

Végző kísérletül, hogy megszelidítsük láthatatlan házi-

gazdáinkat, egyik macheténket belevágtuk a tanyánk mellett álló fába és ott hagytuk békeajánlatunk jelképéül. Arra gondoltunk, hogy ha rájönnek, milyen hasznos ez a szerszám, *visszajönnek, hogy többet is kapjanak belőle*, amikor majd visszatérünk.

Beszálltunk csónakunkba és elindultunk — hazafelé.

KILENCEDIK FEJEZET.

Az óriás anakonda.

Fürgén siklottunk lefelé a folyón, szépen haladtunk, míg csak egy tapír pozdorjává nem zúzta a csónakot.

Utunk kétharmadának végére értünk. A sziklás partok messze mögöttünk. Itt már mély és lassú a folyó. A föléje boruló sűrű növényzet hűvös zöld ernyője alatt surrantunk tova, négy-öt méteres agyagos partfalak között. Csónakunk pereme magasan kiemelkedett a víz fölé, mert eleségkészletünk jócskán megfogyatkozott. Fölszerelésünk többi részét — egy *machete* — magunkkal vittük ki az erdőbe, hogy új rudat vágjunk magunknak. A csónak kikötve ott himbált a partfal tövében.

Visszatérőben a folyó felé, felzavartunk egy tapírt. Az állat menekülőben a víz felé törtetett. A tapír, ha megriad, mindig a víznek rohan vagy a bambusz sűrűjébe veszi be magát. Ellensége, a jaguár, oda nem követheti. Ez a hatalmas macska, ha rávetette magát a vastagbőrű hátára, nem ereszti el áldozatát, ha belepusztul is. A tapírnak ilyenkor csak az a reménye lehet, hogy gyilkos elleniségét belefojthatja a vízbe.

A mi tapírunk köztünk és a folyó közt volt, amikor megriasztottuk. Tüstént a folyónak rohant. A partra érve pillanatig se tétovázott, hanyatthomlok levetette magát a magas partfalról. Egy roppanás és a csónak darabokra zúzva úszott el a folyón.

Hálát adtunk a Gondviselésnek, hogy a banána és a jam fajsúlya kisebb mint a vízé, és egy fürdő árán, úszva összefogdoshattuk maradék élelmünket.

Két-három napba került, amíg egy «hordóhasú» pálmából vájt-csónakot hevenyésztünk. A «kivető»-jét (ami biztonságosabbá teszi a csónakot) és az evezőt *balsa*-fából faragtuk. Csak az Aguarico torkolatáig jussunk el, ott Andrade minden bajunkból kiránt bennünket.

Sietségre nógatott az is, hogy mentől jobban közeledtünk a Napohoz, annál jobban kínoztak a szúnyogok. Sokszor éjszakára sem kötöttünk ki. Egyikünk aludt, a másik kormányzott.

Roppantul megörültünk, amikor a Yasuní kigyózó «alagútja» utolsó kanyarodójának is végére jutottunk és felcsillant előttünk a Napo napfényben tündöklő széles vizekre. Átevickéltünk a Napo balpartjára és befordultunk az Aguarico csendes vizére. Andrade telepének lebegő kikötőhídjánál léptünk szárazra. Abban a rongycafatban, ami rajtunk lógott, nem mutatkozhattunk. Jack kölcsönadta maradék ruhafoszlányát, azzal megtoldtam a magamét. Ebben a kacér és szellős öltözékben állítottam be házigazdánkhoz.

Andrade az Amazonasz vidékén uralkodó hitelrendszer alapján minden szükséges jóval felszerelt. Napokig élveztük háza vendégszeretetét. Jack nem győzött betelni a kétszersült, tej, vaj, *tejes csokoládé* és a többi hallatlan fényűző eledel földöntúli gyönyörűségével. Még a széplány-rágta *masata* is pompásan ízlett.

Írtam haza, hogy megmagyarázzam késésünket. Kiderült, hogy levelem sohse jutott el anyám kezébe. Házigazdám kellett volna, hogy feladja Iquitosban, de annyira irtózott a civilizált világtól, hogy — úgy látszik — sohsem került postára a levél.

Érdekelte a nagyvilág, de semmi kincsért rá nem tudta szánni magát, hogy leutazzon Parába. Azt hitte, éhen hal, ha kimozdul az otthonából. Sokat kérdezősködött, mi is történik a kaucsukkal azután, hogy lekerül Iquitosba. A kaucsukból élt és sejtelve sem volt róla, mi mindenre használják a civilizált világban.

Csónakot is kaptunk tőle: kiszolgált ócska csónakot

Indiánus telep az Ucayali mellett (Perú).

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Perúí indiánusok.

Indiánusok az Ucayali folyón (Perú.)

M. K. KONYV
TÁRA
M. K. R. S. D. E. M.

Az Ucayali folyó Perú-ban.

és amire csak szükségünk volt. Eleség, edények, halászó szerszám, szúnyogháló, fegyver, töltés, egy kétsövű «kereskedelmi» puska, és végül ruhaneműek, — tele raktuk velük a csónakunkat. És mindezt előlegbe kaptuk.

Bízott bennünk, hogy visszafizetjük. Akkoriban ilyen világ járta arrafelé.

Duzzadó reményekkel indultunk neki az útnak, a Yasuní forrásvidékére, régi tanyánkra. Ezzel kezdődött kalandos vándorutunk negyedik korszaka.

Most már tapasztalt hajósok voltunk. Élveztük a nyugalmas alvás fényűzését az új szúnyogháló védelme alatt. Negyven-ötven napig tartott az út. Könnyebbségünkre volt, hogy több helyütt is régi tanyáinkon töltöttük az éjszakát. Fáradság nélkül fedél alá jutottunk.

Egyik ilyen szállásunkon történt, hogy lerugtam magmról a szúnyoghálót és arra riadtam fel, hogy nagy lábujjamat megcsípte valami. Azt hittem, rovar. Világot gyújtottam. Akkor láttam, hogy lábam csupa vér. Egyszer csak megpillantom a tettest. Vampír! Ott röpdösött a kalyibában. Le-leszállt a földre és szárnyával verdesve felvergődött a takarómra. Többször is visszaszállt és folytatta a támadást. Fogtam a machetémet és földhöz szegeztem vele a merénylőt.

Ez volt az egyetlen eset, amikor tetten értem ezt a falánk, undorító állatot. A fájdalom ébresztett fel. A vampír ebben a kivételes esetben úgy viselkedett, mint amikor állatot támad meg. Óvatosságán felülkerekedett dühös falánksága.

Veszedelemesebb volt a tapírokkal való kalandunk. A csónakban aludtam. Jack a homokos zátonyon heverésztett. Egyszer csak megzörren a haraszt és három tapír vágat ki belőle egyenesen felénk. Hiába igyekeztünk elriasztani őket: egyik keresztülzáguldott a tanyán, másik átugrott a csónak farán. Ordításaim és hadonászásomra a harmadik víz alá bukott, megbillentette a csónakot, úgy hogy megmerült.

A tapírnak — mint atyjafiának, a rinocerosznak is —

nem ártana szemüveget tenni az orrára. Nem lát és nem hall. Hiába minden óvatosság, ostobasága ellen nem lehet felvérteznünk magunkat. Alapjában «szelíd», de olyan irtózatossan otromba és esetlen, hogy soh' sincs biztonságban tőle az ember.

Karácsony táján ünneplőbe akartunk öltözni. Bele-nyúltunk az inges dobozba. Hát ezekről az ingekről kevés volna azt mondanom, hogy puhák voltak. Porhanyók voltak inkább. Talán ha lapátunk van, sikerül kimenteni egyet egészben a tucatból. Andrade öt dollárba számította darabját.

— Másodpercenként egy dollár, ha jól vigyázunk rá — vetette oda Jack.

A nyirkosság mindent elpusztít az őserdőben, csak a gyapjú, a kaucsuk és a nem rozsdásodó fémek bírják ki az éghajlatot. A só szemünk láttára olvad el. A gabonaféle megdohosodik, a lisztes anyagból készült eleség megpenészedik. A gyapot elrohad.

Az ötödik hét vége felé elhaladtunk tragikus éjszakai kalandunk színhelye előtt — ahol mindenünk a vízbe veszett — és tudtuk, hogy néhány óra múlva célnál leszünk.

Kíváncsian lestük, mi történt a fába vágott machetével. Csakhamar rátaláltunk, érintetlenül, a régi helyén. Az volt csak a meglepő, hogy a fán pontos machete-formájú «rajz» ékeskedett. Nyilván kihúzták a kést a fából, ráfektették és valami kővel körülkarcolták. Aztán visszaszúrták a fába a machetét.

Még hozzá se foghattunk a newyorki utazás úti-költségének előteremtéséhez, levert lábamról a cauchero-k legnagyobb ellensége: a láz. Elkezdett vacogni a fogam. Annnyira vacogott, hogy azt hittem, kihull. Térdem összecsuklott és ott fetengtem a földön összezsugorodva, hogy darabokra ne rázódjam. Minden csontom, izmom sajgott. A reszketés multával következett az izzadás. Facsaró vízzé ázott rajtam a ruha.

Így ment ez heteken és hónapokon át olyan szabályossággal, mintha óraműre járnék. Ahol utolért a vacogás,

földre vettem magamat és kivacogtam a magam húsz percét. Másodnaponkint egy órát vesztettem el ezzel a kimerüléssel egy egész esztendőn keresztül.

Váltig reméltem, hogy majd hozzászokom az éghajlat-hoz. De bizony ez soha be nem következett. Napról-napra soványodtam. Egyedül a szakállam nőtt, nőtt. Machetével nyiszáltuk le időről-időre, fatönkre fektetve. Furcsán festhettünk mi ketten tömött szakállunkkal, a szájunk körül kivágott négyszögletes réssel, hogy éhen ne haljunk.

De azért egyre nagyobb halomba nőtt a gyűjtött kaucsuk a tanyánkon. Mérleget fabrikáltunk és dollárig pontosan tudtuk, mennyink van már együtt az útiköltéségből.

Lassan-lassan a vadon minden titka feltárult előttünk. Kezdtük megérteni az őserdő életének minden lélekzetvételét. E nélkül nem is élhetne meg az ember ebben a határtalan rengetegben.

Az Amazonasz erdejének titokzatos rejtelmek között, amelyek sorra megvilágosodtak előttem, legálméltatóbb volt az az esetem, amikor egy kétszarvú vagy talán bizony ormányos fejet pillantottam meg magasan a fán. A fej hosszú, vékony nyakból nőtt ki. Már-már azt hittem, íme a *diplodocus*, az őszállat!

Lestem, mikor bukkan fel a fej folytatása. Egyszerre csak előrenyúlt a nyak, majd megint visszahúzódott s az, amit fejnek néztem, függve maradt az indák között. Ekkor ismertem fel a különös jelenséget: a fejet éppen akkor vetette ki magából egy óriási anakonda. Ez a kígyó egészben elnyeli a lovat, marhát, de a keményszarvú állat fejével nem tud megbirkózni. Elnyeli tehát a testét és megvárja, amíg a félig megemésztett törzsről letörheti a már pusz-tuló fejet.

Ha erdei munkánkba belefáradtunk, pihenőül külön-féle tárgyakat csináltunk magunknak a kaucsuk tejnedvéből: dohányzacskót, takarót, cipőt, légpárnát, fáklyát. Rengeteg sokféle célra használható a kaucsuk. Ruha-

foltozásra semmi sem múlja felül. Közönséges gyapotlepedő egyik felét bemázoltuk a kaucsuk tejével, egészen jó vízálló lepel vált belőle. Jó hasznát vettük a nedvességtől csepegő erdőben. A csónakban ugyanilyen ernyőt feszítettünk ki a naptűzés ellen.

A tiszta kaucsuk rugalmassága bámulatos. Hosszának tíz-húszszorosára kihúzhatjuk és visszaugrik. Kaucsukcipőben bátran járhat az ember a legtövisebb talajon. Semmi nem árt meg neki.

De a vöröshangya mégis kárt tesz a kaucsukban is. Egy éjjel előzönlöttek a hangyák. Reggel arra ébredtünk, hogy moszkítóhálónkba lyukakat rágtak, Jack panamakalapját széjjelrágták és elhordták. Málhás zsákunk kaucsukból volt. Azt is keresztülrágták sok helyütt, de az anyag szívóssága mégis ellenállott a rablóknak — nem bírtak vele. A lyukakat kaucsuktejtel befoldoztuk.

Nagyobb baj volt, amikor kezdett megfogyatkozni az ennivaló. A szomszédos indiánus *chacra* kimerült, a távolabbit meg learatták. Egynapi járőföldre nem volt más ültetvény, ahonnan zöldségfélét szerezzünk.

Cukrunk is elfogyott. Dohány helyett már a banánalevéltre fanyalodtam. Hal nem volt a közeli patakban. Az erdei vadak, madarak közül is egyik-másik elvándorolt más tájakra.

Egyre soványabb és egyhangúbb lett az étlapunk. Fenyegedett az az idő, amikor tisztán csak rizsre leszünk kárhoztatva.

Egyik nap kaucsukrakodás közben egy hangyászra bukantunk. Lelőttük, abban a reményben, hogy az émeletítő örökös főtt rizs után egy kis húsételhez jutunk.

Gyomra tele volt fekete hangyával. Húsa szívós volt, de nem kellemetlen szagú. Félórai főzés után darabokra esett a fazékban. Ettünk belőle. Percek alatt belebetegedtünk. Napokig lázasan feküdtem.

Még meg se gyógyultam, csónakunkat leszakította köteléről az ár és elúszott a Napo felé.

Jack beleugrott a vízbe, hogy megmentse. A csónak is, ő is eltűnt szem elől. Vártam estig. Semmi hír. Már bizonyos

voltam benne, hogy belefulladt a vízbe. Fáklyát ragadtam, hogy megkeressem a tetemét. Elindultam a part mentén lefelé. Megvirradt. Jack nincs sehol. Ekkor nyilallott belém igazán a komor őserdő nyomasztó magánya. Betegségem csak még jobban éreztettem velem elhagyatottságomat. Amint ott feküdtem kimerülten a vackomon, azon jártattam eszemet, hogyan fogok csónakot vájni egyedül és hogyan menekíthetem meg féltonna kaucsukomat e ről az istenverte helyről.

Délután jól ismert énekszó ütötte meg fületem. Nem akartam hinni, a hang felülről jött. Örült vagyok vagy káprázat játszik velem? Akárhogy is, elviselhetetlen gondolat: szegény Jack tetemét azóta harminc-negyven kilométerre sodorja lefelé az ár...

A holtak hitt Jack pedig szépen besétált a tanyára.

TIZEDIK FEJEZET.

Útonállók megrabolnak.

Jacktől tudtam meg a kaland történetét. A csónakot elcsípte, de mert nem volt evezője, partra evickélt vele — és pedig a balpartra. Ráesteledett és ruhátlanul, ahogy volt, kinn aludt a szabadban. Reggel átúszott a folyón és begyalogolt a tanyára. Így történt, hogy felülről érkezett. Néhány napra rá együtt mentünk le a csónakért.

Most már nem is halogattuk tovább az indulást. Csónakba raktuk a kaucsukot és egyéb holminkat és útrakeltünk.

Tehát elmegyünk Iquitosba! Nem is volt már erőm a munkára. Magamat is alig vonszoltam, nem hogy súlyos rakományokat cipeljek. Túrhetetlenné vált ez a küzdelmes élet. Amin idáig jóízűen kacagtunk, már mosolyogni sem tudtunk. Úgyis akkorára nőtt már a kaucsukrakás, hogy bizonyosan eljutunk vele New Yorkba. New York nekem a családot és jóbarátokat jelentette, Jacknek a vajas kétszersültet.

Andrade készleteiből úgyszólván már semmink nem volt. Küzdelembe került, hogy napról-napra megszerezzük táplálékunkat, ami éppen utunkba került. Egyszer-egyszer pompás leletekre tettünk szert. Hol a ritka *yungaruru*-madár tyúktojásnyi égszínkék tojásai, hol meg a *chontapálma* gesztenyeízű sárga húsos gyümölcsei örvendeztettek meg.

Az éhség sokszor kalandos kísérletekre ragadott. Emlékszem, hogyan megréfált minket a spanyolul *gallinazona* nevezett madár: a pulykakeselyű. Jack elkezdte kopasztani, de csakhamar undorodva továbbadta nekem.

— Edd meg, nekem nem kell.

Megkopasztottam. Pároltam, főztem, megsütöttem, újra megfőztem és megint megsütöttem majomzsírban. Ehetetlen volt.

A pulyka-keselyű után egészen csábítóan festett másik szerencsés leletünk: egy döglött vaddisznó. Egyik hátsó lábát lemetszettük és diadallal hazavittük tanyákra. Megfőztük.

Vízi kígyót is lőttünk. Ízletes volt, akár az angolna.

Egy állóvízű öbölben hemzsegett a sok *paña*-hal. Ez a zsákmány véget vetett egyidőre gondjainknak.

Egyik éjjel olyasféle nyögő, sziszegő hangra ébredtem fel, mint a lejáróban levő gramofon hangja. Jobban odafigyelek, hát észreveszem, hogy Jack mormog valamit a foga között. Addig-addig, hogy megértettem nyögdécselő szavát:

— Az istenért, gyujts világot.

Rávilágítok ágyára. Egy *rák* terpeszkedett a képén!

Nem csoda, hogy moccanni sem mert. Nem tudhatta, nem skorpió, pók, százlábú vagy egyéb undok mérges mászkáló-e az éjszakai látogató, amilyenekkel tele van a forróövi Amerika.

Három-négy napi út volt még hátra a folyó torkolatától, amikor egy délután kikötöttünk, hogy *armariaris*-t rőjjünk össze védekezésül a naptűzés ellen. Bementünk az erdőbe. Mire visszatértünk, a hús egynéhány kaucsukgömbből három volt csak a csónakban!

Megdöböntő felfedezés. Soha nem jutott eszünkbe hogy más «civilizált» lény is járhat a nyomunkban. Tüstént evezőre kaptunk. Vissza kell hódítani egész esztendei munkánk drágán szerzett gyümölcsét! Ha háború, hát legyen háború.

Kétórai szorgalmas evezés után táborozó indiánusokra bukkantunk a parton. Csónakkal voltak. Velük egy öreg ecuadori a lányával. Megtudtuk tőlük, hogy előző nap colombiai emberek eveztek erre, fölfelé a folyón és nem jöttek vissza. Hajrá, utánuk! Kértünk egy kosár *farinhá*-t, megköszöntük a hírt és utánuk eredtünk a tolvajoknak.

Huszonnégy órával később füstöt vettünk észre a víz partján. Egy kanyarodó után megláttuk a tanyát. Óvatosan közeledtünk. A tisztás szélén három indiánus növel találkoztunk. Nyilván *cauchero*-k csoportjához tartoztak, mert szoknya és zubbony volt rajtuk. Azt mondták, az Aguaricóról jönnek. Beszélgetés közben egy nyers külsejű szakállas alak jött felénk. Rárohantam és lefegyvereztem, mielőtt fölocsudott meglepetéséből. A kalyibájukban függő másik két fegyvert is magamhoz vettem. Jack ezalatt megtalálta a kaucsuk-szállítmányunkat a csónakban, jóval többet is.

— Nem sokat válogattam, — kiáltott oda hozzám — melyik a mienk, melyik az övék.

Ezenközben odavetődött egy második colombiai spanyol. Ennek csak machete volt a kezében. Mielőtt eltaszítottuk «csónakunkat», adtunk még nekik egy jó tanácsot arra az esetre, ha eszükbe jutna még egyszer feljönni a Yasuníra. Jack megtoldotta még a mondókáját néhány kacskaringós angol jókívánsággal.

Igy történt, hogy néhány napra rá két csónakkal és egy tonna kaucsukkal evezünk be a Napóba. De előbb az ecuadori öreg emberünknek odaadtuk ajándékba a két zsákmányolt fegyvert, viszonzásul az útbaigazításért és — a farinháért.

Ruhánk merő cafatokban lógott már rólunk. Nem védett a Nap heve ellen. Csúnyául leégtünk. Jack háromszor is megvedlett a két hét alatt, amíg lejutottunk a Marañon-ra.

A moszkítók szüntelen zümmögése felverte az éjszaka csendjét, akár csak valami távoli vonat zakatolása. A nap ellen és a szúnyogok ellen úgy igyekeztünk védekezni, hogy piros gyapot-szúnyoghálónkból ruhát szabtuk. Varrás helyett kaucsukkal ragasztottuk egybe a darabjait. Szánalmas eredmény. Jack sem ülni, sem járni nem tudott a ruhájában ; nem hajlott a térde. Csak úgy tudott csónakba szállni, hogy belehengergőzött.

Egy-két napja evezünk már a Marañon-on, amikor olyasmit láttam, amiben Guayaquil óta nem gyönyörköd-

Így épül a pálmalevél-tető az őserdőben.

Cauchero megcsapolja a kaucsukfát.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Anakondra egy vízbedőlt fatörzsön.

111
112
113

Kaucsuk-fák (*Hevea paludosa*) Iquitos mellett (Perú).

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

tem, — egy eleven gőzhajót. Odaveztünk a hajóhoz, hogy megkérdezzük, milyen messze van még Iquitos.

A hajó gazdája, egy gazdag perui *cauchero*, sokáig fürkészett bennünket, végre megszólalt:

— Azt hittem, indiánusok, most látom, tévedtem.

— Úgy van, — kiáltottam — amerikaiak vagyunk.

— Jöjjenek fel, itt van egy honfitársuk, a gépész.

Az első dolog, amit Jack felfedezett a fedélzeten: egy kenyérháj volt. Rávetette magát, mint egy rugby-játékos.

Don Luis Felipe Moré tüstént odaszóltott egy hajólegényt, hozzon ennivalót. Mint afféle spanyol, roppantul megbotránkozott a jeleneten.

Meg sem vártam az ételt, kérdeztem, hol van az amerikai.

— Odaát, lenn a gép mellett.

Lekukkantottunk a rácson keresztül.

— Hello there, down below (halló, ott lent-alant!).

A gépész felpillantott munkájából. Akart valamit válaszolni, de aztán meggondolta és sietve kapaszkodott fel a lépcsőn, attól való féltében, — mint később elbeszélte — hogy elszalaszt minket.

A fedélzetre érve szinte leroskadt. Végre valaki, akinek van érzéke a humor iránt. Hempergőzött nevéttében. Csak úgy fulladozott a kacagástól, ahogy ránk nézett. Gazdájának ünnepélyes szavára megkomolyodott. Kérdezte, hova megyünk. Azt feleltem, két éve indultunk Quitóból és útban vagyunk New Yorkba.

— De azt mondja meg, milyen messze van Iquitos — kérdeztem. — Ez most jobban érdekel, mint New York.

— Öt-hat nap csónakon. De menjenek csak egyenesen New Yorkba, ott vagyont csinálhatnak.

Később, hogy belenéztünk a tükörbe, magunk is elálmélkodtunk magunkon. Két éve nem nyiratkoztunk, nem borotválkoztunk. És még hozzá ez a magunkszabta öltözék. Két lesoványkodott, rongyos, mezítlábás Rip van Winkle — piros gyolcsban!

Don Felipe kitett magáért. Ami jó étel-ital csak volt a hajóján, azt mind élénk rakatta: konzerv-kolbászt,

edami sajtot, kétszersültet, cukrot, sört és egész sereg egyéb csudálatos dolgot. Legjobb volt mindközt a kenyér.

Ruhát is kaptunk.

A gépész megígértette velünk, hogy Iquitosban megvárjuk.

— Igazi nekem való fickók vagytok, szeretnék veletek megbarátkozni — mondotta búcsúzóul. És még egyszer utánunk kiáltott a csónakba :

— Menjetek el X. doktorhoz!

Hat nappal később kikötöttünk Iquitosban.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Iquitos.

Iquitos a kaucsuk- és a kereskedelmi áruk elosztó helye volt abban az időben. Ott találkoztak egymással a felülről érkező kaucsukszállítmányok és az alulról érkező árucikkek. Ugyanaz volt a szerepe az Amazonasz felsőbb szakaszán, ami Manaos és Parà városoké az alsón. Úgy épült, mint sok más folyómenti város. Az amerikai és európai cégek irodái és raktárai a város hosszú főutcájában voltak, csupa földszintes *adobe*- (sárból rakott) házban. A házakat hullámos bádogtető borította. A nyomorult mellékutcákban tanyáztak a bennszülött cocama-indiánusok (csónakosok és kaucsuk-munkások) és a perui *cauchero*-k.

A mellékutcák szalmafedelű házai bambuszból épültek, a falak néhol átlátszók. Egyetlen erényük, hogy tiszták és olcsók. Táviró, telefon, csatornázás, villanyvilágítás, jéggyár, kövezet — a civilizációnak ezek a vívmányai még nem hatoltak el Iquitosba. A vizet bennszülött szolgálók hordják a folyóból cserépkorsóban.

A város úgy keletkezett, mint azok a máról-holnapra összeharangozott nyugati városok Amerikában, amelyek csak addig élnek, amíg az embereket odacsődítő üzlet szépen virul. Amikor ott jártam, tízezer lakosa lehetett a városnak. Ma már csak egy maréknyi indiánus él benne. (1927-ben 20,000 lakosa volt. *A ford.*)

Csavargözösön tizenöt napi út Parából: 5000 kilométer. Iquitos több nagy mellékfolyó torkolata közelében van, azokon úsztatják le a kaucsukszállítmányokat. Iquitosig egész éven át zavartalanul hajózható az Amazonas. Átlagos mélysége az esős időben meghaladja a négy métert.

Tutaj módjára egymáshoz kötözött két csónakunkkal 1898. december 27-én éjjeltájban eveztünk be Iquitosba.

Néhány nappal előbb indult útnak Parából, Braziliából az a levél, amely hírt igyekezett adni rólam családomnak Elmirában. Az évek során, amíg a vadonban bolyongtam, több helyről is mentek ilyen levelek édesanyám címére. Parából akkor ezt írták neki:

Parà, 1898 dec. 24.

Asszonyom,

megkaptuk október hó 31-i levelét. Sajnáljuk, hogy nem tudunk semmi újabbat fiáról. Háromezer mérföldre jár most valahol a mi városunktól. Mr. Elias Andrade útján lehet neki írni, bizonyára megkapja. Biztonság kedvéért tessék kettős borítékban küldeni és a külsőre ezt a címet írni: Messrs. Marius & Levy, Iquitos, Perú, via Parà, Brazília. Ez a cég Andrade üzleti megbízottja. Andrade a Napo mellett él.

Tisztelettel:

P. Mouraille Y Hno.

Don Felipe Moré amerikai gépésze, Morse, embernek való öltözékbe bujtatott bennünket. Jóllehet mezítláb, kalap nélkül és torzonborz ábrázattal hajókáztunk tovább, és így is érkezünk meg Iquitosba, úgy éreztük, máris nagyot emelkedtünk a társadalmi lajtorján.

Nem is szegyenkeztünk egy cseppet sem, amikor az első elénk vetődő kaucsuk-kereskedővel szóbaeredtünk. Eladtuk neki rakományunkat. Megpróbálkozott vele, hogy rossz mérleggel megrövidítsen, de résen voltunk és meg-hiusítottuk szándékát. Egy szekérderekre való pénzzel álltunk odább. Kereken 55 kilogrammot nyomott a vagyónunk. Iquitosban akkoriban nem ismerték még a papírpénzt. Talicskában tolta a pénzét, aki vásárolni ment.

Volt ott a városban egy német-amerikai borbélymester. Ő tudja, miért éppen itt telepedett meg ebben a városban, az Isten háta mögött, a Felső-Amazonasz «El Dorado»-jában.

Amint meglátott minket, új hazájabeli honfitársait, csavargó külsőnk annyira megtetszett neki, hogy felajánlotta: ingyen megnyír és megborotvál. Nekünk tett ilyen ajánlatot, akik azt sem tudtuk, mit csináljunk a pénzünkkel! De azért csakugyan lenyíratuk vele kétéves szakállunkat és emberi külsőt öltve néztünk utána, merre találunk egy cipősboltot. Boltot találtunk is, de akkora lábbelit, ami Jack barátom lábára felhúzható, nem tudtunk felhajtani. Én se bírtam elszánni magamat, hogy cipőbe erőszakoljam szabadsághoz szokott lábamat. Így hát mezítláb maradtunk.

Azután betértünk a Hôtél Rómába — két elveszett lélek, akit bebocsátanak a Paradicsomba. Ágyba feküdtünk! Ágyba, miután két éven át homokban, sárban, fákon, legjobb esetben pálmalevél-vackon aludtunk. Hát ez nagy újság volt, annyi bizonyos.

Másnap írtam haza. Ez volt harmadik levelem, amióta Quitót elhagytam. Az első, amelyik meg is érkezett.

Hamarosan más szállásra költöztünk. Továbbra is a szállóba jártunk enni, de X. doktornál aludtunk. Megfogadtuk Morse utánunk kiáltott tanácsát és elmentünk ehhez a lelkes amerikaihoz. Dohányzó szobájának falain háborús képek függtek. Kérdeztük, miféle képek ezek. Akkor tudtuk meg, hogy amióta a vadonban bolyongunk, Amerika hadat üzent a spanyoloknak, meg is vívta, meg is nyerte a háborúját. Ha odahaza ér bennünket ez a háború, a mi történetünk egészen másképp alakul. Különös, hogy még Andrade se említette nekünk az 1897—98. évnek ezt a kimagasló eseményét.

X. doktor valami szabadalmazott orvosságot árusítgatva került Iquitosba; ott jött rá, hogy errefelé biztosabb üzlet a foghúzás. Erre kinevezte magát fogorvosnak.

Barátja és társa volt neki egy bizonyos Y. nevű «doktor». Ez meg alighanem vasuti fékező volt, mielőtt Iquitosba vetődött. Ajtaján sárga réztábla hirdette új hivatását. Súlyosabb esetekben X. doktorral «konzultált».

A tudatlan nép nem méltányolta eléggé orvosi tudományát, ezért levette a réztáblát és elment gépésznek egy

tizenhét lóerejű sekélyjárátú kis gőzösre. Ettől fogva Tom «kapitány» volt a neve. Iquitos és egy közeli *seringal* (kaucsuk-ültetvény) közt járt a hajója.

Ez az Y. hírhedt elbeszélő volt. Se szeri, se száma hátborzongató kalandjainak. Elbeszélte, hogy egyszer valamelyik csónakútján három nap és három éjjel nem köthetett ki a tigrisek miatt (az Amazonasz vidékén *tigres* a neve a jaguárnak). Mindkét parton véget nem érő fűzérben nyüzsögtek a «tigrisek», a legkisebb is legalább három méter hosszú volt és mind ordított, üvöltözött és a fogát csattogtatta rá. (Általános volt a feltevés, hogy egy hordó skót whisky volt a csónakjában — és ezért nem tudott kikötni, ha ugyan egyáltalán elment.)

Iquitos úgy szabadult meg tőle, hogy kaucsuk-szállítmányával megszökött, meg sem állt Manaosig, ott készpénzért eladta a rakományt, aztán hitelben szerzett árucikkeket, de ezzel nem felfelé indult, hanem vakmerően levitte Parába, ott eladta a hajójával együtt — és nyomtalanul eltűnt.

A vállalat amerikai gazdái üthették bottal a nyomát. Megállapították, hogy Captain Tom bizonyosan ama hírhedt jaguárok miatt volt kénytelen egyfolytában leúszni az ültetvényektől a tengerig.

¶ Iquitosban, de főként a környező mocsarakban és az erdőben annyi a moszkító, hogy elhomályosítják az eget. Sűrű felhőben lepnek el mindent. A szúnyog az Amazonasz leggyilkosabb átka.

Kéthetenkint érkeztek óceánjáró gőzösök Liverpoolból. Nem akartunk addig hajóra szállni New York felé, amíg meg nem érkezik új barátunk, Morse, a gépész. A város legnagyobb eseménye az óceáni gőzösök érkezése. Más hajók is járták a folyót. Tehergőzösök és rendszeres személyszállító hajók, Iquitosból Parába.

Amíg Morsera vártunk, Manaosból megérkezett a folyami hajón egy William Game nevű írországi ember. Igazi vasöklű, vakmerő kalandor. Argentínából került ide. Összekülönbözött Punta Arenas kormányzójával. A Magalhães-szoros csendes-óceáni végén van ez a városka. Hírhedt

fészek az is. Aki onnan érkezik Iquitosba, máris megalapítja vele tekintélyét. Rendőrség különben sincs. Game-et sem kérte senki, mi járatban van. Az első nap mindjárt belebotlottunk ebbe az emberbe. Akkoriban érkezett meg Edward Morse is.

Morse maga is olyanformán lépett partra annakidején Iquitosban, mint én most.

Teherhajón hagyta el New Yorkot. Útban Dél-Amerika csendes-óceáni partja felé, a Magalhães-szorosban hajótörés érte. Úszva menekült. Egyik perui kikötőben munkát vállalt és fokról-fokra felküzdötte magát Cuzco-ig, a régi inka-fővárosig. Ott találkozott Kirbyvel, a híres utazóval. Ketten együtt olyasféle útra indultak aztán, mint Jack meg én. A Madre de Dios, Beni és Madeira-folyón hajóztak le és így dél felől jutottak bele az Amazonaszba, nem messze Manaostól. Kalandos útjukban csónakjukat is elvesztették — akárcsak mi. Nem maradt egyebük a rajtuk való ruhánál. Egy *cauchero* mentette meg őket. A Madeira torkolatában megvált egymástól a két útitárs. Morse gőzhajón felkerült Iquitosba, Kirby hazament New Yorkba.

Néhány napra rá Don Luis Felipe Moré szolgálatába lépett. Don Luis akkoriban kapott egy acélhajót. A hajó szétszedve érkezett meg. Morse vállalkozott rá, hogy összeállítja. Próbajáratán járt a hajó, amikor mi a Napo folyón találkoztunk.

Egyszeriben megbarátkoztunk. Sok rokonvonás volt bennünk; benne is úgy égett a kalandok szeretete, mint bennem. Tele volt nagy tervekkel. Jókedvű, jó humorú fickó volt.

Négy kalandos jellemű ember — Rouse, Game, Morse meg én — találkozott tehát ebben a kalandos légkörű városban. Szoros szövetkezésükből valami meglepő dolognak kellett kisülnie.

Írtam haza. Igyekeztem kibékíteni a családot azzal a gondolattal, hogy nem megyek haza, hanem beveszem magamat mégegyszer az Amazonasz őserdejébe. A gyors meggazdagodás reménye újra lángra gyúlt bennem ilyen kalandos lelkű pajtások társaságában. Napról-napra meré-

szebb álmokba ringattuk bele magunkat ; lassan-lassan kialakult a terv, hogy expedíciót szervezünk az Amazonasz ismeretlen forrásvidékére.

A kinin elfeledtette velem a láz borzalmait. Amióta Iquitosba megérkeztem, óriási adagokban nyeltem ezt az orvosságot. Tíz nap alatt helyreállott az egészségem és reméltem, nem ismétlődik meg többet a láz. A jó táplálkozás pedig elűzte a döglött vaddisznó, a pulykakeselyű meg a hangyász emlékét.

Ekkor valamelyik társunk felvetette az inkák aranykincsét. Ez volt az a szikra, amely lángra lobbantotta a gyujtót. Jack szónoki hozzászólása eldöntötte az elhatározást. Elmegyünk és felkutatjuk azt a forrást, amelyből Dél-Amerika egykori urai gazdagságukat merítették.

Jack elmélete meglehetősen elfogadhatóan csengett a mi befogadásra hajlamos fülünkben. Az ő okoskodása ez volt. Az Andok hegylánca és a Csendes-óceán partvidéke száz éve civilizálódott és azóta soha nem találtak aranykvare-bányákat. A régi inkák tehát más forrásból merítettek. Az ő aranyuk a felületen levő kőzetben kellett hogy legyen, és az ecuadori és perui Andok keleti előhegyeiben eredő folyók ki nem kutatott forrásvizei vidékén.

Széltében beszéltek a mi expedíciónkról a városban. Fülébe jutott a hír egy Ambusha nevű kalandornak, aki egy vájt-csónakban élt a vízen, úgyszólván egyedül *masatá*val táplálkozva (a zsívarók nyelvén *giamanchi* a neve ennek az italnak).

Ez az Ambusha az Amazonasz folyóhálózatának ismeretlen mélyéről vetődött ide. Bizonyára valami kópéságot követhetett el, azért kellett neki nagyhirtelen felszedni sátorfáját. Az Ambusha nevet az indiánusok ragasztották rá, mert álmában a fogát csikorgatta. Zsívaro nyelven azt jelenti ez a név : «az éjszaka éneklő madár». Örökké derült mosolya feltűnt az indiánusoknak. Osztrák születésű amerikaiak vallotta magát és azt mondta, tud franciául és még féltucat nyelvet. Rengeteg magabizása, a maga képességeiben való rendületlen hite később sok bonyodalom forrása volt. Így például szentül meg volt győződve rendkívüli

Utca Iquitosban (sárral tapasztott bambusz házak).

Indiánus caucherók.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Perúi katonai állomás Iquitos közelében.

Kaucsuk-fák (Castilloa Ulei) Dél-Amerikában.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

tájékoztató tehetségéről, meg hogy milyen tökéletes szakács. Ez persze sokszor bajba sodort.

Forradalmi lélek volt ez a kékszemű, szőke, nagycsontú, síma modorú ember. A hír hallatára eljött hozzám. Kalapját kezében forgatva állt előttem, szeme tévetegen járt erre-arra ; egyik lábáról a másikra nehezedett. Ahogyan a szeme és a lába, — beszéde is ilyen ingadozó volt. Hazug fickó volt. De láthatólag izmos legény. Beszédéből kitűnt később, hogy lelkes anarchista, nagy ismerője a mérgeknek és sok nyelvet tud. Az a fajta ember volt, aki szívesebben tünteti el csendben az ellenségeit, semhogy egy golyóval végezzen velük és ezzel bajba sodorja magát.

Akárhogy is, bizonyos, hogy hatalmas erejű ember volt. Ezért aztán, amikor ajánlkozott, hogy mint szakács csatlakozik az expedícióhoz és szolgálataiért nem kér egyebet, mint az ellátást, s ha aranyat találunk, adjunk neki, amennyit jónak látunk — úgy éreztem, javaslata egészen tisztességes, kivált ha meggondoljuk, hogy kitűnően ért az evezéshez és kisujjában a főzés tudománya. Azonnal megfogadtam és elszállásoltam a hotelben. Két hétig tartottuk ott, nagy meglepetésére és örömére.

Amde időközben sok minden történt Iquitosban.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Trópusi politika.

Iquitostól Limáig légvonalban aligha nagyobb a távolság 1100 kilométernél. De ha el akarunk jutni egyik városból a másikba, ép elmével nem vághatunk neki a két város közt elterülő vidéknek. Még kevésbé fogja ezt az utat választani egy hadsereg. Azt jelentené ez, hogy úttalan úton szeljük át az Andokat és vad törzsek lakta, teljességgel térképezetlen vidékeken hatoljunk keresztül, olyan tájakon, amelyek legnagyobb része csakis vajt-csónakkal közelíthető meg.

Ez az oka, hogy a Limában, Perú fővárosában székelő kormány semmiféleképpen nem tudta ellenőrizni és irányítani az Iquitosban végbemenő eseményeket. Ha Iquitos csapatokat kért volna Limából, az üzenetvivő útrakelésétől számítva félévre érkezhett volna meg a katonaság.

Ez az ide-oda utazás a két város között megközelíti a 30,000 kilométert. Az Amazonaszon kellett lehajózni az Atlanti-óceánba, megkerülni Dél-Amerikát a Horn-fok körül, a Csendes-óceánban fel északnak Callao-ba, Lima kikötőjébe. Kábel akkoriban nem volt még Iquitosból. Parából adhatott hírt esetleg az üzenetvivő kábel útján, ha a kábel történetesen rendben volt, ami bizony ritka eset volt.

Ez az oka, hogy Iquitos tartomány kormányzója nagy személyes felelősséget viselt a vállán. És ez az oka annak is, hogy hivatala kitűnően jövedelmezett. Ő szedette be a kiviteli és behozatali illetékeket. A kereskedelmi élet a

hitel elvén alapult, az úgynevezett *aviador*-rendszeren. A kereskedők előlegezték a kaucsukgyűjtő állomások áru-szükségletét és az expedíciók felszerelését. A visszafizetés kaucsukban történt. Majd minden üzlet a cserekereskedelem útján bonyolódott le. A készpénzforgalom igen csekély volt, amint hogy kevés készpénz is volt az országban.

Az illetékek napról-napra változtak. Igyekeztek a lehető legmagasabb díjakat szedni, már amennyit ki lehetett csikarni a kereskedőtől.

Polgári rendőrség nem volt. Űgyszólván állandó hadi-állapotban volt a város. A katonaság volt az úr, annak pedig a kormányzó volt a feje. Virult a vesztegetés és a zsarolás. A kormányzók mind igyekeztek túlszárnyalni elődjüket a gyors meggazdagodásban. Aki bírja, marja — ez volt az elv.

A kaucsuk kimeríthetetlen tömege egyfelől — az egyre növekvő kereslet másfelől — nem csoda, hogy minden becs-vágyó kalandor a kormányzói állásra kacsintgatott.

Egyik nap, kormányzóváltás után, egy hajórako-mányra való kalandor érkezett a városba. A kaucsukgyűjtők csöselékéből verődtek össze. A bandavezér kormányzó szeretett volna lenni. A déli *siesta* idején kötött ki a csapat és egyenesen a kaszárnnyába ment. A katonák is annyian lehettek, mint ez a gyülevész had, de nagyobb részük aludt vagy disznóra vadászott a városban. A házidisznók szabadon csatangoltak az utcákon. Annyira ellepték a várost, hogy a kormányzó «törvényen kívül» helyezte őket, vagyis ki hol éri, elviheti a disznót. Nem volt nehéz dolog a kaszárnnyát birtokba venni, felesküdtetni a régi kormányzó katonáit, őt magát pedig lelőni.

Az új kormányzó túlságosan mohón fogott hozzá a vagyongyűjtéshez, elődeinél is gyorsabban akarta megszédni magát. Egyszerűen rájuk üzent a kereskedőkre, hogy rossz helyre fizették a behozatali illetékeket, fizessék meg újra. Bármily különös: megfizették. De ezzel el is játszotta népszerűségét.

A hadicsel sikere elcsábított egy másik kalandort is. A szokott módon eltette láb alól a második számú kor-

mányzót és kihirdette, hogy most már *neki* fizessék meg az adókat, harmadszor is, ugyanazokért az árukért. Ezt már mégsem nyelhetette le a kereskedők testülete.

Suttogni kezdték, hogy itt az ideje, tenni kell valamit. Először is meg kellett keresni az alkalmas embert az ellentámadás szervezésére és vezetésére. Így jutott előtérbe egy marokkói zsidó, a brit hadsereg egykori altisztje, bizonyos Solomon Casés nevű ember. Maga is tekintélyes kereskedő volt s azonfelül jó katona. Casés vezetésével «idegen légió» alakult, hogy kellő nyomatékot adjon a tiltakozásnak a hatóság intézményes útonállása ellen. Akinek nem volt fegyvere, felszerelték. Háromszáz embert állítottak fegyverbe. Nagyobb részét brazíliaiak és portugallusok voltak, húsz-harminc francia, ötven német, harminc angol, tizenhárom amerikai volt, a többi a szomszédos köztársaságokból. A kaucsuktelepek felügyelői, a kis magángözhajók kapitányai és gépészei, meg a kereskedelmi vállalatok tisztviselői közül toborozták a légiót. Mi is csatlakoztunk hozzá, négyen, csak Ambusha nem.

Egyenesen bevonultunk a kaszárnyába. Ellenállásról szó se volt. Az őrszemek néhány perc alatt belátták, hogy legbölcsebb, ha elpárolognak. A kormányzót hajóra ültették és elküldték, lefelé a folyón. Az «idegen légió» átvette a vámok kezelését és üzenetet menesztett Limába, hogy a rend fenntartásáról gondoskodik addig is, amíg a hivatalosan megbízott kormányhatóság megérkezik.

Ettől fogva mindenki megint kívülré lógatta az inge végét, a nadrág fölött, és a harisnya szárát ráhúzta a nadrág szárára. Ezt a furcsa viseletet én hoztam divatba; el is nevezték «angol divatnak» (la moda inglesa). Az ingviselet kellemesebb, hűvösebb volt így, szabadabban járta a levegő a testet. A nadrág fölé húzott harisnya megvédett a homoki bolha (*chigge*), a *nihua*, a törpehangya meg a *garapata* és más ilyen trópusi istencsapása ellen.

Egy este éppen az amazonaszi út terveiről beszélgettünk, amikor besétált egy tapír az asztalunkhoz. (De nem olyan robajjal, mint a Yasuní melletti látogatóink.) Ki-

derült, hogy ez az állat ott tanyázik a szálló és a vendéglők tájékán és abból él, hogy harapnivalót koldul össze a vendégektől. Volt egy másik ilyen kegyeltje is iquitosi szállónknak: egy hangyász, szelíd, mint egy kutyuska. Ez is ott járkált szabadon, de mert természetes táplálékát maga kereste meg, szívesen látott vendég volt mindenütt. Csak én meg Jack nem szívelhettük az asztalunk körül, mert — érthető okból — elrontotta az étvágyunkat.

Társaságunk két perúival szaporodott. Evarico és Pedro-val. Evarico esetlegesen vetődött éppen akkoriban Iquitosba. Az lett a vége, hogy csatlakozott expedíciónkhoz.

Lassankint felszereltük vállalatunkat. Elkezdtünk vásárolni mindenfélét, de hamarosan felfedeztük, hogy felesleges magunkat további költségbe verni, hiszen minden üzlet kész örömmel maga sietett támogatni vállalkozásunkat, abban a reményben, hogy majd nem feledkezünk meg róla, ha diadallal térünk vissza.

Kétszersültet, konzerv-marhahúst vásároltunk legelőször. Ezeket egy liverpooli hajó stewardjától szereztük meg. Volt benne valami titokzatos, ebben az üzleti műveletben, mert üzletfelünk arra kért, éjjel egy óraker jelenjünk meg a hajó faránál, vájt-csónakkal s ő majd leadogatja a hordókat. Így is történt.

Amikor minden készletünk és felszerelésünk együtt volt, kitűztük az indulás napját. Nem először, és nem is utoljára. Hat hónap pergett le azóta, hogy Jackkel mezít-láb bevonultunk a városba. Most júniusban jártunk s végre valóban úgy festett a helyzet, hogy útrakelhetünk.

Indulás előtt elhatároztam, hogy naplót fogok írni, valamiféle formában megörökítem az inkább aranyának felkutatására (!) induló expedíció eseményeit. Talán sajnáltam, hogy az elmúlt két év bolyongásairól nem jegyeztem fel semmit, — az is meglehet, szeszélyes ötlet volt csupán, merthogy felfedeztem egy régi jegyzőkönyvet a tarisznýamban. Ma is megvan még a viharvert naplókönyv.

Indulás előtt írtam még haza és kértem családomat, hogy a limai amerikai követ útján írjanak nekem.

Az első, kissé szűkszavú napló-bejegyzés indulásunk időpontját örökíti meg :

«1899 június 13, péntek. Végre elhagytuk Iquitost csaknem kéthavi *mañana* után.»

Istenhozzádot mondtunk tehát.

«Chug puncha cama, Iquitos!»

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Felfelé az Amazonaszon.

Don Juan José Ramírez gazdag kaucsuk- és rabszolga-kereskedő volt. *Caucheroként* kezdte ő is. Üzlete óriási arányokban fellendült. Amikor mi megismerkedtünk vele, háromszáz indiánussal dolgoztatott féltucat folyón, mindenfelé voltak telepei az Amazonasz vízhálózatának forrásvidékein. A maga gőzhajóján szállította a készleteket a telepekre és hozta le az összegyűjtött kaucsukot. Spanyol eredetű perui volt, parancsoláshoz szokott, vitor kedélyű, szép szál ember.

Szabályszerű hajóforgalom nem volt a Felső-Amazonaszon. A magántulajdonban levő gőzhajók majdnem ingyen szállították az utasokat. Így történt, hogy mi is, amikor hírért hallottuk ennek az úrnak, hozzáfordultunk, vitessen el minket Barrancába. Ültetvénye volt ott Don Juannak. Barranca volt a legvégső, legnyugatibb előretolt őrállomása a civilizációnak a Maraños-folyón. (Maraños az Amazonasz felső részének neve.)

Felfelé hajózásunk történetét naplóbejegyzéseim nyomán beszélem el.

«Csinos kis cocama-telep mellett visz el utunk. A két partot szegélyező sűrű rengeteg egyhangúságát meg-megszakítják a fel-felbukkanó erdei tisztások és pálmalevél-tetős hajlékok. Csónakok eveznek elénk ezekből a falvacskákból és új meg új utasok szállnak hajónkra. A csónakokat is hozzákötözzük az *Onza* farához. A jövevények többnyire nők, olajbarna arcú, fekete szemű, hosszú, fekete hajú nők, mezítláb és hajadonfőtt, de szoknyában és blúzban. Nyá-

kukban majomfogakból, üveggyöngyből fűzött súlyos nyakláncok. Keresztbevetett lábbal ülnek a fedélzeten, gyermekeik a hátukra kötözve. Cocama nyelven csevegnek és *masata*-t iddogálnak. (Ez a zsívarók *giamanchi*-ja.)»

Az örökké egyhangú tájképet meg-megszakító erdei tisztások leírhatatlanul üdítően hatnak lelkünkre. Az Amazonas vízrendszere mintegy nyolcvanezer kilométernyi, gőzhajóval járható víziutat foglal magában. Az őserdő sűrű, tömött fala megszakítás nélkül kíséri a partokat, sehol semmi enyhület, csak azokon a végtelenül ritka pontokon, ahol az ember keze várost, falut vagy kunyhót épített vagy tisztást vágott a rengetegbe. Örökösen két elevenzöld fal között él az utazó — sehol semmi domb, szikla vagy kopár folt nem szakítja meg a milliányi fa véget nem érő tömegét. Ez a forróövi bujaságú, kérlelhetetlen lánc ráfonódik a vergődő ember lelkére, lenyüggözi félelmetes hatalmával.

És ezt hívják a pillangók és zümmögő madarak földjének! Sokkal inkább ősmocsár ez, olyan nyüzsgő állati és növényi élettel tele, amely közel rokona a föld őskorában itt uralkodó életnek. A földkerekség minden gonosz rovára bujább szaporaságban él itt, mint bárhol a világon. A kaucsukgyűjtő ember élete olyan gyötrelem volt, hogy az év öt hónapjánál tovább senki el nem viselhette, addig is csak az a csábító serkentés tarthatta benne a lelket, hogy óriási haszonnal adhat túl portékáján és akkor belevetheti magát az amazonaszmenti városok földi paradicsomába.

Így hajóztunk felfelé tíz álló napig. Naponta megálltunk, hogy vadászattal szert tegyünk aznapi ebédünkre. Minden ebéd főfogása a majomhús volt: majomhúsleves, majompecsenye, majombecsinált. A majom húsa minden másnál jobban hasonlít a marhahúshoz. Abban is, hogy akár az év minden napján eheti az ember, nem ún bele. Az őzpecsenyét, vadpulykát vagy az erdő bármely más vadját halálosan megúnja, — a majmot nem. Nem minden majom ilyen ízletes. Legjobb a *maquisapa* és a *choro*.

A tizedik napon már csak néhány órányra jártunk Barrancától. Egy kanyarodón túl megpillantottuk az utolsó

Megfeneklett gőzös az Amazonaszon.

Óriási páfrányok és sűrű aljanövényzet az őserdőben.

A *manatus* feldarabolása.

Növényzet az Amazonas mentén, Manaos mellett.

cocama-indiánus telepet a Marañonon. A kunyhók cölöpökön épültek itt, mert évente előnti a folyó a környéket. A balpart árterülete fölött alig néhány lábnyira ott tanyázik vagy tíz-tizenkét család. Halászatból, vadászatból élnek. Ők látják el a környékbeli kaucsuk-állomásokat *paichi* hallal és *vaca-marina*-val. A *paichi* az az Amazonasz népeinek, ami a *bacalao* a spanyolországi spanyoloknak. Vaddisznót, majmot, pulykát és *paujil*-t is lőnek az indiánusok; a vadhúst és halat együtt adogatják el. Singer-varrógépet, macheté-t, fejszékét, horgászó felszerelést, ruhát és hamis ékszer kapnak érte cserébe.

Horgonyt vetettünk a falu előtt és megkezdődött a cserebere. Futva özönlöttek ki a gyerekek a pálmalevél-fedte kunyhókból, csónakra kaptak és odaveztek hajónkhoz. A cocamák a legügyesebb csónakosok és halászok az Amazonasz indiánusai közt. Hónapokon át élnek itt az elárasztott területen a nélkül, hogy szárazra tennék lábukat. Valósággal kétlakiak.

Újra megtöltöttük eleséges raktárunkat és még az éjjel elértük Barrancát, a civilizáció utolsó állomását. Ezt a telepet Don José Ramírez alapította. Van ott neki raktára, cukorfinomítója. A folyóval párhuzamos egyetlen utca pálmalevél-fedte kunyhói egyenetlenül sorakoznak. A partmenti tisztás csaknem térré (*plaza*) szélesedik.

A város magas parton emelkedik. Derült időben oda látszik az Andok hegylánc, másfélszáz kilométernél nagyobb távolságból. Ramírez a város és a folyó közt elterülő tisztás közepére építette házát és telepét, hogy a Pongo de Manserichén túl élő vad törzsek váratlanul rajt ne üthessenek.

Háza körül az emeleten erkély fut körül. Onnan messzeterjedő kilátás nyílik. Súlyos keményfa-ajtók védik a házat; az erkélyt is pálmafa mellvéd bástyázza körül, hogy az indiánusok dárdái ellen védve legyen. Még így is megtörténik, hogy a betörők megrohanják a telepet. Néhány héttel megérkezésünk előtt a *huambisa* indiánusok behatoltak Barrancába, több fehér asszonyt elhurcoltak, a várost kifosztották és felgyújtották.

Az indiánusok egy csoportja barátság örvével tola-

dott be, Ramírez távollétében, azzal, hogy áruért jött. Fegyveres társaik az erdőben rejtőztek el. Ramírez fivére a támadók egy részét leterítette, de raktárosa annál gyávábban viselkedett. Winchester-fegyverével az első riadóra megugrott. Felesége hiába kiáltozott segítségért, elhurcolták az indiánusok.

Ramírez cauchero-i közül is sokan családostul itt telepedtek meg Barrancában és a környékbeli erdei tisztásokon. A cukorfinomítóban dolgozók állandó lakói voltak a telepnek és még sokan mások: a csónak-készítők, az ültetvényeken dolgozók, vízfordó munkások, és a többi. Belsőszülött mesteremberek is dolgoztak itt, az őserdők keményfáját dolgozták fel.

Az Amazonas őserdeje kimeríthetetlen kincseket rejt magában. A világ legkitűnőbb, legszívósabb keményfájának itt a hazája. El fog jönni az idő, hogy elképzelhetetlen tömegekben fogják szállítani innét a fát a világ minden részébe. A szállítás legnagyobb nehézsége az, hogy ezek a fák sem nyersen, sem szárazan nem úsznak a vizen. A rendes fűrész, véső, fúró nem fogja. Olyan, mint az acél. Nem korhad. A moha- és levélborította kidőlt törzsek olyan épek, akár az eleven fa törzsei. Ha fejszével rácsapunk a vízben heverő törzsekre, a szétugráló forgács elmerül a vízben, akár a kő.

Barrancában láttam nyolc vízbe vert cölöpöt. Negyven éve állanak a vízben. Ma is olyan egészségesek, akár a víz fölé kinyúló részük. Vasúti talpfának nagyszerű ez a fa.

Alig néhány órája, hogy kikötöttünk, megszólalt a riadó. Egy vadászatból visszatérő *mitayero* jelentette, hogy nagy csapat *zsívaro*-indiánus jön lefelé a folyón, hadicsónakokon. Mindenki fegyvert ragadott. El voltunk rá szánva, hogy nem engedjük megisméltódni a még élénk emlékezetben élő kalandot.

Két óra hosszát vártuk az indiánusokat. Akkor harminc indiánus és félvér kíséretében csónakba ültem, hogy felkutassam őket. Seholy senki. Visszatértem a telepre. Másnap megjöttek a zsívarók, de békés szándékkal. Aguaruna-törzsbeliek voltak és barátságos üzleti útban jártak.

Elmondták nekem, hogy előző nap egy kőhajtásnyira jártam tőlük. Jellemző példája ez annak, milyen mesterien el tudnak rejtőzni és el tudják rejteni szem elől csónakaikat.

Ramírez megfelelő pálinka adagolásával rávette a jövevényeket, mutassák be hadi táncukat és az indiánus hadviselést. Vendégszerető ember és jó barát volt ez a mi írástudatlan milliomos házigazdánk. A milliomosságot nem úgy kell érteni, hogy rengeteg készpénze volt. Nem. Barranca urának a gazdagsága árucikkekben, kaucsukban, csónakban, épületben és egyéb kincsekben volt. És végül, de nem utolsó sorban indiánusainak és az iquitosi kereskedőknek a bizalmában rejtett a legnagyobb érték. Korlátlan hitele volt. Olyan úr volt az Amazonaszon, akár Morgan New Yorkban, vagy a Credit Lyonnais Párisban.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Elindulunk az ismeretlenbe.

Házigazdánk vendégszeretete nem ért véget Barrancában. Erősködött, menjünk tovább vele az *Onza* hajón, ameddig csak járható a folyó. Még egy harmadik csónakot szereztünk Barrancában, ezt is hozzákötöttük a hajóhoz. Megérkezésünk után tizenegyed napra elindultunk felfelé a folyón.

Barrancán túl soha nem járt még gőzhajó, *Borja* városának pusztulása óta.* Az előkészületek küzdelmes napjai véget értek: a csereáruk ládáival, töltényesládák és hátizsákok készítésével járó ezer veszély. Mind között ezek a zsákok voltak a legleleményesebbek. A helyi viszonyokhoz szabtuk őket, igazi amazonaszi zsákot eszeltünk ki, hogy áradással, esővel is megharcolhassunk, vagy akár a folyóba hajíthassuk, az se ártson neki.

Ezeket a zsákokat úgy készítettük, hogy lisztes hordóra vásznat feszítettünk köröskörül, aztán több rétegben is bevontuk friss kaucsuk-tejjel. A hordót utóbb kivettük belőle. A kenyeres zsák tökéletesen vízhatlan volt. Nyakát szorosán összehúztuk, hogy a víz bele ne hatolhasson. Ezek a hajlékony zsákok alakra is, nagyságra is a szerint változtak, hogy mi és mennyi volt beléjük kötözve; nem foglaltak sohse kelleténél több helyet, nem úgy mint a merev láda vagy táska. A folyón hajózva akár a csónak után köthettük, úgy vontathattuk a vízen. Éjjelre kilöktük a szabad ég alá, hogy a sátorban több helyünk legyen; ver-

* *Borja* városának alapítását és történetét ugyanebben a fejezetben beszéli el a szerző.

hette az eső, nem ártott neki. Ha meg a hátunkra vettük vagy vállra vetettük, hozzánk simult az alakja, könnyekben cipeltük, mint bármily másféle terhet.

Két nap hajóztunk felfelé a folyón. Itt már olyan sebes volt a víz sodra, hogy az *Onza* nem tudott megbirkózni vele. Kiraktuk málháinkat és melegen elbúcsúztunk házigazdánktól.

Már az első nap kiderült, hogy szakácsunk, Ambusha, nem tud tájékozódni az erdőben. Annyit emlegette az őserdőben való otthonosságát, hogy bizony kiábrándító volt látni tehetetlenségét.

Kikötött a hajó, hogy tüzelőfát vágjunk az erdőben. Magammal vittem Ambushát vadászni. Behatoltunk a sűrűségbe. Ambusha olyan gyorsan haladt, hogy alig bírtam vele lépést tartani. Az ösvényt, amerre utat törtünk, nem jelölte meg. Eszembe ötlött, vajjon van-e sejtelve ennek az embernek arról, hogy amerre megyünk, legalább másfélezer kilométernyit kellene vándorolni, amíg a rengetegből kikeveredhetnénk és északnak is ugyanakkora távolság választ el az erdő szélétől, a Karaibi-tenger partjától. Nyugatnak pedig az Andes hegylánc emelkedik köztünk és a Csendes-óceán között. Kelet felé ötezer kilométeren keresztül folytatódik az érintetlen vadon az Atlanti-óceánig. Nem valami csábító sors beleveszni a természetnek ebbe a legnagyobb útvesztőjébe a Föld kerekiségén. Eszembe jutottak tapasztalataim a Yasuní őserdejében; élénken el tudtam képzelni, mily esztelen kockázat lenne túlságosan megbízni ebben a jövevényben.

Tapírok csapására értünk. Gyanakvásom itt egyszerre megerősödött. Ambusha letérdelt, «szakértő» szemmel megvizsgálta a nyomokat, megszagolta, az ujját is megnyalta és megszagolgatta (!) és ünnepélyesen kijelentette, hogy egy hónapja indiánus harcosok csapata vonult el arra asszonyokkal (valószínűleg foglyokkal), nyugatnak tartottak, a Pongo de Manserichén túla.

Megdöböntem ekkora vakmerőségtől, de nem annyira, hogy meg ne kérdezzem tőle, nem tudna-e valamit mondani az erre elvonult indiánusok vallásáról és erkölceiről.

Erre magam vágtam neki az útnak. Ez az óvatosság mindkettőnk életét mentette meg. Ambusha eleinte vitakozott velem, de láttam, nyomon követ és világért le nem maradna.

Az *Onza* visszafordulása után első esténkről ezt találok naplómban :

«1899 június 29. — Elhatároztuk, nem állítunk őrszemet, amíg el nem érjük a Pongót. A bennszülöttek ritkán mutatkoznak ezen a szakaszon alul. Mindnyájan pipázgatunk, Ed. (Morse) banszóján játszik. A legjobb hangulatban vagyunk.»

Öt napot töltöttünk ezen a helyen. Vadászgattunk, hogy eleséget gyűjtsünk, és megvártuk, amíg a víz leapad, hogy felküzdhesük magunkat a Pongón.

Július 2-án a víz két métert apadt. Negyedikén egy hordó rummal ünnepeltük meg útrakelésünket : a Pongo megostromlását. Ettől fogva éjszaka őrséget állítottunk. Morse és én kezdtük az őrállást. Így mindnyájan nyugodtabban aludtunk.

Egész expedíciónk egyik legmeglepőbb vadász-zsákmányát ezen az estén ejtettük el : egy másfél méteres hófehér alligátort. Jack lőtte le. Olyan volt a húsa, akár a csirkének.

«Napkeltekor indultunk. Délig evezünk és rudaltunk (így nevezem azt, amikor rudakkal taszigáljuk előre csónakjainkat). Délben kétszersültet ettünk, a fehér alligátor maradékát és *farinhát*. Két kutyánk beleugrott a vízbe, eltűnt az erdőben. Valószínűleg megölték a jaguárok. A folyó szűkül, vize sokkal tisztább és hidegebb. Az Andes-hegylánc előhegyei állandóan szem előtt vannak. Távolsága nyolcvan kilométer körül lehet innét.»

Másnap harmadik kutyánk is eltűnt. A tanyától száz lépésre felfalta a jaguár.

Július 8-án a Mitaya-szigeten táboroztunk. A víz megduzzadt. Nem indulhattunk tovább. Egyik-másik emberünk különben is nagyon kimerült.

Alacsony vízállás idején ez a sziget bizonyára összefügg a parttal. Hossza öt, szélessége egy kilométer. Pálma nem nől rajta, nádból raktunk szegényes tetőt. Eső ellen alig véd; inkább bemenekültünk a csónakokba a pálmalevél-tető védelme alá.

A moszkitók megkeserítették életünket, kivált az éjszakai őrszemek szenvedtek sokat tőlük. A füst nem riasztotta el őket.

Ambusha nem tágított a tanya mellől. Minden alkalmat megragadott, hogy hörpintsen egyet a rumból és sohasem mulasztotta el az ebédidőt. A főzéstől felmentettük. Lehet, hogy csakugyan ért a méregkeveréshez, de főzni — inkább magunk főztünk ezután, felváltva.

Július 11-e pirosetűs ünnepnap. Morse kétszáz teknősbekatojást hozott haza a tanyára. A teknősbéka a legkeresettebb és legbőségesebb tápláléka az Amazonas-vidék lakóinak, a fehéreknek és indiánusoknak egyaránt.

Négy főváltozata van. Legnagyobb a *charapa*. Súlya megközelíti a harmincöt kilogrammot és egyetlen éjjelen 50—150 tyúktojásnyi tojást rak.

Kisebb teknős a *taricaya*. Súlya nem üti meg a tíz kilogrammot. Hús-harminc tojást rak egy éjszaka. Még kisebb a *yamba*. Ez már csak négy-öt kilogramm súlyú és tíz tojást tojik együltében. A szárazföldi teknős a negyedik fajta. 15—45 centiméteresek.

Mind a négy fajta teknős igen ízletes. Húsa is, tojása is. Édes tojásétel formájában ettük legszívesebben.

A teknősök éjjel másznak ki a partra. Óvatosan körülnéznek, felkapaszkodnak a homokzátonyra. Lábuk nyoma olyan, mintha egy kis kocsi gördült volna el arra. Ahol véget ér és bizonytalanná válik a nyom, ott kell keresni a homokba rejtett tojásokat. A jaguár nagy kedvelője a teknős-tojásnak. Ha éhes, a teknőst is megtámadja.

Meglepő, hogy a tojásból kikelt parányi teknős milyen tévedhetetlen ösztönnel találja meg azonnal a vízhez

vezető utat. Mindig éjjel teszi meg ezt az első útját. Éjjel töri át a tojás héját és éjjel vánszorog le a vízhez. Tanuja voltam egyszer, mi történik velük, ha szerencsétlenségükre nappal indulnak el a folyó felé. Napvilágnál túrtam ki őket. Alig jutottak tíz méternyire, lábuk összezsugorodott, megpirosodott, mintha megfőtt volna. Valamennyi elpusztult.

Négy-öt kilométeres, többszáz méter széles homokzátonyok néha olyan sűrűn tele voltak teknős-tojással, hogy bárhol piszkáltuk meg a homokot, tojásra bukkanunk. Kisvízkor egymást érik a homokzátonyok. Váltig csodáltuk a természetnek ezt a roppant szaporaságát. Ha a milliányi tojásból kikelő fiataloknak csak a fele életben maradna, nem férnének meg a vízben. A jaguárok pusztítása nem lehet jelentékeny. A teknős nem falja fel kicsinyeit. Az is bizonyos, hogy a világra jött porontyok nagy többsége eljut a vízbe. Hihetőleg tehát a vízben pusztulnak el tömegesen.

«Július 12. — Game napok óta beteg. Himlő- vagy kanyaró-kiütések lepték el a testét. Ott fekszik az *Exploradora* csónak farában; pálmalevél-ernyő védi a Nap heve és a záporok ellen. Lázában félrebeszél.»

Ez volt az első betegség. Szerencsére tíz nap alatt meggyógyult.

Július 16-án hajnalban sátrat bontottunk, beraktuk motyónkat a csónakokba, és éppen befejeztük reggelinket a tábortűz körül, amikor Morse megpillantott egy felénk úszó *sacha-huagrá*-t. Így hívják quichua nyelven a tapírt. A név ezt jelenti: «az erdő nagy vadja». A perúiak *dantá*-nak nevezik. Jack, a mi mesterlövőnk, tüstént elrohant és csakhamar eldördült a fegyvere.

— Elment? — kérdeztük tőle, amikor visszajött hozzánk.

— El — ötven lépésre — felelte. Kevésbeszédű ember volt, de mindig fején találta a szöveget.

A tapírt is fején találta.

Kaktuszok Bahia vidékén (Brazília).

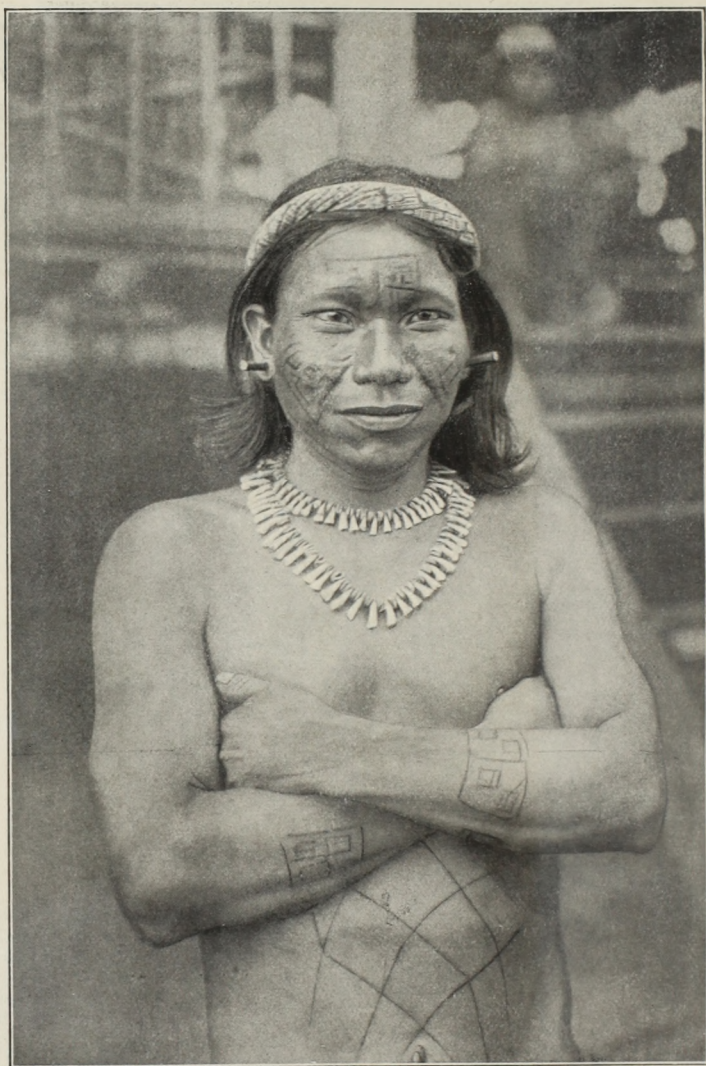
MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Araucaria-liget Parana fennföldjén (Brazília).

Huitola-nők díszbe «öllözöttek».

Indiánus az Amazonasz felső vidékéről.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Egész nap a tapírt «dolgoztuk fel» és estére nagy lakomát csaptunk a szigeten.

Három nap küzdöttünk a folyó egyre sebesebb sodrával. Hol egy-egy vízbenyúló ágba kapaszkodva lódítottuk tovább magunkat, hol rudakkal taszigáltuk előre a csónakot, hol meg evezőre kaptunk. Az is megesett, hogy úgy vontattuk feljebb a csónakokat, a tapír bőréből hasított szíjra kötve. Egyik nap reggeltől estig benne gázoltunk a vízben.

Morse, Pedro és egy emberünk a Mitaya-szigeten maradt, otthagytunk készleteink őrzésére. Morsenak a háta rándult meg, Pedrónak a lábát zúzta össze a súlyos csónak. Mi is kutyául éreztük magunkat. De a cél közelsége erőt öntött belénk. 18-án végre megpillantottuk a Pongo de Manserichét, az Amazonasz felséges kanyónjának a száját. Megragadó látvány a szűk hegyszorosból előtörő hatalmas víztömeg.

«Egy sziget felső csúcsán ütöttünk tanyát, pontosan szemközt a Pongóval. A nyugvó Nap sugarai éppen akkor csillantak meg a szorosban. Mögöttünk járhatatlan bambuszbozót, jobbra-balra tőlünk a sebesen surranó folyó két ága. Biztonságban éreztük magunkat minden meglepetés ellen. Előttünk az Andes-hegylánc előhegyei. Ezeket fűrészeli keresztül a Pongo. Túl rajta és felette halványkék hegyormok körvonalai vesznek bele az égboltozatba.»

Ott, azokon a magaslatokon tornyosultak egykor az inkák nagyszerű városai.

Lelkünkbe megeledés költözött. Kemény küzdelem után intett már felénk a jutalom: a Pongo megfejtésre váró titkai.

Nem hiába, hogy mögöttünk volt már az Amazonasz végtelen síkja, mocsaras őserdeje: az örökké vére szomjazó moszkító elmaradoztak; nem fognak gyötörni többet, amíg zsákmányunkkal vissza nem térünk a civilizációba.

Július 19-én hajnalban folytattuk utunkat. Elhagytuk az utolsó *playá*-t is (homokzátonyt), Borja romjai alatt. Hadd említsem itt meg, hogy a homokzátony sokkal kelle-

mesebb tanyahely, mint az erdő. Az erdőben tisztást kell szabadítani, eltakarítani a rovaroktól nyüzsgő, rothadó levelek vastag rétegét és szilárd tetőt kell egyberóni fejünk felett, hogy védjen a lehulló száraz gallyaktól. A fákon sétáló éjjeli majmok (*tuta-cuchillo*), de meg a hirtelen támadó szélviharok tömegesen tördösik le és vagdossák fejünk-höz a száraz ágakat. Ennél is számottevőbb különbség, hogy itt, a folyónak ezen a szakaszán már tartanunk kellett a váratlan éjszakai támadásoktól, s az indiánusok nagy mesterek abban, hogy láthatatlanul megbújjanak a vadonban.

Kora délután elértük az egykori *Borja* városának tisztását. A tisztást csak az igen gyakorlott szem fedezte fel; alig különbözött a környező őserdőtől. Olyan sűrű volt a vadon ezen a parton, hogy jobbnak láttuk átevezni a déli partra és ott ütni tanyát. Ott is úgy kellett eltakarítani a tanyahelyet (nem volt *playa*), és pálmalevéltetőt építeni. Még az este visszaveztünk a szembenső partra, hogy lássuk, mi maradt meg *Borja* városából. Óriási mészkö-sziklák között kötöttünk ki, két-háromszáz lépésre a Pongo bejáratától.

Borja városát 1865-ben alapította a perui kormány. Mezőgazdasági telepnek szánta. De a hely megválasztásában az is szeme előtt lebegett a kormánynak, hogy a város megalapításával elvitathatatlan igényt támaszthasson a *Borja* és *Barranca* között elterülő térképezetlen földre. Valamikor ugyanis ecuadori hittérítők éltek azon a vidéken. Brazília, Ecuador, Perú, Bolivia és Colombia Amazonas-vidéki határai sokezer kilométeres darabon merőben papirosra megvont határok. A legjobb térképeken is hatalmas területeken ezt a feliratot látjuk: «Ismeretlen». Minden ország másutt vonja meg a vitás határokat.

Borja megalapítása kedvező reményekkel indult, de végül is szomorú kudarcba fült. Nem volt nehéz embereket találni, akik családotul hajlandók voltak ide telepedni ebbe az új Paradicsomba. Folyami gőzösök szállították a letelepülőket a kiszemelt helyre. Eleinte sikeresen is indult a vállalkozás. Lerakták a város alapjait. Megépültek az első

házak, elvetették az első vetést. A telepnek néhány száz lakója volt. Hat hónap multával megérkezett eleséggel és egyéb készletekkel az első gőzhajó a virágzó telepre. Az első hajó egyúttal utolsó is volt, amely még jó hírt hozott az új településről. A rákövetkező hajó már csak pusztá romokra talált. A tisztást elnyelte az őserdő.

A Pongón túlról belopódzó huambisa-indiánusok ütöttek rajta a városra!

Pedig a helyet pompásan választották meg a települők. A partot nagy sziklák védelmezték a folyó hullámverésétől. A telep közepén kristálytisztá vizű hegyipatak folydogált. A város szélén gőzhajók horgonyzására is alkalmas kikötőhely kínálkozott.

Fejszével törtünk utat a «városba». Narancs- és citromfák, — a citrom még gyümölcsöt is termett — halomban heverő cserepek és itt-ott egy-egy faoszlop vallott csak rá, hogy egykor emberek éltek ezen a helyen. Egy magányos kézimalom élte még túl az indiánusok és a trópusi éghajlat pusztításait.

Ott álltunk és szemléltük a szomorú képet — az első fehér emberek, akik behatoltak erre a helyre, amióta a vigasztalan esemény híre negyedfél évtizeddel ezelőtt eljutott Iquitosba és a nagyvilágba.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

A Pongo de Manseriche.

Tervünkhöz képest Borja «városából» még az este visszafordultunk a Mitaya-szigetre, ott hagyott készleteinkért. Lefelé a folyó sodrán másfél óra alatt megjártuk ezt az utat, amely felfelé három veszélyes hosszú napba tellett. Ekkor értettük csak meg, milyen küzdelmes akadályokon vergődtünk volt keresztül.

Holdvilágos utunk volt. Húsz kilométeres sebességgel iramodtunk tova a csaknem háromszáz méter széles folyón. Forrongó vize kavarogva ostromolja a mederben ágaskodó sziklákat és a behullott óriási fatörzseket. Olyan robajjal hömpölyög, zúg a hatalmas víztömeg, akárcsak valami dübörgő mozdony.

Az éjszakai csónakázás veszedelmes a két-három méterre ágaskodó és néha gyökerestől megkapaszkodó óriási fatörzsek miatt. Egyetlen összeütközés kettészélhetné a csónakot.

Hol a folyó közepén, hol a part közelében suhant velünk a csónak. Az erdő jóismerős és titokzatos hangjai kísérték utunkban: a *tuta-cuchillo* majom öblös lágy hangja, a lát-hatatlan «harang-madár» epekedő éneke, a *paujil*-madár tehénbögésre emlékeztető, partról-partra szálló kiáltása. Olykor egy-egy sportoló kedvű vagy talán a jaguár elől menekülő tapír törtet keresztül a part sűrű bozótján és vak rohantában beleveti magát a vízbe. Furcsa szeszélye a természetnek, hogy ez a három mázsás állat akkorka hangot tud csak kiadni magából, hogy egy ökörszem csicsérgésének is beillenék.

Egy kanyarodó után váratlanul tábortűz tűnt szemünkbe. Szinte meghököltünk, alig akartuk elhinni, hogy ez a mi társaink tanyája lehessen már: a Mitaya Isla.

Pihent társainkat visszaküldtük könnyű csónakukon a még lejjebb hátrahagyott málhánkért, mi ezalatt néhány napig vadászgattunk a szigeten. Legemlékezetesebb élményem ebből az időből, hogy elvesztettem a bugyogómat. Jaguárt üldöztem, kezemben a közönséges csereárunak gyártott *escopeta*. Valamikor kétcsövű volt, most már csak félcsövű. Hiányzó másfél csöve már rég a levegőbe repült. Egy fél csövet magam löttem ki egy vadkacsára — eltaláltam vele, a kacsát megettük vacsorára.

A másik puskaeső már azóta hiányzott, hogy a puska gazdája, akitől vettem Iquitosban, bemutatta nekem a füsttelen lőpor hatását, miután előbb bezsebelte a fegyver árát. Isten csudája, hogy ép bőrrel menekült (amit nagyon sajnálók), de volt benne annyi hidegvér, hogy a megmaradó félpuskát azzal a kijelentéssel nyomja a kezembe, hogy «ez azért még gyilkos szerszám». Megköszöntem és csak annyit jegyeztem meg: «Látom. Egészen bizonyos, hogy meg fog gyilkolni valamit vagy valakit.»

Igaz is, hadd mondjam el, hogyan vesztettem el a nadrágomat. A folyón úsztam át Jackkel, kezemben a nevezetes félcsövű puska meg a nadrágom. Féltve őriztem mind a kettőt, hogy nedvesség ne érje. (Bölcsebben teszem, ha figyelmemet az utóbbira összpontosítom). Partra érve még mindig szorongattam a nyomorult puskát. Vadpulykákat kutattunk fel az erdőben; tudtuk róluk, hogy ott tanyáznak valahol. Földhöz lapultunk: tizenöt lépésre tőlünk elbődült egy jaguár! A jaguár ordítása éppolyan félelmetes, mint az oroszlané. De úgy látszik, a fenevad finom ízlése visszariadt az illetlen látványtól, mert mihelyt csak egy lépést tettem feléje, elillant.

Naplómban találok Morse jegyzetét (ő örököltette meg az eset csattanóját):

«Megtaláltam híres ócska nadrágodat a víz partján az iszapban. Teknősbékatojást csomagoltam bele — ennél jobb dolog se volt még benne.»

Augusztusban több kirándulást tettünk, két csoportban. Morse-ot és társait a hirtelen megdagadt folyó ott fogta

Mitaya Isla alatt. Egy hétig teknőstojáson éltek. Szeptember 4-én mindnyájan együtt voltunk megint minden készletünkkel az egykori *Borja* romhelyen. Nevezetes nap volt ez, mert most már készen álltunk a Pongo de Manseriche megostromlására.

Állandó tanyát ütöttünk. Kiirtottuk a bozótot vagy félhektárnyi területen; csak a gyümölcsfákat hagytuk meg. Minthogy nem tudtuk, visszajövünk-e valaha ide, nem sok holmit hagytunk itten. De vetettünk kukoricát és *yucá*-t; a kukorica három hónap alatt megéri, a yuca hat hónap alatt. Az indiánusoknak még nem láttuk nyomát. A legutóbbi barrancai támadás óta nem mutatkoztak a Pongo alatt; azt megelőzően pedig évekig egyáltalán nem látták őket.

Fél napja sem voltunk még tanyánk lakói, hárman már megismerkedtünk a kanyónnal. Naplómban ezt a feljegyzést találom:

«Morse, Game és én kikutattuk a Pongót a kis csónakon. Kis ladikunkat dióhéjként dobálta az örvénylő folyó. Könnyűsége védte meg, hogy neki ne hajítsa a sziklafalnak.

«A folyó sodrának az iránya a Pongóban első tekintetre nem is állapítható meg — úgy tűnik fel, mintha éppúgy áramlana felfelé, mint lefelé. Harminc-negyven méterre összeszűkül a víz. Rettentő mély kell hogy legyen, mert a szoros felett és alatt tízszerre szélesebb.»

A kanyón mélysége — partfalainak a magassága — háromszáz méter lehet.

A nagy örvény kitölti az egész kanyónt egyik legszélesebb pontján.

Első kirándulásunkon nem erőltettük, hogy körülmenjünk rajta. Kétszer-háromszor így is hajszál híja, hogy fel nem borultunk az örvény alsóbb részén. Egy kis távolságra bemerészkedtünk a nagy örvénybe, de a kavargó víztömeg láttára, amely egy gőzhajót is elnyeléssel fenyegetett volna, pillanatnyilag lelohadt a lelkesedésünk.

A veszedelmes vállalkozások első tekintetre tetszenek mindig a leggonoszabbaknak. Ha jobban szemügyre vesz-

szük az ellenséget, mérlegeljük az eshetőségeket — megfosztjuk legerősebb fegyverétől, a meglepetéstől. Így voltunk mi is vele. Első tapogatódzó utunk ugyancsak kedvünket szegte. Visszavonultunk, hogy átgondoljuk, mit kellene cselekednünk.

Másnap felkapaszkodtunk a hegyoldalba, hogy felkerüljünk a nagy örvény fölé. Sikerült is leszállnunk a meredek sziklafalon és oly közel jutnunk a vízhez, hogy alig hat-nyolc méterre voltunk a víz legmagasabb szintjétől. Az örvény, mintha csak valami óriási fujtató dolgozna benne, hol felduzzasztotta a vizet, hol visszahúzódott. A vízszínmagasság különbsége megvolt vagy hat méter.

Ott állottunk és egyenesen felülről tekintettünk bele ebbe a pokoli forgatagba és eltűnődtünk rajta, fölébe kerekedhetünk-e és meg fogjuk-e látni valaha az örvény felett kezdődő ismeretlen világot. A természet hatalmában voltunk. És a természet, mintha csak meg akarta volna mutatni erejét, kézzelfogható példát tárt elénk, hogy mi sors vár ránk, ha az örökké éhes örvény szája elnyel bennünket.

Vágtatva közeledett egy gyökerestül kitépelt óriási *guayacan*-fa, közel rokona a víznel súlyosabb igazi keményfának. A kavargó örvény széle megragadta a faóriást, megforgatta, ágai és gyökerei a kanyon falait söpörték. Három-négyszer körülfordult, egyre közelebb az örvény közepéhez, végtére felágaskodott, belekerült a forgatag kellős közepébe és eltűnt szem elől.

Egy hete tapogatództunk már a Pongo körül, vártuk a kedvező pillanatot. Nincs róla feljegyzés, hogy keletről nyugatnak valaha is felhatolt volna fehér ember csónakon ezen a félelmetes akadályon. Lefelé két kísérletről tudunk. Az első fehér ember, aki lefelé átvergődött rajta, egy Don Juan Salinas nevű ecuadori jezsuita pap volt. Salinas a Santiago-folyó felől evezett le 1557-ben. A Pongót úgy írta le, hogy «a zúgók és örvények borzalmas sorozata».

Több mint három évszázaddal később, 1870-ben, egy Wertherman nevű kutató jött át rajta három dereglyén, társaival. Az angol *Encyclopaedia Britannica* azt írja vállal-

kozásáról, hogy ez «a legvakmerőbb tettek egyike, amelyet ismer Dél-Amerika felfedezésének története». Wertherman túlozza a kanyón sziklafalainak magasságát. Hatszáz méter magas falakról beszél. Ez túlzás. Az is túlzás, hogy felül lát-szólag összeérnek a falak.

Az aguaruna indiánusoktól hallottunk egy és más bizonytalan adatot a Pongóról. Mindennek kevés gyakorlati értéke volt. A magunk megfigyeléseire és leleményességére voltunk utalva.

Hetednapra jelentékenyen megapadt a víz. Elhatároztuk, hogy előőrscapatunkat előreküldjük a hétméteres könnyű csónakon, próbáljon átvergődni a cañonon és összeköttetésbe jutni az antipa indiánusokkal. Reméltük, hogy azoktól kapunk friss gyümölcsöt és zöldségfélét, és az ő segítségükkel sikerül az, amit a magunk erejéből soha végre nem hajthatnánk, hogy felevezzünk a súlyos *Exploradora* csónakkal és minden készletünkkel a Pongón túlra.

Game és én indultunk útnak szeptember 6-án. Egész napi kemény munkával felküzdöttük magunkat *Borjá*-tól öt kilométerre a Pongo közepéig. Óvatosan közeledtünk. A szakadék északi oldala mentén haladtunk. Az örvényt megelőző utolsó és legrosszabb sarokhoz érve kikapaszzkodtunk egy sziklaélre és kötéllel vontattuk körül a csónakot. Végre elértük az örvény szélét.

Óvatosan belekormányoztuk a csónakot a «medence» szélébe és körülvitettük magunkat a déli szirtfal mellé. Ott keményen megmarkoltuk az evezőt, hogy a fal tövéből visszaverődő hullám a forrongó katlan mélyébe ne sodorjon.

Az örvény széle szerencsésen kihajított egy homokos földnyelv közelébe. Ott Game vakmerően beleugrott a sebesen surranó vízbe és, kezében a kötél, nagy küzdelemmel partra vontatta a hánykolódó csónakot. Ez volt az egyetlen pont a 8—10 kilométeres Pongo egész hosszában, ahol biztonságban partra léphettünk.

Ott töltöttük az éjszakát.

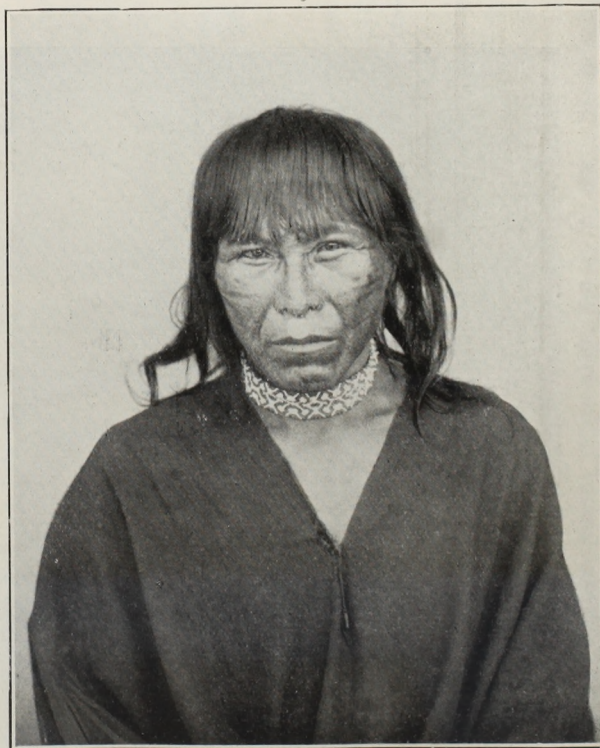
Másnap egy szikla-él védelmében, amely meglassította

Kaucsuk-gyűjtő munkás gyermekei.
A fiú nyakában jaguárfog nyaklánc.

Indiánus a Pichio folyó vidékén (Perú).

Perú-i indiánus.

A Pongo de Manseriche bejárata.

Úszó lakás az Amazonason.

a víz sodrát, karó, evező és a kötél segítségével szerencsésen kivergődtünk a kanyónból.

A fejevadászok földje megnyílt előttünk. Lassan haladtunk tovább felfelé a nehezen hajózható, sok helyütt sekélyvizű, görgeteggel belepett, sebessodrú vízben. Lábunkat kegyetlenül megszabdalták a kövek. Óráról órára jobban megdagadt és érzékenyebb lett a lábunk, végtére már egészen lenyúzta a bőrünket a sok éles kő és kavics. De nem tehetünk mást, folytattuk előnyomulásunkat, nem akartunk visszatérni, amíg meg nem oldottuk feladatunkat.

Napról-napra több nehézséggel küzdve vánszorogtunk tovább, egy álló héten keresztül. Nyomoruságunk fokról-fokra növekedett. Vadra nem találtunk, az erdő mintha teljesen kihalt volna. Eleségünk egyre jobban fogyott. Végül egyebünk sem maradt, mint sónk. Emberi életnek semmi nyomára nem bukkantunk — még csak egy fejszenyomra, széndarabra sem. Egyre komorabban nehezedett ránk a magány. Hatod- vagy hetednapra lőttünk egy *capibarra*-t, az első állatot, amit láttunk — úgy rémlett — évek óta. Megsóztuk, megfüstöltük. Húsa undorított, de vagy három nap éltünk belőle.

Végül már talpra sem tudtunk állni, sem a csónakban, sem a szárazon. Négykézláb vánszorogtunk, felváltva, derekunkon a kötél, így vontattuk tovább nyomoruságosan a csónakot.

A tizedik nap délutánján a folyónak olyan helyére értünk, ahol néhány kilométert evezve haladhattunk. Szemünket a folyó kanyarulatára függesztettük. Egymás szeméből olvastunk. Mindnyájan egyet gondoltunk :

— Ha a kanyarulaton túl nincs semmi, visszafordulunk.

Az éhség, kín és a csalódás elcsigázott, letepert bennünket. Komor hangulatban evezünk tovább, kimerülten, jöjjön aminek jönnie kell. Már nem is reméltük, hogy ezen a rövid darabon emberi lényel találkozhatunk.

Egyórai evezés után elértük a kanyarulat kezdetét. Lassankint föltárult előttünk a rajta túl kezdődő vidék. A balparton kis patakot vettünk észre. Még néhány evezőcsapás. A hegyoldalban, hétszáz lépésre a parttól, világos folt sárgállott a sötétzöld erdőben : egy *zsivaro* kunyhó!

TIZENHATODIK FEJEZET.

Diplomácia.

A kunyhó megpillantása a domboldalban úgy hatott ránk, mint oázis a Szaharában. Új erő költözött belénk. Az, hogy félnünk is lehetne, eszünkbe se jutott. Arra gondoltunk csak, hogy íme itt a cél a szemünk előtt, néhány száz lépésre tőlünk.

A kunyhóban emberek élnek. És csakugyan, már jönnek is felénk. Négy lengő hajú, izmos testű, meztelen antipa-indiánus evez át a patakon.

Meg sem gondolva, mi lesz a vége, hangos kiáltásban törtünk ki. Örömkialtás volt, hogy végre-végre ember-testvéreinkre bukkantunk. Ha csak egy pillanatra számot vetünk vele, bizonyosan eszünkbe jut, hogy ordítózásunk hadüzenetként dörög majd az indiánusok fülébe. A mi négy bennszülöttünk úgy megrémült, hogy még csak meg sem fordította vájt-csónakját; csak ők maguk fordultak meg és lóhalálában eveztek vissza a balpartra. Mire partot értek, már döngött is a fegyverre szólító *bum-bum*. Világos: háborúra készülődnek. Hát jöjjön, ha kell, azt se bánjuk. Éhesek vagyunk.

Utánaeredtünk a menekülő csónaknak. Húsz másikat akkor vontattak ki a partra. Egyenesen odaevezünk. No kitört erre a vihar. Lefrhatatlan üvöltözés kerekedett. Meg akartak rémíteni. Kunyhóik vastag palánkjai mögül láthatatlanul ordítottak, hogy azt higyjük, egész hadsereg rejteződik ott.

De mi nem háborúskodni jöttünk. Véget kellett vetni valahogy ennek a bonyodalomnak. Megpróbáltam, hogy beszédbe eredjek velük, de minden közeledést ellenségességre magyaráztak és csak annál rettenetesebb zajongásba fogtak.

Erre otthagytam a puskámat Game-nél a csónakban és elindultam lassu lépésben a szomszédos ház felé. Lenyúzott talpam még a puha homokban is kínosan sajgott. Szerencsére csak ötven lépésről volt szó. Ennek is csak fele útjáig értem, amikor három remegő legény lépett ki az egyik kunyhóból. Nyilván nem a maguk jószántából jöttek, úgy választották ki őket a béketárgyalások megindítására. Alig álltak a lábukon szegények.

Quichua nyelven, majd spanyolul kezdtem meg a tárgyalásokat. Összeszedtem ami keveset tudtam egyéb nyelvekből. Minden hiába. A *zsiwaro* nyelvből akkor még semmit nem tudtam. Kezet nyujtottam. Erre elkezdték vizsgálgatni a tenyeremet, hogy mit akarok adni nekik. Kézmozdulatokkal hívogattam őket, jöjjenek a csónakba, nézzék meg, mit hoztunk. Ez hatott. Libasorban elindultunk a víz felé. Game a lábát gyógyíttgatta; fegyvere a térdén.

Volt rá gondunk, hogy hozzunk magunkkal üveggyöngyöt, kis kerek tükröket, gyapotinget és — mérget. Ennek volt a legnagyobb sikere. Bambusznádba rejtve hoztuk a mérget pálmalevéllal lekötözve.

Az érdeklődés megtörte a jeget. Az üvöltözés abba maradt, egyre több és több indiánus özönlött le a csónakhoz. A kíváncsiság odacsalta a nőket is. Ahányan voltak, mind *giamanchi*-t hozott magával. Háromszáz asszony — háromszáz kancsó! És mind meg kellett ízlelni, hogy meg ne bántsuk őket. Game már a tizedik után esküdözött, hogy inkább meghal, de nem eszik többet. Kérleltem, színelje legalább, mintha ízlelgetné. Így sikerült aztán megmenteni a békét.

Látogatóink úgy viselkedtek, mint a gyerekek. Felpróbálgatták a gyöngyöket, bámulták magukat a tükrökben. A csíkos gyapotingnek úgy örültek, mint az iskolából kikerült siheder az első fecskefarkos ruhájának.

Csak a beszéddel nem boldogultunk. Az antipák nyelvéből semmit nem tudtam, a quichua nyelvet meg ők nem értették. Jelbeszédre voltunk kényszerítve. Jelekkel megértették velünk, hogy akarnak valamit küldeni a törzsfőnöknek, hogy ezzel adjanak hírt a hihetetlen eseményről.

A gyufát választották ki erre a célra. Három doboz gyufát küldtek neki; másik hármat meg az ösvényen helyeztek el botra tűzve, arra az esetre, ha az üzenetvivő nem találja otthon a főnököt.

Leültünk, hogy megvárjuk a főnök érkezését.

Amíg megérkezik, elmondok egyet-mást erről a nevezetes fejedelemség törzsről. Az antipák törzse a zsívaro indiánusok közé tartozik, mint ellenségeik is, az aguarunák és a huambisák. Nem merem megkockáztatni, hogy véleményt mondjak arról, mekkorák ezek a vándortörzsek.

Az antipák átlagos magassága körülbelül 168 centiméter, a nőké 160 körül. Testalkatuk izmos. Fürgék, mint a majom. Elülső fogaikat hegyesre reszelik és fényes feketére festik. Csak a fejük búbján van hajuk, de az derékig, néha térdig érő. Fényes, síma fekete hajuk szabadon lóg, mint a telivér mén sörénye; néha nyakuk körül csavarják.

Bőrük csokoládébarna. Nem «rézbőrűek». Vannak közöttük, akiken meglátszik, hogy fehérek ivadékai: a Borja városából elrabolt fehér asszonyok gyermekei és unokái. A tisztavérűek szeme fekete.

Egyetlen díszítményük — ezt is ritkán viselik — egy-egy tukán- vagy gólyatoll a fülük cimpájában.

Az arcuk inkább mongol jellegű, semmint az észak-amerikai indiánusokra emlékeztető. Arcuk, szemük, csupasz álluk a kínait juttatja eszünkbe. Őseik Ázsiából vándorolhattak be a Bering-szoroson keresztül.

Apró jeleket: keresztet, karikát, hullámos vonalat tetoválnak magukra. Tövissel felvérzik a bőrüket s a vérző sebet nyers kaucsuk füstjével bekormozzák, majd a kormot beledörzsölik a sebbe.

«Orvosuk» kért, tetováljak rá valami jelet. Eszembe jutott *Psi Upsilon* testvéreközösségünk jelvénye. Ezt karoltam rá. Mások is utánózták ezt. Voltak, akik az L. L. F. cigaretta-papiros betűit tetoválták a testükre meglepően jó másolatban.

A nők haja csak vállig érő. Rendkívül erős testalkatúak; mozdulatuk kecses, mint a jaguáré.

Viseletük : ágyékkendő, mint a férfiaké. (De a férfiak ezt inkább csak vadászaton, ünnepeken viselik.) A nők pálmarestből szőtt színes derekat is viselnek.

De hogy visszatérjek történetünkre, egy óra hosszat vártunk csak és megjött a főnök. A ravaszképű kövér vén ember keresztény testvérként üdvözölt. Mutatott egy írást, rajta a *Lazaro* név. Elbeszélte, hogy egy jezsuita pap keresztelte meg Macasban. A szenteltvíz nem igen hatolhatott keresztül a bőrén — szemérmetlen betyár maradt bíz ökelme, amilyen volt.

Megérkezése megmentette a helyzetet, mert tudott quichua nyelven. Ezt a nyelvet a zsívarók «a fehér ember nyelvének» nevezik, mert a fehérek mindenütt ezen a nyelven beszélnek valamennyi törzssel.

A főnök töviről-hegyire kikérdezett : honnan jövünk, mit keresünk, hova megyünk, vannak-e társaink, s ha vannak : hol vannak? Elmondtuk, hogy aranyat keresünk, a Santiago-folyón készülünk felhatolni és hogy társaink a Pongo alatt tanyáznak. Tanyánkon temérdek ajándék van felhalmozva — beszéltük. Nagyon sajnáljuk, hogy nem hozhattuk magunkkal, kár, mert igazán nagyon szép gyűjtemény, de hát nem tudtunk megbirkózni a kanyon nehézségeivel.

Elhatároztuk, hogy a teleppel szembenlevő kis szigeten ütünk tanyát. Orvos-varázslójuk beugrott mellénk a csónakba és a maga evezőjével csodálatos gyorsan és ügyesen átevezett velünk a szigetre. Evezőjük mintegy százhús centiméter hosszú. Ennek egynegyede a lapát. Olyan gyorsan csapkodják vele a vizet, hogy ötven-hatvan evezőcsapást tesznek percenként.

Vagy egy tucat zsívaro jött át velünk. Egy óra alatt készen állt a pálmabetős hajlék. Az új ház előtt lobogott a tűz. Fényes lakomát penderítettünk : pirított *yuca*, sült kukorica, sült banána, vad méz.

Ez a tiszta fehér méz lehetett az istenek eledele. A banána ízletességéről fogalma sem lehet annak, aki nem evett frissében a fáról szakított gyümölcsöt. De nemcsak

kitűnő ez az eledel, tápláló is. A forróövi Amerika több milliónyi népének hónapokon át úgyszólván egyedüli tápláléka. Sőt nemcsak az emberé. Háziállatai is ezt eszik, még a csirke is.

Vacsora után letelepedtünk. Az indiánusok bizalma annyira megerősödött, hogy fegyvertelenül, békésen aludtak a tűz körül.

Négy napot töltöttünk a szigeten; a nyugodt pihenő lassankint talpraállított.

Diplomatikusan elejtegetett szavaink ezalatt értek, érlelődtek az indiánusok elméjében. Időről-időre a főnök szóba hozta az ajándékok dolgát és gyerekesen faggatott, mekkorák a tükrök és milyen színűek a gyöngyök. Ha egyenesen azt mondjuk neki, jöjjön le velünk a folyón, ösztönös óvatossága azt súgta volna neki, hogy kelepcebe csaljuk.

Harmadik este már zavarban voltunk, mit is csináljunk. Másnap mindenképpen vissza kellett mennünk a tanyára, mert abban állapotunk meg a többiekkel, hogy legkésőbb tizenöt nap múlva törik-szakad ott leszünk. Game barátommal épen arról beszélgettünk, felszólítsuk-e Lazarót, hogy kísérjen el csónakosokkal, amikor látjuk ám, hogy jön át a folyón. Kikötött, odajött hozzánk és leült a tűz mellé. Néhány pernyi társalgás után kibökte, miért jött.

Nem lehetne-e vajjon úgy segíteni a dolgon, — vetette fel — hogy gyakorlott evezősöket ad mellénk és azok segítségével hozzuk fel az ajándékokat a Pongón?

Talpra szöktünk. Ejnye, milyen bolondok is voltunk, — mondtuk — hogy erre nem gondoltunk! (Pedig egyéb-re se gondoltunk.) Milyen pompás ötlet! Egy csapásra megoldotta a kérdést és milyen jót tesz vele népének... Hogyne, hogyne... nem gondoltunk rá, de elfogadjuk ajánlatát. Mikor indulunk? Mentől előbb, annál jobb. Induljunk reggel... Rendben van.

Másnap megvettünk egy vájt-csónakot egy *cariso* méregért és nyolc antipa indiánussal (köztük Pitacunca, az «orvos»), elindultunk a borjai tanyahelyre, ránk váró barátainkhoz.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Az öserdő titkos rejtekei.

A Felső-Amazonasz fejvadászai eleven példái a kőkorszak emberének. Hozzáférhetetlen földjükön a civilizáció lehellete sem érintette meg őket. A civilizáció, amely annyi természeti népet kiirtott a föld színéről, megkímélte őket. Semmit sem tudunk róluk. A szomszédos területeken (Macas, Andoas, Archidona) letelepült jezsuita hittérítők feljegyezhettek volna egyet-mást e törzsek életéről és szokásairól, de elmulasztották, pedig megfigyeléseik érdeklődésre tarthatnának számot.

Mellesleg meg kell mondani, hogy azok a többi indiánus törzsek, amelyek a hittérítők befolyása alá kerültek és élnék már félszázad óta, máig is minden tekintetben olyan tudatlanok és babonások, mint valaha. Nem kaptak egyebet, mint az egyház kátéjának kétséges jótéteményét, s ezt persze nem értik, aminthogy nem is várható tőlük, hogy megértsék. Azok az indiánusok azonban, akiknek a földjére a közönséges *cauchero*-k hatoltak be, két év alatt akkorát haladtak, hogy a kőbaltától eljutottak a Singer-varrógépig, s ami ennél jóval többet jelent, a rideg barbárságból az önbecsülésig.

Az előbbieket, ezt a magam tapasztalásából mondhatom, a papok tanításának hatása alatt visszariadnak az idegekkel való érintkezéstől, mintha félnének a külső beavatkozástól, hogy megrabolja őket. Az utóbbiak megtanulták az acélbalta és a machete felsőbbségét a kőbalta felett. Értelmi fejlődésük és erkölcsi felfogásuk sokkal rohamosabb, mint azoké, akik a «vallás» befolyása alá kerültek.

Az antipa indiánusok népe félnomád. Esztendejük három szakra oszlik, nem az évszakok, hanem a termés megérése szabja meg az életüket. Három otthonuk van, egymástól 20—30 kilométerre, mindegyikben külön ültetvényük (*chacra*), és egyik tanyájukról járnak a másikra. Amikor elveteményeztek, átköltöznek másik tanyájukra, ahol már megért a termés. Banána mindegyik birtokukon terem. A *yuca* hat hónap alatt érik meg, a tengeri három hónap alatt, a *yam* érése esztendeig tart. Édes burgonyát, földi diót és dohányt is termelnek.

Ha meggondoljuk, hogy egyetlen szerszámuk a kőbalta, alig értjük meg, hogyan tudják ezzel kiirtani az erdőt, kidönteni a méteres, másfélméteres átmérőjű fákat. Nem annyira ügyesség, mint türelem dolga ez. Nem is úgy vágják ki a fát, inkább szétroncsolják. Hat-nyolc ember veszi körül a fát és ostromolja egyszerre, ha kell heteken át.

Az aljanövényzet kiirtásával kezdik a munkát. A puhatörzsű fákat keményfából készült «késekkel» vagdossák ki. Amit lehet, gyökerestül szaggatnak ki. A kisebb hajtásokat meg csak úgy kirántják pusztá kézzel.

A kiirtott fák hónapokig hevernek a száraz időszakban, akkor fölguytják őket. A tűz elpusztít minden ágat, gallyat, cserjét, csak a nagy fatörzsekkel nem tud megbirkózni.

A tisztás sarkaiban építik favázast, pálmalevéltetős házaikat. Gondosan elegyengetik, megtisztogatják a talajt. Hat földbesüllyesztett pálmafa-oszlop tartja a házat. A két középső hosszabb, a négy sarokgerenda rövidebb. A ház hossza körülbelül hat méter, szélessége négy. Ez a családi ház rendes mérete, hat feleségre számítva.

A pálmalevél-tető 20—25 centiméter vastag, hat-nyolcszoros rétegen a legnagyobb trópusi zápor sem hatol keresztül. A ház váza időtlen időig szilárdan megáll, a tetőt nyolc-tíz évenként megújítják a belefészkelő rovarok miatt.

A ház két végén van az ajtónyílás. Ha benézünk rajta, meglehetősen sivár képet látunk. Egyedüli bútor az ágy és

a lábon álló húsfüstölő rács. Szék nincs, a ház lakói a földön guggolnak. Az ágyláb bambusz. Erre rakják a bambuszléceket. Az ágy magassága félméter, hossza körülbelül száznyolcvan centiméter, szélessége fele ennyi. Mindenkinék külön ágya van. Lábtul az ágykeret nincs berakva léccel. Ez alá az üres része alá izzó parazsat raknak, hogy a lábuk melegben legyen.

A ház körül banánafürtöket, csöves tengerit, dárdákat, «fúvócsöveket» aggatnak fel a tetőre *chambira* kötélén. A tető sarkába dugdossák bele kőszerszámaikat, tűzgerjesztőt és a kéziszövő szerszámokat, gyapotgombolyagokat. Itt-ott egy-egy *bejuco*-ból font kosár lóg; benne egyszerű életük apró holmijai. Egyik sarokban két elejtett majom és pulyka, a ház urának legfrissebb vadászsákmánya.

A fal mentén köröskörül vannak a tűzhelyek, a szó szoros értelmében «helyek», mert még csak gödröt sem vájnak a földbe. A parázson ott a rostély. Minden asszonynak külön tűzhelye van. Ott sorakoznak a tűzhely körül a kisebb-nagyobb agyagedények. Legnagyobb, méternél magasabb, a szűknyakú, de hasas *giamanchi*-s korsó. Ezeket az óriási agyagedényeket minden fazekaskorong és egyéb szerszám nélkül kerekítik ilyen szép és tökéletes formájúra. Megszáritják a napon, aztán tűzben keményre égetik. Mintát nem festenek rá.

Házaik tiszták, jó levegőjűek. A házimunka súlyosabb része a nőket terheli. Azok főznek, fonnak, azok hordják a terhet, viselik gondját az ültetvénynek. A gyomlálás különösen gonosz munka, annyi tüskés, mérges növényvel, rovarral kell megküzdeniök. És végül az ő feladatuk a kasszava rágása: a *giamanchi* elkészítése.

A férfiak elsősorban harcosok, védik asszonyaikat a szomszéd törzsek betörései elől. Ők a törzs vadászai. És ők szövik a ruhát, a nőkét is. A nők fonnak, a férfiak szőnek.

Elmentem az antipákkal halászni. Férfiak és nők együtt vonultak ki, egész napra, egy kis patakhoz, néhány kilométerre a teleptől. Útközben a nők *barbasco* liánát vagdostak le. Ennek a nedve halálos méreg. A vízhez érve

alkalmas öblöt kerestünk. Úgyeltünk, hogy el ne riasszuk a halakat. Két csoportra oszlottak és a vízmedence két végén gátat emeltek. A *barbasco* fát aztán beledobták a vízbe. Egy-két perc és a halak elbódultak, a víz felvetette őket. Az indiánusok könnyűszerrel összeszededegették őket. Félóra alatt félmázsa halat fogtunk.

Hálóval is halásznak. Hálójuk pálmrostból készült. A hálót keresztben kihúzzák a patakon át és aztán feljebb kerülve köveket dobálnak a vízbe. A halak menekülés közben belekeverednek a hálóba. A háló szeme akkora, hogy a hal beleszaladhat, de át nem fér rajta.

A zsivaro-indiánusok egyetlen fegyvere a fúvócső. Ezek a «puskák» három méter hosszúak, a cső furatának az átmérője körülbelül hat milliméter; a szájnylásnál, kívül ötven, a cső végén tizennyolc milliméter. Hatvan méter távolságból nagy biztonsággal terítik le vele a madarat, majmot. Halálos fegyver. Az, hogy néma a fegyver, még félelmetesebbé teszi.

Leleményes ügyességre vall, hogy kezdetleges szerzőkkel ilyen tökéletes fegyvert tudnak készíteni. Mérnök sem birkózhatnék meg eredményesebben a három méter hosszú, hat milliméteres cső készítésének nehézségeivel, mint ezek az egyszerű emberek.

Ugyanabból a fából készítik a fúvócsövet, amelyikből a dárdájukat. A fa quichua neve: *chonta*. Az ébenfára emlékeztet, de nehezebb és keményebb. A pálmák családjába tartozik. Jó a gyümölcse.

A fúvócsövet nem úgy *fúrják*, hanem két darabból állítják össze. Kövel, állatfogakkal, kagylóval hat milliméter széles, három milliméter mély vályut kaparnak a fába, aztán összeillesztik a két félcsovét és néhány helyütt lekötözik. Kívül símára csiszolják, majd zöld hánccszalaggal bepólyázzák. A pólyát bekenik olvasztott fekete viasszal; fölébe második réteg hánccs kerül, ezt az előbbinél vastagabb réteg viasszal vonják be.

Akkor következik a «furat» csiszolása zsinórra kötött ronggyal és végül homokkal. A cső «fúrása» — mire kikerül a kezükből — olyan finom, egyenletes és síma, akár a mi

lövőfegyvereinké. A csőbe légmentesen beleillő tölcser ugyanilyen gondossággal készül. Ebbe fújnak bele.

A fúvócsőbe illő nyilak mérgezettek. A mérég neve *jambi*. Ez a mérég minden állatot megöl, csak a jaguárt nem. Megpróbáltam. Tele lödöztem nyíllal egy jaguárt, olyan volt már, mint egy tuskédisznó. Bosszankodott, de «fel sem vette» a nyilakat. A nyíl egy háromszögletes keresztmetszetű bambuszból készül. Ez nem hajlik el, egyenes marad. Hossza 30 centiméter, vastagsága, ahol legvastagabb, másfél milliméter. A nyíl olyan sebesen repül ki a csőből, hogy láthatatlan. Húsz lépésről átfúrja a 12 milliméter vastag fenyődeszkát.

Sokat vadásztam ezekkel a mérgezett nyilakkal. Ha winchesterrel lőttem le a majmot, a golyó úgy szétvitte, hogy a belső részei lehullottak a földre. A majom sokszor még holtan is függve maradt a fán, farkánál fogva. Fel kellett mászni érte. A mérgezett nyíl két perc alatt végez vele. A méregből hoztam haza is. Kísérletek arra vallanak, hogy fájdalom nélkül öl, mint a morfin.

Figyelemreméltó, hogy ezt a mérget sohasem használják a fejevadászok háborúban. Talán azért nem, mert ha még oly gyorsan öl is a mérég, a sebesült olyan hamar kiránthatja a nyilat a sebből, hogy a mérég nem árad szét a testében. De az is meglehet, hogy általában hatástalan az emberre.

A barbascóval megölt halak és a jambival megmérgezett állatok húsa veszélytelen és élvezhető.

* * *

A babona szoros összefüggésben van a vallással. Az antipák vallása kezdetleges. Két istenük van: a folyók és az eső istene (*yacú-mámam*) és az erdő istene (*chulla-chaquikuna*).

Az inkák napimádók voltak. Az Amazonasz őserdeiben élő utódaik a nemzedékek során új környezetük hatása alatt elejtették a *Nap* istenét, hiszen alig látják valaha is a Napot, és átpártoltak a zsívarók isteneihez. A folyók,

az eső és az erdő az ő jólétük forrásai; a Napnak nem sok a jelentősége életükben.

A gonoszság testet öltött alakja képzeletükben a *supai*. Neki tulajdonítják minden szerencsétlenségüket.

Az antipák erdőistene az erdőkben lakozik láthatatlanul, ember formájában. Egyik lába emberi láb, a másik jaguár-láb. Az indiánok felismerik lábanyomát.

A folyók és az eső istene a vizekben él és át tud alakulni tapírból anakondává, anakondából békává. Ezt a három állatot épp ezért nem bántják a zsívarók. Ez az oka, hogy a tapír olyan szelíd mindenütt ezeken a tájakon.

Tudtommal áldozatokat nem mutatnak be isteneiknek. Istenszobraik, vallásos ünnepeik nincsenek.

* * *

A csónakkészítés módja több évszázados. Csónakjuk hossza hat—kilenc méter. A kidöntött félkemény fatörzs koronáját elhamvasztják. A megmaradó hat—kilenc méter hosszú törzset hónapokig hevertetik, akkor lehántják a kérgét és a fatörzset munkába veszik. Kőbaltával és égetéssel kívül-belül csónakformájúra alakítják. Végül minden egyenetlenséget lecsiszolnak, kívül is, belül is.

Mi adtunk nekik machetéket és acélfejszéket. A civilizáció minden áldása közt ez a két szerszám a leghasznosabb e kezdetleges nép életében.

Amíg ott éltünk az antipa indiánusok között, sok alkalmam nyílt tanulmányozni hajlékukat és mindennapi életüket. Ha belépünk az antipa kunyhóba, ilyenforma kép tárul elénk :

A félmeztelen vagy meztelen asszonyok ott guggolnak a sarkukon egy nagy agyagedény körül. Friss főzetű *mama* van benne, vagyis kasszava. Két-három majom jár-kei a kunyhóban. Banánát rágicsálnak. A keresztgerendán egy szelíd *paujil* gunnyaszt és hallatja különös szavát. Egy asszony éppen a fazékban kotorász, kasszavát szedeget ki belőle. Szájába veszi és péppé rágja. Ha már hasonlóvá vált a burgonyapéphez, kiveszi a szájából és odarakja a banána-

levélen gyűlő halomba. Ez a *giamanchi*. A nyál annyira konzerválja, hogy hat hónapig is eláll, ha kell. Vízrel föleresztve fogyasztják.

Egyik-másik asszonynak hátán a gyereke, hálófonatban. Egyikük egy hároméves gyermeket szoptat. Az antipa asszonyok nem választják el előbb gyermekeiket, amíg «óvodás» korba nem nőnek, s már régen javában futkároznak, úsznak a kicsikék, még mindig cipelik őket.

Az asszonyok sorra megkínálnak *giamanchi*-val. Elbűcsúzunk.

A közelben tüzek égnek az erdőben, fejszekopácsolás hallatszik. Új esónak készül. Amott meg asszonyok jönnek libasorban a tisztás felől, kasszával, banánával és rózsével megrakodva.

Egy másik házban fúvócsövet faragcsál egy ember. Mellette fazékban forró viasz; haját a nyaka köré kötözte, hogy meg ne gyujtsa a tűz. Tízéves fia ott szorgoskodik mellette. Az övé lesz az új fegyver.

Egy *pántam* (banánafa) árnyékában féltucat asszony kosarat fon. Párosával készül el: egy nagyobb s egy kisebb. A kisebbet beleteszik a nagyobba.

Egészséges, erős emberek ezek az antipák. Nem nagyon szorulnak rá az «orvos» szolgálataira. Ha mégis kezébe kaparintja őket az orvos, jaj nekik. Agyonéhezteti őket.

Egy reggel odahoztak hozzám egy sebesültet. Huambisa indiánus «golyója» sebesítette meg, vagyis inkább kavicsa, mert azzal volt töltve a fegyvere. Felső karját szétroncsolta a lövés (közvetlen közelből lőtték meg). A sebesült alig állt a lábán a szörnyű fájdalomtól. A seb elmérgesedett. Higanychloriddal lemostam és bekötöttem. Az «orvos» puszta banána diétára fogta a beteget. Kezelésem alatt gyorsan gyógyult. A rendes táplálkozástól megerősödött. Teljesen talpraállt.

Az elégedettség a boldogság titka. Az antipák elégedettek. Nem hiányzik semmijök. Egyetlen nyugtalanságuk a betörőktől való rettegés. De erről is meg-megfelekednek, mint a gyermekek. Napi munkájuk könnyű. És kivált annak van aranyélete, akinek eladó lánya van. A jövődó-

beli valóságos rabszolgája a lány apjának, öt-hat hónapig, amíg tanuságot nem tesz derékségéről. Eszembe jut róluk az a fiatalember, akit szerelmesének az apja megkérdezett :

— Hát engem választottál fiam apósodnak?

— Ellenkezőleg, — felelte a fiú — ha elveszem a lányodat, megszabadulok tőled.

A férjjelölt kötelessége a vadászat és a halászat ; a családfő ide-oda rángatja és ökelme olyan engedelmes és szófogadó, akár az iskolás fiú. De ez sem tart örökké. Mihelyt családot alapított, a maga ura és annyi feleséget vesz, amennyit csak talál vagy el tud lopni a szomszéd törzsektől. Sok asszonyt ellopnak, meg visszalopnak, úgy hogy végül épp annyira «otthon van» a Santiago mellett, mint a Marañon partján, és egyformán boldog, akár *aguaruna* urának, akár *pautecumá* férjének pörzsöli a majmot.

A messze szétszóródott zsívaro népek rokonságára vall a nyelv, a szokások, ruházat, halászat, vadászat és művészi ízlés hasonlósága. Közös ősi törzs ivadékai. Egy-egy család más vadászterületre, más folyó partjára vonult és ott tovább ápolta az elkülönített család gyűlöletét a többi családok iránt. Mások csatlakoztak hozzá és így lassan-lassan külön törzssé tömörültek. Az idők folyamán olyan messze sodródtak egymástól, hogy manapság legalább harminc napig kell csónakázni, míg egyik zsívaro törzs lakóhelyéről eljutunk a másikra. Halálos ellenségek. Az Egyesült-Államokban még csak akadnak eleven fehér emberek, akiket észak-amerikai indiánusok megskalpoltak valamikor — de, akinek a skalpját zsívaro indiánus nyúzza le győzelmi jelvénynek, az ugyan fel nem támad többet.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Hajótörés.

Pitacunca hatalmas evezőcsapásokkal hajtotta csónakját. Hosszú haja lengett-lobogott a szélben. Szemét merően rászegezte a partokra. Ha csak egy ág rezdült, egy huambisa indiánust sejtett mögötte. Kemény alakja maga volt a megtestesült erő és félelmetesség. Mégis meg vagyok róla győződve, hogy ha csakugyan felbukkanik a huambisa a bozótban, a mi emberünk hanyatt-homlok beleveti magát előle a folyóba. Mi fehérek aligha akadályozhattuk volna meg a két ellenséget, hogy egymás elől meg ne ugorjanak.

Több sem kellene a huambisáknak, csak hogy meglássák ősi ellenségüket békés együttlétben velünk fehérekkel, úgy megfutamodnának, hogy a lábuk se érné a földet. Akárcsak legendás északamerikai testvéreikre, ő rájuk is rájuk költenek mindenféle erényt, amiben pedig teljesen ártatlanok. Ellentétben a hirükkel, az őserdőnek ezekben a fiaiban egyesül minden, ami ravasz, gyáva és gonosz. Bátorságuk a vadállat bátorsága. Sötétlelkű nép. Egyedül a félelem és a babona irányítja cselekedeteiket.*

Néhány óra alatt elértük a Pongo de Manseriche nyugati bejáratát. Kísérőink éles szeme egyszerre csak észrevette, hogy megmozdul az ág a jobbpart bozótjában. Pitacunca magával hozott egy Ungucha nevű fürge, fiatal legényt, aki olyan ügyesen mászott fel a lelógó liánákon, akár a majmok. Velünk volt még Najancos (akit földhöz vágtam egyszer, mert ellopott egy cariso mérget, de később

* Ezzel a lesújtó itélettel Up de Graff meglehetősen egyedül áll a komoly, számottevő irodalomban. (A fordító.)

megengeszteltem azzal, hogy neki adtam a sóvárgott kincset és ráadásul egy korty rumot), Itsampi, Anguacha, Chijatso, csupa ügyes, derék ember, és Noagra, a csapat «nagy gyermeke», és végül Quiájui, akinek a neve *sötétséget* jelent, mert arról volt híres, hogy csodálatosan el tud rejtőzni az erdőben.

— Majmok — suttogták evezőseink.

Mindnyájan örültünk, hogy friss húsrá teszünk szert.

Az *anungata*-k (evezősök, zsívaró nyelven) a part felé eveztek. Partraszálltunk. Csak Game és Noagra maradt a csónak őrizetére. Game nem merészkedett mezítláb az erdőbe; élénk emlékezetében volt még, mennyit szenvedett felfelé menet. Az a majomfajta, amelyre vadásztunk, a *coto* volt (üvöltő majom). A *coto*-majom úgy viselkedik, mint a strucc: behúnyja a szemét, abban a hitben, hogy így elrejtőzhetik ellenségei elől. Mozdulatlanul lóg az ágon, kézzel-lábbal, farkával kapaszkodva. A puskaropogás sem riasztja el. Nem menekül. Ez az állat az Amazonasz őserdeinek hajnali és esti «énekese». Napkeltekor és napnyugtakor az egész csapat «libasorban» ugrándozik körül a faágakon. Mély, hörgő szavuk mérföldekre elhallatszik. Amikor először hallottam, mindenre inkább gondoltam, mint majomra. Mintha csak az Amazonasz minden jaguárja a halállal tusakodnék!

A *coto*, ha lelővik, legelőször a kezével ereszti el az ágat, aztán a lába ernyed el. Erős farka egy ideig bírja még, aztán az is megereszkedik és az állat földre zuhan. Megtörténik, hogy kimúlása után is függve marad a fán, az ágra tekerődött farkánál fogva. Most is így történt. Ungucha majomi ügyességgel kúszott fel utána a liánokba kapaszkodva, harminc méternél nagyobb magasságba, ott a fa tetején ágról-ágra lendült, míg csak el nem érte áldozatát. Egy pillanattal később zuhogva karikázott lefelé a majom teteme a recsegő ágak között.

Ezekkel a majmokkal sokszor megtréfálják egymást a cocama indiánusok. A lelőtt majmot behajítják egymás csónakjába és mulatoznak rajta, hogyan ugrálnak bele a vízbe megrémült társaik. Van is okuk félni a sebesült

Huitola indiánus lányok.

Ennek a törzsnek a női növényi festékekkel festik a testüket. Lábikrájukat mesterségesen megdagasztják azzal, hogy alul-felül lekötözik.

A fejedásczok legbecsesebb hadi zsákmánya.
A középső férfi feje, a másik kettő női fej. A férfi-fejet tukán-tollak ékesítik.
A szájon át *chambira*-rostot fűznek.

Huitola-lányok tánca.

Zsivaro harcos.

majom rettentő állkapcsától; harapása veszedelmesebb, mint a jaguáré. Egyszer megsebesítettem egyet a Napofolyón. A majom nekemugrott. Puskámmal igyekeztem távortartani. Beleharapott a puskacsőbe és összeroppantotta.

Aznap délután vagy két tucat *coto*-majmot ejtettünk el. Hármat közülük én lőttem le. Ezeket darabokra szedte a puska a zsívarók nagy bosszúságára. Négyesével összekötöttük a majmokat farkuknál fogva és rúdra fűzve elcipeltük a folyó mellé. Megmártottuk őket a vízben, aztán tűz fölött pörköltük, majd pedig machetével lekapartuk róluk a szőrt.

Az indiánusok kőbaltával vagdalják szét a majom húsát, csontostul s az egészet beledobják a főzőüstbe. Ők persze csak amúgy tessék-lássék kopasztják meg esetlen szerszámukkal s a fazékban rotyogó hús rettentő bűzt áraszt. Még a gyomor tartalmát is felhasználják: vízzel felhígítják és megisszák, mint a gíamanchit. Bármennyire borzadoztam is ettől az «ital»-tól, meglepetésemre egészen kellemesnek találtam, akárcsak a gyümölcspépet.

* * *

Habár már közel jártunk a tanyához, *Pitacunca* tanácsára elhatároztuk, hogy nem vágunk neki aznap este a Pongo-nak. Összekötöttük a csónakokat és tanyát ütöttünk ezer lépéssel feljebb egy földnyelven. Mi ketten fehérek egész éjjel felváltva őrködtünk. Nem a huambisák vagy bárki más támadásától tartottunk, inkább attól, hogy szövetségeseink megugranak. De biz azok aludtak, mint a bunda. Kelet felől a Pongo dübörgő zaja verte fel az éjszakai csendet.

Hajnalhasadtával felkerekedtünk. Game is, magam is, már erősen vágyakoztunk rá, hogy ránk váró társainkhoz csatlakozzunk. Egymás mellé kötözött csónakainkat, — köztük és szélről is egy-egy fatörzs — ezt az elmerülhetetlen tutajt nekikormányoztuk a sellőknek. A nagy örvényhez érve az örvény déli szélére kerültünk és szerencsésen túljutottunk a háborgó vizen. Sohasem láttam még, és ezután

sem, ennyire nyugodtnak a félelmetes örvényt, mint ezen a reggelen. Ahhoz képest, amit később átéltünk ezen a szakaszon, gyerekjáték volt az egész izgalmas hajókázás.

Kikeveredve a hegyszoros keleti végén, szemünkbe tűnt a tanya. Társaink örömrriadallal fogadtak. Már éppen keresésünkre készültek. Előző nap járt le a megállapított időhatár visszatérésünkre, s mialatt mi alig tíz kilométerre elégedetten majszoltuk a majomhúst, ők izgatottan vitatták egymás közt, mi sors ért bennünket a fejjadászok karmai közt. Annál nagyobb gyönyörűséggel legeltették szemüket a csónakok orrán csüngő pompás banánákon. Mi meg a jó meleg kávé, meg tejet üdvözlöttük kitörő örömmel.

Pitacunca egy pillantást vetett a tanyára és lakóira, aztán sarkon fordult. Félrevonult társaival és jajveszékélő éneklésbe fogott. A többiek karban követték mesterüket. Egyetlen szót nem szólt egyikük sem, csak egyre «énekeltek». Nem győztek álmélnodni rajta, hogy ennyi fehér embert és ennyi mindenféle ládát, holmit látnak egyrakáson. Ekkor eszméltek rá, milyen botorságot követtek el, hogy így kiszolgáltatták magukat ezeknek az ismeretlen lényeknek. Más okát ennek a síránkozásnak el nem képzelhetem. Nem akartuk félbeszakítani a véget nem érő nyöszörgést. Jack végül is rájuk szólt ékes angol nyelven, vajjon nem lenne mégis kedvük egy kissé változatosabb danába fogni. De azok csak kitartottak egyhangú melódiájuk mellett. Lassan-lassan, félóra multával aztán elcsendesedtek. Egyenként oda sompolyogtak hozzánk és leguggoltak a tábortűz mellé. *Ed* elővette banóját, Jack táncra kerekedett. A jég meg volt törve. Megilletődéssel hallgatták a csodálatos muzsikát és bámulták a táncos ügyességét. Amikor aztán megajándékoztuk őket a magunkkal hozott tarkabarka csíkos ingekkel, végkép felocsudtak elfogódottságukból. Ezeket a rikoltó narancs, fekete, vörös, sárga és zöld csikú ingeket mi *hallelujának* neveztük magunk közt.

Türelmesen vártunk tanyánkon napokig, amíg a Santiago vize megapad, hogy az időközben veszedelmesen megduzzadt Pongón átkelhessünk megterhelt csónakjaink-

kal. Kétszer-háromszor meglátogattuk a kanyónt, de azzal tértünk vissza, hogy a Pongo még mindig járhatatlan.

A várakozás tétlen napjait arra használtuk fel, hogy meggyőzzük az indiánusokat fegyvereink természetfölötti hatalmáról. Nem ártott kissé megfélemlíteni őket. Két-háromszáz méterről mesterlövéllyel leterítettük az erdő apró vadjait és megérttettük az indiánusokkal, hogy mindez még semmi ahhoz képest, amit szükség esetére tartogatunk. Ha például a huambisák megharagítanak, akárha három folyókanyarulatnyira vannak is tőlünk, mi elkergetjük és elnémitjük őket golyóinkkal. A hét vége felé már végkép megszilárdult erkölcsi fensőbbiségünk. Meggyőződöttünk erről kevésbé később, nem is egyszer, amikor egész csapatokkal álltunk szemben.

Egyik nap annyira megbosszantott a pálmafákon «legelésző» *makao*-madarak rikoltozása, hogy kivonultunk ellenük vadászatra. Hoztunk is haza belőlük néhányat. A zsívaróknak első dolguk volt, hogy megették a gyomrukban talált féligemészett pálmagyümölcsöt. Nem túlságosan lelkesedem ezért az ínyes falatért. Jobb ennél a papagáj belének a tartalma, mert ez a madár éles csőrével és száraz nyelvvel jobban kiválogatja és félrelöki a táplálékában lelt magvakat.

Pekári-disznóra is vadásztunk. Húsát megfüstöltük és félretettük későbbre. Kétféle pekári él ezen a vidéken: a *huangana* és a *sajina*. A *huangana* a mi disznóinkhoz hasonlít. Színe fekete. Súlya negyven-ötven kiló. Háta közepén mosusz-zacsakója van. Szaga elárulja ezt az állatot. Nyomon követheti az ember, akárcsak a vadászkutya a nyulat. Olyan pompás, erős az agyara, hogy a jaguár is fél tőle és csak messziről kerülgeti a nyáját, abban a reményben, hogy elcsíphet egy-egy jámbor malacot és eliszkolhat vele. Nem mindig sikerül ez neki. Akárhányszor megesik, hogy a disznók ízekre tépik és fölfalják ősi ellenségüket.

A *huangana* a kígyót, gyíkot is megeszi, amit csak talál. Kétszázas, sőt kétezres falkákban jár. Könnyű megközelemlíteni a legelésző nyáját, szimatjuk és látásuk nem igen fejlett, talán mert nem félnek semmi teremtet állattól.

Ha rájuk cserkészünk, célszerű már jóelőre kiszemelni a fát, amelyre felmenekedjünk előlük — és pedig olyat, amelyiken nincsen hangya- vagy darázsfészek. A huangana, mihelyt észreveszi üldözőjét, riadójelet ad: félelmetesen csattogtatja agyaráit. A nyáj követi példáját. Akár csak ezer csettegető (*castagneta*) zenebonáját hallanók. Félelmes és csodálatos hangzavar veri fel az erdőt.

Válaszd ki hát a fát és menekülj, mihelyt kilőtted fegyveredet. A következő szempillantásban vágatvást ront reád a csorda. És jól ügyelj, le ne törjön alattad az ág, mert nem lösz több huanganát. A disznócsorda sebesvágatva rohan tovább. Ha eltűnt, békén lemászhatasz a fáról és visszaballaghatasz a tanyára.

Az Amazonasz erdeiben barangoló disznócsordák óriási nagyságáról fogalmat adhat megfigyelésem a Napo-folyón. Sűrű fekete tömegben úszták át a háromszáz méter széles folyót. Egyik partról még javában özönlöttek lefelé az állatok, amikor a csorda eleje már felfelé kapaszkodott a túlsó parton. És a víz csakúgy feketéllett a nyüzsgő tömegtől.

A *sajina*, a galléros pekári, kisebb mint a huangana és kevésbé veszedelmes. Külseje a mi vaddisznónkra emlékeztet. Szügye izmos, fara vékony. Mellső lába rövid. Karcsútestű, bozontos szőrű állat. Agyara hosszú, hegyes. Fekete testén itt-ott fehér foltok. Párosával jár, legfeljebb néhány pár verődik egy falkába.

Majd hogy meg nem jártam egyszer ezzel a *sajinával*, Puska nélkül elcsatangoltam a tanyáról. Fejsze volt csak velem. Éppen egy fa törzsét csapkodtam vele, egyszer csak hús lépésre tőlem felbukkanik egy *sajina*-pár. Felkapok egy szilánkot, feljűk hajítom, hogy elriasszam őket. Azoknak se kell több. Félelmes rőfögéssel nekemrontanak. Majomnak is becsületére vált volna, amilyen gyorsan fenntermettem előlük a fa legmagasabb ágain. A fejsze hasznos szerszám. Ha fát kell kivágni, igen alkalmas. A fa, ha melléje csapok, nem harapja le a lábamat. Disznó lábát nem szívesen faragnám meg vele.

Egyheti pihenő és vadászat után a borjai tanyán,

kezdtek észrevenni, hogy a zsívarók érdeklődése ellanyhul irántunk és egyre nagyobb nyugtalanság vesz rajtuk erőt. Mintha csak attól félnének, hogy elhurcoljuk őket rabszolgának. Haditanácsot tartottunk és elhatároztuk, hogy neki-vágunk a Pongo de Manserichének, ha mégoly magas is a vízállása.

Íme néhány naplójegyzetem erről az utunkról:

«1899 szeptember 27. A vízállás nem csökkent még annyira, mint szeretnénk, de esős időjárás fenyeget és inkább megkockáztatjuk a hajótörést, mint azt, hogy indiánusaink cserbenhagyjanak. Alig várják már, hogy vízre szálljunk, mert hiszen a kanyónon át visz az út hazájukba. Pitacunca vágyódó pillantásokat vet a messze hegyek felé. Elhatároztuk, hogy reggel indulunk a Santiago felé.»

Szeptember 28-án csakugyan elindultunk. Game és én az új csónakban ültünk. Ebben volt a konyha felszerelése, az Iquitosban csináltatott rézedények, üstök. A csapat többi tagja a másik három vájt-csónakban nyomon követett. (Egy kis haszontalan csónakot hátrahagytunk.) Az indiánusokat úgy osztottuk el, hogy minden csónakra jusson belőlük, de fehér ember is legyen velük. Pitacunca vezette az *Exploradora* csónakot. Abban volt készletünk nagy része. A következő két csónakot Morse és Evarico vezette. Ambushát, hogy bajt ne csináljon, Jack és Pedro közé ültettük. Ekkor már biztosra vettük, hogy Ambusha örömet összeesküdött volna az indiánusokkal, hogy ellopjanak egy csónakot és együtt megszökjenek. Jack és Morse nem hagytak neki békét. Örökké ugratták. Már-már majd hogy merényletre nem ragadtatta magát dühében.

Minden símán ment, míg a vezető csónakkal el nem értük a Pongo egyik kiugró sziklafokát. E körül tapogattuk óvatosan az utat, hogy a következő örvény el ne ragadjon. Szegény Game barátom sohasem volt valami nagy mester az evezésben. Most is túlságos hamar a sziklafal felé kormányozta a csónak orrát, még mielőtt a csónak fara meg-

kerülte a fokot; a víz sodra nekitaszított a sziklának és kiborított bennünket a csónakból, málhástul, mindenestül. Megkapaszkodtunk a sziklák élén, de az edényeket, arany-mosó serpenyőket bizony nem láttuk többet.

A sziklafok védelme alatt helyrebillentettük a csónakot és folytattuk utunkat felfelé a folyón. Ismertük már a nagy örvény csalfaságát, javunkra fordítottuk félelmetes erejét és baj nélkül túlkerültünk rajta. Kiderült most, hogy mi magunk is ugyanúgy oldottuk meg az örvényen való átkelést, mint a zsívaro-indiánusok.

A kis öböl homokos partján most nem álltunk meg. Nem nyugodtunk, míg ki nem kászolódtunk a Pongo nyugati kapuján. Nyolc óra hosszat küzködtünk a forrongó sötét vízkatlan dühöngő sodrával.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

Háború a Santiago folyón.

A Santiago és a Marañon összefolyásánál egy homokos földnyelven vagy kétszáz csónakot találtunk. Az antipa indiánusok csónakjai voltak, színültig megrakva gyümölcs-csel, zöldséggel, mézzel, *giamanchival*. A földnyelven köröskörül ki voltak huzkodva a csónakok a szárazra, többszáz lépésnyire a víz szélétől. Száz meg száz indiánus család nyüzsgött a félszigeten: fecsegték, főzögettek, eddegéltek. Itt háborúról folyt a szó, amott dárdáikat csiszolgatták az emberek.

Ez a kép tárult ámuló szemünk elé, ahogy a kanyón kijáratát elhagyva, igyekeztünk tovább a hánykódó vízen a két folyó egybeömlése felé. Micsoda változás azóta, hogy Game-mel erre vándorogtunk elnyomorodott lábbal és sehol egyetlen élőlényt nem találtunk. Hihetetlen gyorsan terjedt el ottlétünk híre az indiánusok között. Csereáruink hírére az antipák törzsének ugyancsak tekintélyes része kimerészkedett lakóhelyéről, messze túl a megszokott távolságon. Ott ültek türelmesen lesve a kezítükrök, csíkos ingek sóvárgott ajándékát. Csónakjaikon vagy száz tonna gyümölcs s az erdők és folyók egyéb terméke. A mi négy kis ladikunk hajóhada összevéve is alig bírt meg öt tonna rakományt és máris súlyosan meg volt terhelve. De azért világért meg nem lehetett volna győzni őket, hogy nem vihetjük magunkkal minden csereárujukat, amit mindenáron ránk akartak varrni, csak hogy hozzájussanak vágyott kincseikhez. Egész este törtük magunkat, hogy megértessük velük, lehetetlent kívánnak. Mindhiába. Elcseréltünk amit lehetett, s amikor láttuk, hogy máris több a mézünk és földi

diónk, mint amennyivel meg tudunk birkózni, elhatároztuk, hogy alszunk egyet a dologra.

Reggelre kelve szemébe kellett nézni annak a nehéz kérdésnek, hogyan szabadulhatnánk meg a zsívarók nyüzsgő hadától, a nélkül, hogy megharagítsuk őket. Elhatároztuk, hogy körülmegyünk a parton és minden családnak adunk valami csekélységet, hogy lecsendesítsük őket.

Sátrunkat a földnyelv csúcsán ütöttük fel, hogy három oldalról víz vegyen körül és meg ne lephessenek.

Haditervünk bevált. Az indiánusok szívesen fogadták az ajándékot és örültek, hogy közelről szemügyre vehetik a híres fehér idegeneket, akiknek a megjelenése akkora izgalmat keltett hazájukban. De kis híja, hogy visszafelé nem sült el a dolog, amikor észrevették, hogy nem fogadtuk el a száz tonna rakományt. Fogas kérdés, mit csináljunk vele. El kellett fogadni. A parton halomba rakták messze vidék minden pompás termékét.

Még kényesebb kérdés volt, hogyan vegyük rá csónakosainkat, hogy behatoljanak velünk az ellenséges terület belsejébe. Napokig puhítottuk az öreg Pitacuncát csábító ajánlatunkkal, hogy harminc napi evezés után jutalmul választhat magának egy fejszét vagy machetét. Embereire ugyancsak ez a jutalom várt. Nem volt könnyű meggyőzni, hogy ez a fizetség megéri a fáradságot. Lassan-lassan beadta a derekát az öreg, s amikor végül kinyitottuk előtte a ládát és sóvár szeme előtt megcsillantak a csábító pirosnyelű acélfejszék és kések, ez a látvány szíven találta az öreget. A szeméből olvastam ki, hogy megérlelődött benne az elhatározás: akárhogy is, tisztességes vagy nem tisztességes úton-módon, de megszerzi a kincseket. Ünnepelesen meg egyeztünk.

De ők is tudták, mi is, hogy eszük ágában sincs vállalt kötelezettségüket teljesíteni. Jack meg is jegyezte:

— Nem tudom eldönteni, melyikünk tartja a másikat nagyobb bolondnak.

Kétségtelen volt, hogy résen kell állnunk, ha nem akarjuk, hogy indiánusaink megugorjanak. Nappal nem kellett félnünk ettől; Winchester-fegyvereinkkel kellő-

képpen sakkban tarthattuk őket. A nyolc evezős embert szétesztjük a csónakokban. Éjjel a csónakokat egybekötözzük és őrt állunk. Csak a vízen kellett őrködnünk. Sokkal jobban félték a huambisáktól, hogysem bemerészkedjenek az erdőbe. A terv így alakult: Mi magunk a könnyű hétméteres csónakba ülünk; ez a leggyorsabb. Pitacuncára rábizzuk a súlyos *Exploradora* csónakot és megengedjük, hogy három indiánust vegyen maga mellé. A nehéz csónakkal nem szökhetik meg előlünk. Különben is szemmel tartjuk.

Az antipa indiánusok tömege lassan-lassan oszladozott. Már csak az a néhány bölc maradt ott, aki megérezte, hogy gazdag zsákmányra számíthat, ha majd csónakjaink orrát a Santiago felé fordítjuk. Jól sejtették, hogy a vásárolt csereáru kilenctizedrészét otthagyjuk. Az öreg Pitacunca alighanem megsúgta nekik, legyenek készenlétben az első éjjel. Úgy lehet, az erdőből lesték — mint ők remélték: gyanútlanul! — útrakelésünket.

«Szeptember 30. — Ajándékaink végül is megnyugtatták az antipákat, hogy barátságos szándékaink vannak. Evezőseinknek átadtuk az ígért fejszékét. Délben indulunk. Embereink láthatóan meg vannak elégedve az «üzlet»-tel. Világosan látom, mit forgatnak fejükben: még ma éjjel meglépnek!»

Délután ötkor megpillantottunk egy homokzátonyt, az elsőt, amióta a Santiagón járunk. Jó vadászterületnek látszott és csakugyan sikerült vagy háromszáz teknősbéka-tojást összeszedni.

Ezen az éjszakán Pedro volt a soros őrszem alkonyattól éjfélig. Óránk nem volt; régen odaadtuk már zsebóráinkat az antipáknak a Marañon-on, mert csak terhünkre voltak és úgysem jártak már, hiszen legalább féltucatszor beleugráltunk a vízbe, hogy egy-egy elúszott evezőt, zsákot vagy éppen Ambushát kihalásszuk. Lazaro, Pitacunca és egyik-másik nevezetesebb indiánus gentleman boldogan akasztotta nyakába az óra tokját. Kerekeit továbbajándékoz-

ták társaiknak. Óra nélkül is jól eligazodtunk a csillagok állásából.

Pedronak nem volt nyugta azon az éjszakán. Minduntalan kérésekkel ostromolták. Hol ezzel, hol azzal az ürüggyel kérték, engedje meg, hogy átevezzenek a túlsó partra. Nagyon sürgető lehetett nekik a csónakázás, hogy hajnalig se várhattak. Egyszer az jutott eszükbe, hogy majomsereg zaját hallják a túlsó partról, máskor meg valami pompás fatörzset fedeztek fel fél kilométerrel lejjebb a folyón — milyen jó lenne tűzrevalónak! Majd meg halálszásra szottyant kedvük. Csónakon zajtalanul megleshetnek a teknősbékákat a homokzátony túlsó végén — és így tovább. Pedro hozzám fordult kétségbeesésében, mit csináljon az indiánusokkal. Igyekeztem lecsendesíteni őket hosszadalmas történetekkel, hogy így-úgy, nem jó dolog egyedül kalandozni a sötétben, mert még majd belebotlanak a huambisákba. Úgy bántam velük, mint a gyerekekkel. De átláttak a szitán, csakúgy, mint jómagam.

Így ment ez éjszakáról-éjszakára. Hiába minden fonderlatuk, mi túljártunk az eszükön. Utóbb taktikát változtattak. Elkezdték játszani a beteget. Felfedezték, hogy a Santiago vize mindenféle betegséget zúdít rájuk: az étvágytalanságtól a szívbajig. De mi keményen kitartottunk, nem engedték el őket az erdő mellől, akárcsak a gályarabokat. Siralmas volt nézni őket, folyton panaszkodtak, hogy a biztos halál várakozik rájuk, ha még tovább kell menniök. A csónakok alig-alig mozdultak a helyükből, olyan gyengécskén forgatták az evezőt.

Nyolcadnapra elkövetkezett a válság. Szigethez értünk. Tábort ütöttünk. Elhatároztuk, hogy dűlőre juttatjuk a dolgot ezekkel a nyögdecselő, lomha fickókkal.

Alighogy partra léptünk, Pitacunca hozzáfogott «hivatalból» a *hayahuasca*-iváshoz. Ez a quichua szó egy keserű bornak a neve. Ezzel részegítik le magukat a prófétáskodó varázsló-orvosok, hogy «ihletten» szóljanak népükhöz. Ámulattal és áhítattal csüggnek minden szaván.

Pitacunca ekkor este végleg el volt rá szánva, hogy nem jön tovább velünk. Előre készült rá, hogy mit fog

mondani színlelt önkívületében. Levetette magát a földre, ott fetrengett, nyögött, sóhajtozott, hányt és hánykolódott és jajgató hangon riasztgatta rémült embereit. Keservesen megbánták valamennyien, hogy' is lehettek olyan bolondok, hogy egy fényes fejszéért bemerészkedtek a Santiago-folyó vadonába.

— Hajlékotok leégett, családokat az erdőben bolyong — üvöltötte Pitacunca. — A huambisák rabságba hurcolták feleségeiteket. A fekete himlő pusztítja gyermekeiteket. Éhesen és hajléktalanul kóborolnak. Romlás és halál leselkedik rátok is mindnyájatokra, ha meg nem fordultok, hogy a pusztulás hullámát megfékezzétek.

Pitacunca elnyujtott sóhajtással elhallgatott. Elvégezte munkáját. Riadalom tört ki a tanyán. Az indiánusok nyösörögtek, mormogtak és ide-oda futkostak. Láttuk, hogy semmire se megyünk velük. Pitacunca és a kiirthatatlan babona megnyerte a csatát.

Beletörődünk tehát, menjenek Isten hírével. De el voltunk rá szánva, hogy nem engedjük, hogy magunkkal vigyék meg nem szolgált jutalmukat. A jövőre való tekintettel ragaszkodtunk hozzá, hogy ne engedjük bolonddá tenni magunkat. Hiába volt azonban minden óvatosságunk, végül is becsaptak bennünket.

Megérkezésünk estéjén építettünk velük egy kalyibát a szigeten s másnap reggel állandó fészert a parton, hogy elraktározzuk benne készleteinket, mert magunkra maradvra nem vihettünk magunkkal ekkora rakományt felé a folyón. Feltűnő készséggel végezték ezt a munkát. Aztán kiböktük a nagy újságot, hogy vissza kell adniuk a fejszéket és machetéket, mert kibújtak a vállalt egyezségből. A szokásos huzavona után átadták a szerszámokat. Ez éppenséggel nem ment ám símán; rájuk kellett fogni a puskát: «Kezeket fel!» Erre beadták a derekukat. Aztán elmentek békeséggel.

Már vagy kétórányira járhattak, amikor eszünkbe ötlött, hogy nézzük meg ládáinkat, rendben van-e minden. Micsoda meglepetés! A fejszék és machetékek fele és a méreg háromnegyede hiányzott! A kezükbe adott machetékkel

csavarták ki a csavarszegeket, ahogy tőlünk látták, s napról-napra lopkodták a drága, kívánatos kincseket, miközben felfelé evezünk a Santiagón. És éjszakánként elrejtették a zsákmányt a folyómenti sűrűségben.

Így történt, hogy végtére is tízszer annyit kerestek az üzleten, mint amennyit kialkudtunk. Késő bánat. Megtorlásra nem is gondolhattunk. Búvárhajó kellett volna hozzá, hogy utolérjük és rajtuk üssünk, hiszen egy nap alatt hazaértek ezek az izmos fickók fürge csónakjaikon. Pitacuncát soha többet nem láttuk.

Másnap újabb veszteség érte csapatunkat. A két perúi, Pedro és Evarico bejelentette, hogy belefáradtak az útba, vissza akarnak fordulni. Nem marasztottuk őket: a makrancos ló árokba borítja a szekeret. Hadd menjenek.

«Október 10. — Ma reggel tíz órakor Evarico és Pedro elbúcsúzott. Barrancába mennek a második kis csónakon. Két csónakunk maradt. Nem lep meg távozásuk, már napok óta látom kedvetlenségüket. Tegnap, hogy Pitacunca visszafordult és megmártotta evezőjét, észrevettem, hogy irigységgel pillantottak utána. Most már bizony kevesen vagyunk, lassan haladunk tovább.»

Mielőtt elhagytuk a tanyát, megszemléltük szigetünket. Első ízben fedeztünk fel aranyat a parton. De nem vesztegeltünk itt tovább. A három rákövetkező napon 3—4 uncia aranyat találtunk. Reménységünk megcsillant.

A negyedik napon váratlan esemény akasztotta meg utunkat.

Jack és Morse elmentek csónakon teknősbéka-tojást szedni egy homokzátonyon, néhány száz lépésnyire lefelé a folyón. Game meg én ezalatt felfelé indultunk szemleútra. Indiánusok nyomát kutattuk, aranyat, teknősbékát, bármit, ami érdekes. Egyszer csak észrevevessük, hogy Jack — aki pedig nem egykönnyen izgult — roppant élénken integet és kiáltoz felénk a csónakból. A folyó kanyarulata miatt nem láthattuk, mi történik arra lefelé, csak annyit láttunk, hogy egy vajt-csónak siklik a sziget felé, benne két eszeve-

szetten evező ember. Egyszer-egyszer félbehagyják az evezést, felállnak és lövésre emelik puskájukat, mint akiket üldöznek.

Beleugráltunk csónakunkba és siettünk vissza mi is a szigetre. Megelőztük társainkat. A partra érve megfordultunk, hogy lássuk, mi a tatár kergeti ezeket. A jobbpart mentén ötvenöt zsívaro csónak siklott felfelé a vízen, egyesével, egyik a másik után, kígyóvonalban.

HUSZADIK FEJEZET.

Fejvadászok háborúban.

Tuhuimpui kikötött a sziget csúcsán, beletűzte dárdáját a homokba és odalépett hozzánk barátságos tárgyalásra. Kísérete nagy hajlandóságot mutatott rá, hogy megrohanjon bennünket. De az első gyanus mozdulatra figyelmeztettem, parancsolja vissza csapatát a folyópartra, várják meg a tárgyalás eredményét. Amíg víz van közöttünk, teljes biztonságban érezhettük magunkat.

Az aguaruna főnök önérzetes büszkeséggel fordult hozzánk. Viselkedésében nyoma sem volt szolgalelkűségnek.

— Hallottuk, hogy aranyat kerestek — kezdte quichua nyelven. — Itt a folyó mentén sok a huambisa. Rossz emberek. Megölik az *apach*-okat (fehéreket) és elrabolják asszonyaikat. Magam is beszéltem a fehérekkel, voltam Barrancában. Megölnék titeket. Azért jöttünk ide, hogy megvédjünk és visszavigyünk benneteket. A huambisáknak olyan fegyvereik vannak, mint nektek.

— Hallottam már Tuhuimpuiról, a nagy főnökről — feleltem — és tudom, hogy barátja a fehéreknek. Megint megmutatta ezt azzal, hogy erre a veszedelmes útra vállalkozott, idejött, hogy tanácsot és segítséget adjon. Kölcsönös tiszteletünk jeléül igyunk együtt.

Előgördítettük a rumos hordót és körben járt a pohár. Roppantul ízlett nekik a rum, mint minden természeti népnek, amely első ízben jut szeszes italhoz.

— Tudjátok meg, — folytattam — hogy nem félünk sem a huambisáktól, sem senki mástól. Békés szándékkal jövünk, de ha megtámadnak, meg tudjuk védeni magunkat.

A főnök erre lement a víz szélére és átkiáltott egyik társához, hogy jöjjön át a szigetre megbeszélésre.

— *Midia, midia!* (Gyere, gyere!) — kiáltja Tuhimpui. Egy antipa főnök erre átevez a folyón.

Én ezalatt csatlakozom társaimhoz. Elhatározzuk, hogy igyekszünk rávenni az egész csapatot, jöjjenek velünk felfelé a folyón. Segítségük megbecsülhetetlen.

Tuhimpui hozzám fordult:

— Harcosok vagyunk. Azért jöttünk, hogy megöljük a huambisákat.

— Mi majd segítünk nektek — feleltem. — Közös ellenség. Egyesüljünk, menjünk együtt.

Megegyeztünk. Nem tévesztett meg, mi volt új szövetséges társaink igazi célja. Őket is az ajándék, a csónakok rakománya csábította. De azért sokat ért nekünk segítségük, hogy együtt folytassuk utunkat felfelé a folyón, súlyos terhünkkel.

Másnap indultunk. Kíséretünkben kétszáz aguaruna és antipa indiánus. A közös cél terelte őket együvé. Nappal egybekeveredtek, de éjjel külön táboroztak. Nem bíztak egymásban az ősi ellenségek.

Tuhimpui önként vállalkozott rá, hogy gondoskodik vadról; kért, ne használjuk fegyvereinket, mert a fegyverdördülés elárulná a huambisáknak, merre vagyunk.

Figyelmeztettem a főnököt, éjjeli táborozáskor ne engedje embereit közelebb hozzánk hatvan lépésnél, mert őrszemeink minden gyanús közeledésre elsütik fegyverüket s az éj sötétjében nem tudják, ki az ellenség és ki a jóbarát.

A nagy csapat evezőssel gyorsan haladtunk. Jacknek nem adtunk rá időt, hogy rendszeresen kutathassa az arany nyomait — fontosabb volt nekünk, hogy kiaknázzuk a gyors előnyomulás lendületét. Úgy viselkedtünk, mintha vendégek volnánk valami vadászaton. A vezetést átengedtük Tuhimpuinak és főnöktársainak. Csak arra volt gondunk, hogy óvatos diplomáciával meghiusítsuk a zsívarók minden fondorlatos igyekezetét, hogy felszerelésünket kézrekerítsék. Egyre nyilvánvalóbb lett, hogy mi magunk és amit magunkkal vittünk, sokkal inkább csábította őket,

mint bármi zsákmány, amit a huambisáktól remélhettek. Márcsak a *fejünk* is olyan ingerlő diadalmi jelvényvel kecsegtette őket, hogy úgy éreztük, ugyancsak ajánlatos vigyázni rá!

Óvatos távolságban ütöttünk tanyát éjszakára. Így is megrohanhattak volna, ha megvan bennük az észak-amerikai indiánusok bátorsága. Ha az első közeledők nem félték életüket, övék a diadal. Ekkora csapat ember elsöpörhetett volna a föld színéről.

Két hete jártuk már a folyót. A feszültség lassan-lassan enyhült. Indiánusaink ráeszméltek, hogy éber őrkedésünk meghiusítja minden ravasz szándékukat. Ahogy közelebb és közelebb jutottunk ahhoz a tájhoz, ahol már beleütközhattünk a huambisákba, figyelmüket egyre inkább a várható összecsapásra fordították.

Október 23-án a szokottnál korábban ütöttünk tábort. Morse-szal feleveztem a folyó kanyarulatáig, hogy körülnézzünk, nem mutatkozik-e nyoma az ellenségnek. Ellenesség helyett egy fatörzsre tekergőzött alvó anakondára bukantunk a víz szélén. Evezőmmel rácsaptam, a lapát eltörött. A kígyó alig hogy megvonaglott. Kímásztam a fatörzsen és megrúgtam; erre kissé felriadt. Addig-addig élesztettem, míg végre felébredt és belesiklott a vízbe. Csónakunk hosszával mérve, megközelítette a tíz métert. Álmatagsága és közönbössége meglepett, annál is inkább, mert nem látszott jóllakottnak, vékonyabb volt, mint az a három élénk és támadásra kész anakonda, amelyekkel régebben találkoztam.

Október 26-ig még mindig semmi híre a huambisáknak. Ezen a reggelen is, mint rendesen, libasorban — «indiánus sorban»* — eveztünk felfelé, amikor egyszerre észrevesszük, hogy az elül járó csónakok közt mozgolódás és zenebona támadt. Valamit kihalásztak a vízből és továbbadogatták egymásnak. Odaeveztek és láttuk, hogy ami olyan izgatottságba ejtette az indiánusokat, csakugyan méltó a figyelemre. Egy elszenesedett fadarab került a kezükbe!

* Az angol így hívja ezt: *Indian file*. (A fordító.)

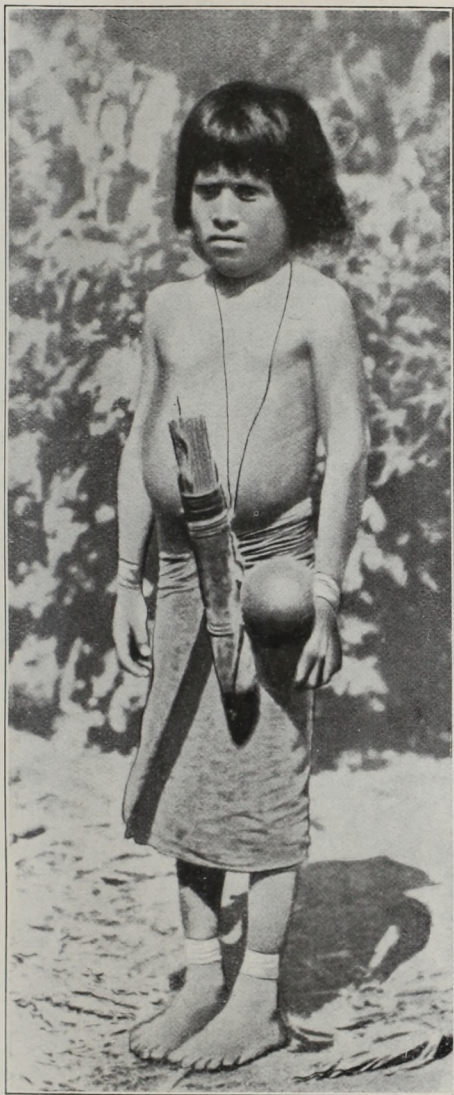

A járhatatlan őserdő.

Orchideák az Amazonasz őserdejében.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Zsíváro fiú, derekán tegez.

Indiánus lányok a fonóban.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Íme tehát itt az ellenség a közelben. Elhatároztuk, hogy folytatjuk utunkat, míg csak meg nem találjuk azt a helyet, ahonnan ezt a fát idesodorta a víz.

Egy hosszú homokzátonyon álltunk meg delelőre. Megcsapott a háború lehellete. A zsívaro csapat harci kedve kivirágzott, hogy végre szemtől-szembe kapják ősi ellenségüket.

Evés után az indiánusok eltűntek az erdőben. Csakhamar visszajöttek, kezükben faág. Az ágakat leszurkálták a víz mellé a homokba. Tuhimpui odajött hozzám.

— Esőt csinálunk — szólalt meg.

— Remélem, nem annyit, hogy elsüllyedjünk — feleltem mókás ünnepélyességgel.

— Sohse félj, csak könnyű záport. Estére megered, villámlani fog és dörögni, de akkorra tető alatt lesztek: építünk nektek egy házikót.

Megdöbentem, mert bizony nem sok reménye lehetett neki, hogy jámbor gallyaival esőt fakasszon a hetek óta ragyogó kék égből. Nem akartam megbántani. Odahívtam a többieket, mi is vagdostunk magunknak ágakat és letűztük a homokba.

Az ágakról leszedett bogyókat a zsívarók csigahéjba tették és nagy «ráolvasás» kíséretében beledobálták a folyóba.

Félórára rá megeredt az eső. Három hete egyetlen könnyű felhő nem mutatkozott.

— Látjátok, micsoda hatalom lakik bennem — vigyorgott Tuhimpui. — Most már bizonyos, hogy sok huambisafejjel térünk vissza. Ez még semmi; éjjelre kitör a vihar, csapkod a villám, dörög az ég. Yacu-mámam rám mosolyog.

Este hat órakor felfedeztük egy patak torkolatát. A folyó közepéről nem látszott a patak a sűrű bozóttól. Kísérőink egyszeriben kimondták, itt rejtőzik az ellenség. Négy embert kiküldtek csónakon a hely kikémlelésére. Nesztelenül siklottak tovább és eltűntek az erdő boltozatának sötétjében.

Mi többiek a patak torkolatával szemben szálltunk ki a csónakokból, a folyó túlsó partján. A parton heverő fa-

törzseken lépkedtünk ki, hogy lábunk nyoma ne lássék a homokban. A zsívarók indákkal a fákhöz kötözték a csónakokat, félig megtöltötték iszappal, eltüntették őket szem elől. Valamennyien behúzódtunk az erdőbe. Semmi jel el nem árulta rejtekhelyünket.

Besötétedett. Tuhuimpui annyira bizonyos volt a dolgában, hogy megépíttette a kunyhókat a vihar ellen. A mienk a két indiánus kunyhó között volt, mintegy harminc-harminc lépésre tőlük. Óvatosságból megritkítottuk a bozótot körülöttünk. Ki tudja, nem kerül-e ránk a sor, ha a huambisákkal végeztek.

Semmi gyanusat nem vettünk észre akkor este, de egyikünk sem aludt a koromsötét éjszakában. Olyan irgalmatlanul sötét volt az erdő, mint valami hosszú vasúti alagút.

Tüzet gyújtottunk a kunyhó körül, a zsívarók is, és órákig elüldögéltünk ott és álmélkodva néztük a legborzongatóbb színjátékot, amit csak valaha láttam.

— Befestjük magunkat — jelentette Tuhuimpui.

Előhozott egy nagy iszákot, benne valami pépszerű festék. Ezt a festéket a *huito* nevű óriási dióhoz hasonló gyümölcs héjából csinálják. Minden zsívaró törzs bemázojla magát csata előtt, e nélkül nem szívesen bocsátkoznak ütközetbe.

Felszólított, mázoljuk be mi is magunkat. Készséggel megtettük, és pedig akkora gonddal ellenőriztük egymást, hogy még Jack kopasz fejét is bemázoztuk. A festék hatása nem rögtön mutatkozik. Reggelre képedtünk csak el önmagunk ábrázatán. Majd eldültünk neveltünkben. — A zsívarók a harsány hahotázás hallatára azt hitték, ez a mi haditáncunk. Tuhuimpui odajött hozzánk, «megszemlélte fehér csapatát». Egy arcizma se rándult meg a képtelen jelenet láttára; nincs az a fehér ember, aki kibírta volna a látványt kacagás nélkül.

A főnök hírül adta, hogy a felderítő csapat visszajött, megtalálta az ellenséget. Olyan közel lopózkodott a huambisák kunyhóihoz, hogy egyenkint megolvasta, hányan vannak.

Az indiánusok tetőtől-talpig bemázolták magukat, aztán hozzáfogtak haditáncuk előkészületeihez. Tábortüzet gyújtottak. Jeladásra talpra szökkentek, felkapták dárdájukat és rekedt üvöltözéssel elkezdték járni a táncot a két óriási lobogó tűz körül. Szilaj ugrándaózással hajladoztak erre-arra s a láthatatlan ellenséget meg-megfenyegették dárdájukkal.

Egyszercsak megdördült az ég és kitört a zivatar. Heves vihar robbant le reánk — a varázsló jóslata beteljesült. Zúgott a szél, dörgött és villámlott és ömlött az eső patakokban. Akkora ágakat tördösött le a vihar, hogy attól kellett tartanunk, földhöz lapítanak és agyonsujtanak.

Félóráig tartott ez az ítéletidő. Az indiánusok szívében most már még mélyebb gyökeret vert a törhetlen hit főnökük csodatevő hatalmában. Őrjöngő szilajsággal, diadalittasan keringtek és szökdécséltek körbe-körbe. Egész éjjel járták a bolondját. Mi meg, mit tehattünk mást, kezünkben a fegyver, vártuk a hajnalt.

Reggeli után — az indiánusok csak egy korty giamachi-t ittak — lementünk a víz mellé. Útött a támadás órája. A fekete testű, vörösre festett képű indiánusok, fülükben vörös és sárga tollpamacsok — félelmetes látványt nyújtottak. Áteveztünk egy homoknyelvre a patak torkolatához. A csónakok őrzését az öregekre és a fiúkra bízta. Nem is szóltam még ezekről a kilenc-tíz éves legénykékről. Ezeket azért hozták magukkal, hogy a háború mesterségét ellessék apáiktól.

Az éjszaka kémszemlén járt emberek vezették a csapatot az erdőbe a patak balpartján. Az antipák kerülővel igyekeztek a huambisák távolabbi telepe felé; az aguarunák a part mentén haladtak felfelé. Ezek a közelebbi első telepet vették célba. Mi feketére mázolt fehérek ennek a csapatnak a végéhez csatlakoztunk. Tuhimpui maga ügyelt fel ránk; nyugtalanul szemlélte lomha, esetlen járásunkat. Különösen Game miatt aggódott. Hiába intette, nógatta, Game úgy törtetett előre a bozótban, mint valami tapir. Egymagában mindent elronthatott volna, ha időnek előtte közelébe jutunk az ellenségnek. Tuhimpui végül is meg-

sokalta a dolgot és megállított minket. Várjuk meg, amíg ők rajtaütnek az ellenségen.

Megálltunk. De már ekkor hallottuk is a macheték csapkodását az erdőben. A huambisák fát vágtak a közelben.

Indiánusaink hadviselése gyáva és ravasz. Mint a madárra leselkedő macska, lopakodnak előre és csapnak le ellenségükre. Minden harcias külsejük mellett szívük mélyén gyávák, nem úgy, mint északamerikai testvéreik.

Azt ne higye az olvasó, hogy mi öröme est elegyedtünk ebbe a mészárlásba. Mi a magunk céljából csatlakoztunk hozzájuk. Nélkülük soha nem juthattunk volna fel a folyón súlyos málhánkkal. Ha nem követjük őket, gyáváknak tartanak. Ha el akarjuk téríteni őket szándékunktól, két tűz közé kerülünk. Nem volt más választásunk, velük kellett tartanunk, abban a reményben, hogy az egész csak múltó epizódusa lesz utazásunknak.

Ott ültünk tehát és hallgattuk a döngő hangot az erdőből, hogyan csapkodják a fát a huambisák acélkései. Ez volt az emberi élet egyetlen jele a rengetegben. Tisztán lehetett hallani a machete csapásait: valaki evezőt faragott az indiánus faluban, evezőlapátot, amely soha el nem készült.

A «mieink» borzalmas üvöltéssel vetették rá magukat leshelyükből az alig tíz lépésre gyanutlanul dolgozgató áldozataikra. Tuhimpui kiáltására odarohantunk a vérengzés színhelyére. Fegyverünket el nem sütöttük, önvédelemből sem. Mire odaértünk, a támadók már rávetették magukat a telep lakóira. Alig néhány család élt ott: férfiak, asszonyok. Pillanatok alatt lejátshódott a tragédia.

HUSZÖNEGYEDIK FEJEZET.

Borzalmas diadaljelvények.

A «haremezőn» aratott diadal, itt az Amazonasz indiánusai között, jeladás a legvisszataszítóbb «szertartás» megkezdésére. Azt a jelenetet, amely a gyanutlan huambisák lemeszárlását követte ezen az emlékezetes napon, soha nem fogom elfelejteni. Olyan élmény volt ez, amelyhez foghatót talán soha nem élt át fehér ember, sem azelőtt, sem azóta. Nem olvastam és nem hallottam róla, hogy valaha is tanuja lett volna utazó annak, hogyan «készítik ki» a zsívaro fejedelmek legyőzött ellenségeik fejét.

Féltve őrzött titok ez a szertartás. A faji gyűlölet sem engedi, hogy fehér embert közelükbe bocsássonak ilyenkor, mit sem szólva a kutató elé tornyosuló természeti akadályokról.

Azok néhányan a huambisák közül, akik túléltek a rajtaütés első rohamát, a legnagyobbik kunyhóba menekültek a támadók dárdái elől. Mindössze tizen-tizenöten szorongtak ott, de a mi aguaruna indiánusaink még sem merték megtámadni ezt a maroknyi csapatot. Ilyen a zsívarók hadviselése. Az ellenség menekülés közben hátrahagyta halottait és haldoklóit, a győzők pedig megrohanták a színteret, hogy megkaparintsák a legáhíttabb hadizsákmányt: a megölt ellenség fejét. Kőbaltával és hasított bambusz-késekkel, homokkövön élesre fent kagylókkal és *chonta*-fa machetékkal sorra jártak holttestről-holttestre, levagdosták, összeszedték és felfűzték borzalmas diadalmi jelvényeiket.

A nőket sem kímélték. Az asszony, aki nem csatlakozik önként a győzőkhöz és nem követi új urát otthonába, a háború törvénye szerint ugyanarra a sorsra jut, mint a

férfinép. Magam is tanuja voltam egy három dárdaszúrástól megsebesült huambisa asszony szörnyű sorsának. Az aguarunák megrohanták a védtelen nőt, egyikük lefogta, a másik már nyiszálta is a torkát kőbaltájával. Még a machetémet is elkérték, hogy könnyebben boldoguljanak. Undorító jelenet. Tisztára öngyilkosság lett volna ellenkezmem.

Hajlékony csemete lehántott héját szalagokra szabdalják és ezt a *chambira*-kötelet áthúzzák az áldozat száján és nyakán. Így fűzik fel a fejeket, hogy könnyebben magukkal vihessék zsákmányukat.

Azután a házaknak estek nekik. Mindent kifosztottak, végül felgyújtották a tetőt.

Az antipák másik csoportja, mint említettem, elvált a főcsapattól, hogy egy másik, távolabbi huambisa telepet támadjon meg a patak mellett. Éppen elindultunk utánuk, hogy lássuk, mi lett velük, már jöttek is vissza, vértől csepülő fejekkel megrakodva. Kilenc fejet hoztak; egyik-másikat csak a hajuknál fogva kötözték egybe és nyakukba akasztva hozták nagy diadallal.

Az irgalmat nem ismeri ez a nép. Olyanok, mint a vadállatok: könyörtelenül megölik áldozatukat, de nincs meg bennük az északamerikai indiánusok ördögi kegyetlensége, akik kéjelegnek foglyaik vergődő haláltusájában.

Az egész csapat visszavonult libasorban a patak torkolatához. Három eleven hadifoglyot hoztunk magunkkal: három gyermeket. Letelepeltünk a borzalmas zsákmány preparálására. Akkor még nem tudtuk, hogy a fejek hozzánk fognak kerülni s az a végzetük, hogy múzeumok üveg-szekrényeibe és ritkasággyűjtők gyűjteményébe vándoroljanak.

A szertartás azzal kezdődött, hogy a fejeket belerakosgatták a homokba, arccal felfelé. Mindegyik mellé odaült egy meztelen indiánus. A varázsló-orvosok (kettő volt a csapatban) dohányt dugtak a szájukba és elkezdtek bagózni. (A dohányt, emlékszem, tőlem kérték «kölcson.») Egyikük erre sorra járta a homokban ülő indiánusokat. Fogta az emberét, lovagló ülésben rátelepedett a félvállára, hátrahajlította a fejét, és orrát szájába véve dohánylevet feeskendezett az

orrlyukába. Ennek a furcsa műveletnek az a babona az alapja, hogy ezzel különbösítik az ellenség varázslójának ártó hatását. Én a jelenet láttára inkább lemondtam erről a védelemről. Szegény áldozat prüszkolt és kapkodott levegő után. Ezután kezdődött meg az ellenség fejbőrének lenyúzása.

Legelsőbb is gondosan elválasztják a haját a fejtetőtől a tarkóig s a választék mentén végig felhasítják a fejbőrt, majd pedig mindkét oldalra kifordítva, lefejtik a fejről, mint a harisnyát a lábról. A szem, fül és orr körül egy kis metszésre van szükség, így aztán a hús és az izmok is leválnak a bőrrel együtt s megmarad a puszta koponya, benne a szemek és a nyelv.

A bemetszéseket aztán bambusztüvel, pálmalevél-fonallal bevarrják. A nyaknál nyitva marad a bőrzsák szája. Az ajkát szorosan összefogva összekötözik bambuszrosttal három helyütt. A szemet meg felpeckelik, hogy nyitva maradjon.

Ezenközben nagy tüzeket gyujtanak s agyagkorsókat raknak fölébe.

A tűzgerjesztés egyszerű szerszáma egy keményfából való rudacska. Felső végén kerek mélyedés van s ebben egy beleillő kő, nehezeknek. Alsó végét egy fa-bél darabra illesztik. A rudat rácsavart zsinór segítségével sebesen megpörgetik.

A súrlódás akkora hőt fejleszt, hogy elég ráfujni néhányszor s a fa-bél lángra lobban. Ezt a készüléket úgy hordják magukkal, mint mi a gyufát. Kisebb utakra parázsló hangyafészket visznek magukkal gerjesztőnek. Ennek a füstje egyúttal elriasztja a legyeket és szúnyogokat.

A korsókat a varázsló «orvos» készíti nagy titokban, s pálmalevélbe burkolja őket, hogy avatatlan kéz ne érintse, szem ne lássa addig, amíg meg nem kezdődik a szertartás. A pirosra égetett kúpalakú agyagkorsók átmérője mintegy 45 centiméter, magasságuk ugyanakkora. Hegyes végük van a tűzben, nyitott szájuk felfelé. A korsót megtöltik vízzel, beleteszik a csonttalan fejet. Az indiánusok nem várják meg egészen, amíg felforr a víz, egy perccel előbb

kiveszik a fejet, hogy túlságosan meg ne puhuljon a húsa és ki ne hulljon a haj. A fej, mire kikerül a fazékból, eredeti nagyságának harmadrészére összezsugorodik. A varázsló olyan titokzatosan végzi ezt a munkát, hogy nem sikerült leleplezni, tesz-e a vízbe valami füvet vagy szert.

Az edényt ezután belehajtják a folyóba, hogy semmi más célra ne használják többé. A tüzet összekotorják, újabb fatuskókat raknak rá, hogy a homok még jobban áttüzesedjék.

Időközben a lehántott fejeket elviszik, a csoportok visszavonulnak a főzést követő ünnepélyes szertartás megkezdésére. Ebben mi nem vehettünk részt. «Fegyvertársaink» szenvedélyes hangulata cseppet sem csábított a tolokodásra; nagyon is lerítt róluk, hogy kedvük lenne még további öt fejjel, öt fegyverrel és egy csónakrakománnyal gyarapítani hadizsákmányukat.

A titokzatos szertartás befejeztével földbe szúrt dárda hegyére tűzik a fejeket és vad üvöltözéssel diadalmi táncra kerekednek. A dárdahegyre tűzött koponyák felett csak úgy röpködött a dárdá egyik kézből a másikba. Nekünk is részt kellett vennünk ebben a szökdcicsélésben, el-elsütögettük fegyvereinket. Óvakodtunk tőle, bele ne keveredjünk a kör közepébe.

A tüzesre izzított homokot azután beletöltögetik a fejbőr-zsákba a nyak nyitott nyílásán s a fejbőrt pálmalevéllal felszedett tüzes kővel «kivasalják». Ezt a műveletet két napon át folytatják, míg csak annyira ki nem simul és meg nem keményedik a bőr, mintha kicserzették volna. A fej akkorára zsugorodik, mint egy jókora narancs. Az arcvonásokat megdöböntően megőrzi az összezsugorodott fej; minden vonása, a sebhelyek hegedése, haj, minden, jobbra még az arckifejezés is megmarad változatlanul. Ezekután füstre teszik a fejet, hogy bele ne essenek a pusztító rovarok.

Nem mindig törekednek rá, hogy megmaradjon a hasonlóság. Egyik-másik harcos szándékosan eltorzítja áldozatának az arcát, hogy gúnyt üzzön ellenségéből.

A foglyul ejtett gyerekek vígan játszadoztak a tűz körül. Nem is gyanították sorsukat, hogy néhány év múlva a maguk testvéreinek a fejére kell vadászniok. Máris összebarátkoztak az ellenséggel, hogy mihamar végkép beolvadjanak új családjukba. A zsívarók sohasem ejtenek foglyul felnőtt férfiakat, de a portyázásaikon elrablott nőket és gyermekeket befogadják törzsükbe. Többnejűsége kényszeríti őket a szüntelen háború. Lassankint kipusztulnak a férfiak s velük eltűnik az egész nép a föld színéről.

*

Még néhány szót arról, mi a sorsa a fejevadászok hadizsákmányának. A zsívaro fejevadásznak olyasféle diadaljelvénye a fej, mint az északamerikai indiánusnak a skalp vagy a civilizált népek katonájának a lobogó. De ez az összehasonlítás csak részben helytálló. A lobogó és a skalp dicsősége «halhatatlan». A zsívaro csak addig becsüli a diadaljelvényül megszerzett fejeket, amíg véget nem ér a győzelmi ünnep, a diadalmas csapat hazatérte után.

Amíg odajárnak a harcosok a csatában, asszonyaik odahaza rengeteg sok giamanchi-t készítenek. A diadalünnepen aztán férfi, asszony lerészegszik.

Amikor kialudták részegségüket, lenyírják a haját a fejekről és bojtaként viselik a hajfürtöket ágyékkendőjük körül harcban és ünnepeken. A fejek maguk elvesztik értéküket. A mindaddig fanatikus féltékenységgel őrzött fejekkel nem törődnek többet. Odalökik őket a gyermekeknek. Azok játszadoznak velük, míg el nem vesztik, bele nem gurul a folyóba vagy a mocsárba.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

Visszafordulunk.

Nyilvánvaló, hogy nem volt tanácsos sokáig ott maradni a feldühödött huambisák közelében. Sietni kellett tovább felfelé a folyón, vagy visszafordulni. Csak el innen, mentől előbb. Világos volt, hogy Tuhimpuinak nincs szándéka tovább előnyomulni. A főnök meg volt róla győződve, hogy a zsívaro harcosok módjára mi is nyomban beadjuk a derekunkat, csatlakozunk hozzá és örülünk, hogy hátat fordíthatunk ennek a tájnak. Mindig erősködött, hogy bővében van az arany a Marañonban a Pongo de Manseriche felett, de ezen a napon a szokottnál is nagyobb hévvel emlegette honi folyójának kívánatosságát.

A nagy kanyón körülbelül hatszázötven kilométerre van a folyó forrásától. Cuzco-tól, az aranykincsekről híres inkák ősi fővárosától északra ered a folyó. Sellőről-sellőre bukdácsol s csak igen könnyű csónakkal járható ez a felső szakasza, olyannal, amelyet, ha kell, a szárazon átcipelhet az ember a kényes helyeken. Bellavistán alul már jórészt járható a folyó.

Figyelembe kellett vennünk, hogy ha magunkra hagyatva folytatjuk utunkat, súlyos rakományunkkal nehezen fogunk megbirkózni a folyóval. Arra is kellett gondolnunk, hogy a fellázított huambisák könnyen meglephetnek és rajtunk üthetnek, mert hiszen a part közelében kell haladnunk, hogy a víz erős sodrát elkerüljük.

Végül az is belejátszott elhatározásunkba, hogy szerettük volna csere útján megszerezni az indiánusoktól hadizsákmányukat: a huambisa fejeket. Magunkkal akartuk hozni ezeket a borzalmas, de érdekes ereklyéket, emlékül abból az «ütközet»-ből, amelyben mi is résztvettünk.

Mindezeket tekintetbe véve úgy döntöttünk, hogy követjük az antipákat első tanyájukig, lefelé a folyón. Alkonyat tájban hozzáfogtunk, hogy felkészüljünk az útra. Ez mintha jeladás lett volna, ránk zúdította a bajokat. A vérontástól nekiszilajodott indiánusok gonosz kedvükben voltak. Percről-percre vakmerőbbek lettek, ötösével-hatosával odatolakodtak hozzánk s még dárdáikat is elfeledték letenni a kezükből. Unszoltak, adjuk kölcsön nekik fegyverünket. Egyiküket Jack puskatussal mellbetaszította. Ez még jobban megvadította őket. Mi is elvesztettük önuralmunkat, bármennyire igyekeztünk is kerülni az össze-tűzést.

Tuhuimpui mindenáron rá akart beszélni, szálljunk külön-külön csónakba, távol egymástól a hosszú csónak-sorban, hogy bátorságot öntsünk embereibe és megmentsük őket a pusztulástól, ha a huambisák üldözőbe fognák őket. Bármily hízelgően hangzott mindez, mi átláttunk a szitán: a vén gazfickó a mi fejünkre és — kézültreinkre pályázott.

Ha nem akartuk megszakítani a diplomáciai viszonyt, jól meg kellett rágni a választ. Megmondtam neki, hogy a legtöbb, amit tehetünk, hogy ketten-ketten ülünk egy csónakba s az ötödik egyedül a harmadikba. Csalódását alig leplezve kénytelen-kelletlen beletörődött, hogy nem vagyunk hajlandók egyesével lemészároltatni magunkat.

Elindultunk. Jack és Morse az első csoporttal. Ambusha úgy szállt csónakba, mint a marha, amelyet a vágóhídra visznek. Nem sokat törődünk vele, mi sors éri, mert ekkorra már ugyancsak kimutatta a foga fehérét. Mindenesetre jó alkalmat adtunk rá neki, hogy összeszúrje a levet az indiánusokkal. Game és én a csónak-sor végére kerültünk Tuhuimpuival.

Egy órával később egy homokzátonyon kikötöttünk éjszakára. Másnap Tuhuimpui megint megkísérelte, hogy hadi alakulatát ránk erőszakolja. Elutasítottam. Folytattuk utunkat. Az elővéd, a főcsapat és a hátvéd másfél-másfél kilométerre járt egymástól. Game és én térdünkre fektetett fegyverrel ültünk, háttal egymásnak a csónak közepén. Pillanatra sem vesztettük szem elől az indiánusokat.

Két dördülés, gyorsan egymás után, riasztott fel szemlélődésünkből. Felkaptam puskámat és hasba löttem Tuhimpui-t. A főnök megbillent ültében és belezuhant a vízbe. Mire megfordultam, Game már ott viaskodott a maga emberével. Mielőtt odaugorhattam volna, hogy segítségére legyek, már dördült is a fegyver és véget vetett a jelenetnek. A másik kettő, mint a villám, belevetette magát az iszapos áradatba és eltűnt.

Az előttünk járó csónakok nekieredtek. Utánuk lőtünk. Erre az indiánusok egyszerűen beleugráltak a folyóba s a víz alá merülve menekültek a part felé.

Sietve eveztünk előre, hogy mielőbb utolérjük bajban levő társainkat.

Előző este megegyeztünk már, hogy az első ellenséges megmozdulásra két gyorsan egymást követő lövéssel adunk riadó-jelét s hogy erre a jeladásra tüstént lelőjjük a közeliünkben levő indiánusokat. Nem volt szabad tétovázniuk.

Öt perccel később utolértük Ambushát a folyó közepén. Egyedül ült a csónakjában.

Kiderült, hogy ő adta a riadó-jelét.

— Indiánusaim szó nélkül partra eveztek és elmentek — beszélte. — Engem egyedül hagytak. Bizonyos volt, hogy rosszban sántikálnak, én hát beveztem a folyóra és elsütöttem a puskámat.

Ambusha nagy jót tett velünk ezzel a riadóval. Előbb-utóbb úgyis bekövetkezett volna, ami történt és nagyobb csávába is kerülhattünk volna. Otthagytuk, szedje össze az üres csónakokat és mi utána rugaskodtunk másik két társunk csónakjának.

Hamarosan utolértük azt is. Morse és Jack egész csónakrajt terelgettek egy homokzátony felé. Indiánusaik már be is vették ezóta magukat az erdőbe. Társainknak a hajuk szála sem görbült meg. Túl voltunk a válságon és birtokunkba került az egész hajóhad, minden felszerelésével. A megugrott bennszülöttektől nem volt okunk félni, noha tudtuk jól, cseppet sem hálásak, hogy ép bőrrel megúszták az esetet.

Fellélekztünk. Az utóbbi napok örökös nyugtalanságát, a virrasztás fáradalmait egyszerűen elfeledtük. A csónakokról összeszedett ágyékkendőkbe «öltözve» dárdát ragadtunk és olyan haditáncot jártunk örömlünkben, hogy volt szövetségeseinknek is becsületére vált volna. A huambisa fejeket még egyszer megfüstöltük és elrejtettük. Ilyen diadaljelvényeket sem hozott még haza fehér ember — a csatából!

*

Naplóm természetes halált halt azon a napon, amikor a huambisákkal megütköztünk. A továbbiakban már csak hazaküldözött leveleimre támaszkodom és emlékezetemre. De emlékezetembe eltörölhetetlenül belevésődtek felejthetetlen élményeink.

Ötvenhét csónakunk volt. Nagy tutajjára egyesítettük őket, így folytattuk utunkat lefelé a Santiago-folyón. Kedvünkre vadászgattunk, kutattuk az aranyat, kaucsukot, ott s akkor ütöttünk tanyát, ahol amikor kedvünk szotytyant pihenni. Kellemes heteket éltünk át a folyón. Aranyat keveset leltünk, kaucsukot annál többet. Vadnak bővében voltunk, mert éppen ez a vidék amolyan senki-földje volt az antipák és huambisák földje között.

Közeleedtünk a Maraño-hoz. Yacu-mámam kegyes volt hozzánk: a száraz időszak utolsó heteit pompásan kiélveztük. Eszünkbe se jutott, hogy ha a Pongót el nem érjük az esős időszak beköszöntése előtt, hosszú ideig nem lehet rá reményünk, hogy átvergődjünk rajta. Gondtalanul csak a mának éltünk.

Amikor elértük azt a helyet, ahol Tuhuimpui hadserege ránk bukkant, kiástuk elrejtett készleteinket: rizst, lövészeret és egyebet. Mindent megtaláltunk hiánytalanul.

November vége táján értük el a Santiago torkolatát. Szemben álltunk megint a Maraño nagy kanyójával. Az óriási tutajjal nem vághattunk neki a veszedelmes örvényeknek. Három részre bontottuk a hajóhadat. És lebontottuk a Nap ellen védő tetőt a fejünk fölül. Ezt a műveletet ott hajtottuk végre azon a homokgáton, amely a két folyó

torkolatában van, ahol a velünk cserekereskedésbe bocsátkozó antipákkal találkoztunk annakidején. Az ott hagyott eleségkészleteknek híre-hamva se volt már. Néhány száz lépésre ettől a helytől, a jobbraton hátrahagytunk most hét-nyolc vájt csónakot, hogy belőlük később tutajt róhasunk össze.

A Pongón való átkelésünk közben egy hetet töltöttünk a partnak azon az egyetlen pontján, ahol ki lehet kötni; a Pongo Playán. Gyönyörű hely ez. Alakja egy kerek sajtóból kivágott körcikkre emlékeztet. Legnagyobb szélessége — a víz szélén — mintegy harminc méter és ugyanannyira nyúlt befelé is. Csúcsa meredek sziklafalak részében vész el; e helyütt olyan fojtogató trópusi növényzet borítja, hogy az ember nem kívánczik behatolni ebbe a nyüzsgő rovarfészekbe. A sziklafalak magassága megvan háromszáz méter.

Ennek a parányi síma homokos partocskának a közepén egy magános ciprusfa szomorkodik. Pompás tanyahely: árnyas, széltől védett. Egy hónappal később bizonyára már elborította a Marañon növekvő vize.

Itt történt meg velünk egy éjjel, hogy Morse-ot idegroham lepte meg. Rajta volt a virasztás sora. Felkeltette Jacket:

— Nézd csak — suttogta izgatottan — ott, ott a víz szélén mozog valami.

Jack nem látott semmit.

— Az imént még ott voltak, — susogta — most, most, nézd, a tanya felé másznak.

Fogta puskáját és odalőtt. A lövés felriasztott.

Odamegyünk. Hát az ártatlan zsákjaink voltak, meg a ládáink! Reggel közelebbről megvizsgáltam, mit lőtt le a mi Morse barátunk. Jól kiválasztotta! Tizenhat lyukat lőtt egyetlen jó nadrágomba, amelyiket a hazamenetelre tartogattam. Jack egyetlen pár cipőjében állt meg a golyó.

A következő éjjelen meg Jack riasztotta fel a tanyát. Hirtelen ledobta magáról a takarót és nagy kiáltással talpra szökött. Egy óriási, mázsás orchidea zuhant a lába elé a ciprusfáról, gyökerestül, mindenestül.

Nem szívesen hagytuk el ezt a barátságos helyet, de

igyekeznünk kellett a Morona-folyóra, mielőtt beköszönt a téli áradás.

Borjába megérkezve, kikötöttünk, hogy lássuk, mi lett a négy hónappal előbb elvetett veteményeinkből. Kukoricánk megérett és elfonnyadt. A kasszava szépen fejlett, lisztes volt és bőven fizetett. Négy hónapra való eleséget szedtünk itt össze, füstölt vadat, pekári- és majomhúst. A majmot egészben megfőztük, átszűrtük és húskivonatot készítettünk belőle, borssal, sóval ízesítve.

Sok bajunk volt a dongó léggel. Ha kiterítettük a takarónkat szellőzni, egy óra alatt telepetyegette a légy. A friss húst is tüstént ellepi, ha füstre nem akasztja az ember. De mindennél gonoszabb volt a hangya. Szúnyog nem volt itt.

Megkönnyebbülten lélezettünk fel, hogy Ambushától nemsokára megszabadulunk.

Karácsony tájban értük el a Morona torkolatát. Egy éjszakát a Mitaya-szigeten töltöttünk. Ambusha itt vált el tőlünk. Neki adtuk felesleges csónakjainkat. Csak az *Exploradorát* tartottuk meg, hogy azon evezzünk a Moronára. Három-négy zsívaro csónakot pedig elrejtettünk a Morona torkolata közelében. Ő sem sajnálkozott jobban, mint mi, hogy megszabadulunk egymástól. Három-négy nappal később Barrancában túladhott a csónakok egy részén. A többire a folyómenti kikötőkben találhatott gazdát, útban Iquitos felé.

Négyen maradtunk. Az *Exploradora* tömpe orrát felfelé irányítottuk a Morona vizén, új kalandokra készen. Ki tudja, talán az inkák aranykincsének forrására is rábukkanunk.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

Az Amazonasz hangyái.

Két hónapig evezünk felfelé a Morona folyón, a hatvanadik napon megérkeztünk arra a pontra, ahol a Cangiimi és a Cusulina folyó egybeömlik. Innen kezdve lefelé Morona a neve az egyesült folyónak. A zavaros vizű Cangiimi az Andok előhegyeitől keletre elterülő síkságon folyik végig. A Cusulina a hegyekben ered. Vize tiszta, mert homokos és kavicsos vidéken ömlik tova.

A Morona vize is alacsony alföldi tájat öntöz; nagy része az év felében víz alatt áll.

De a Morona nem olyan szabályos időközökben árad és apad, mint az Amazonasz és nagyobb mellékfolyói. Az év első hat hónapjában időről-időre kiönt medréből. Mélysége rohamosan változik, a szerint, hogy mennyi az eső. Keletről lomha, iszapos folyók ömlenek beléje: a sokszáz négyzetkilométernyi mocsarak levezető vizei. A Morona nyirkos erdeiben a buján díszlő páfrányok és pálmák az uralkodók. Az Amazonasz medencéjének el nem árasztott részében oly gyakorta felbukkanó faóriások itt jóval ritkábbak.

A Morona tájképét nem élénkítik hegyek. Vegtől-végig ugyanaz az úttalan vadonerdő szegélyezi. Csak itt-ott szorul magas partok közé. Temérdek vad népesíti be ezeket a végtelen rengetegeket: a mi fácánunkhoz hasonló madarak, foglyok, *paujil*, pulyka, papagáj, *jungaruru* és a *trompitero* madár. Ez az indiánus-spanyol nevű madár csapatokban él. Mély, hullámos kacagásának a hallatára az avatatlan vadásznak a háta is megborsószik. Nyurga zöld lába a gólyáéra emlékeztet, feje, nyaka, teste a csirkére. Futó madár.

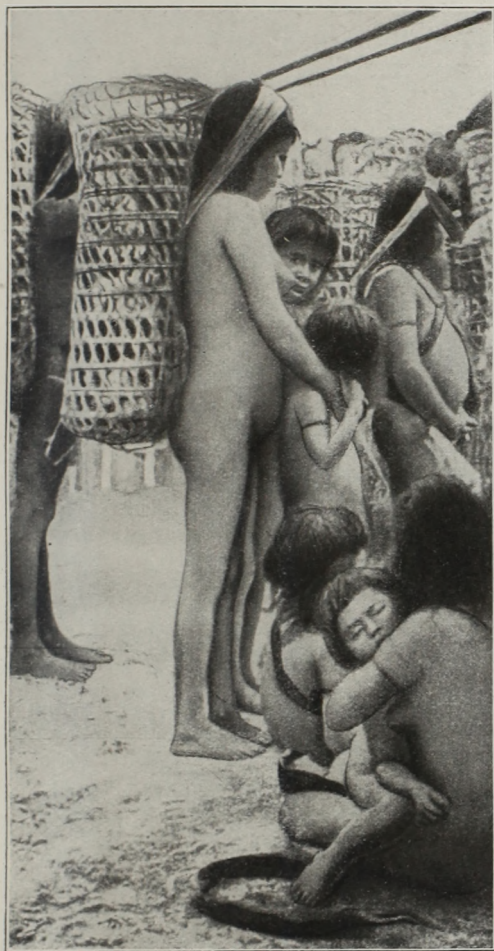

Indiánus a Rio Apaporis mellékén.
Kezében fúvó cső, nyakában tegez nyíllal tele.

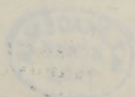

Fúvócsővel vadászó indiánus az Amazonasz őserdeiben.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

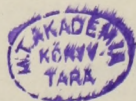

Indiánus asszonyok útrakészen.

Kócsag, a fészekben fiókák.

Az Amazonasz madárvilágának legjellemzőbb alakjai megtalálhatók ezen a vidéken. Általánosságban nem jó énekesek ezek a madarak. Sokkal inkább feltűnő pompás tollazatuk, mintsem zenei hangjuk. Legpompásabbak a gólyák és kócsagok.

Nagyon is hiányos lenne ez a rövid felsorolás a Morona-vidék madarairól, ha meg nem említeném a *flautero* madarat (az indiánusok is ezen a spanyol nevéen nevezik). Itt, ahol ritka a szép éneklő hangú madár, annál kedvesebb a fülnek, ha megszólal ennek az ökörszem-formájú madárkának édes fuvolázó éneke.

A legkecsesebb vízi madár, a kevélyen lépkedő flamingó, minden kanyarodón fel-feltűnik a Morona félig álló-vízű, sekély mocsaras kiöntéseiben.

Ennek a nagy ingoványnak útvesztőjében vergődünk feljebb és feljebb a Moronán. Feljebb jutva a magas vízállás időszakában nehezen haladtunk víz ellenében. A szigetecskéket és homokzátonyokat elöntötte az ár, sokszor a víz partját kellett táborot ütnünk éjszakára.

Bennszülöttektől nem kellett tartani. De ennél is gonoszabb ellenség lepert meg: a hangya. Vaskos köteteket lehetne írni az Amazonasz hangyáiról. Itt csak futó megjegyzésekre szorítkozom.

Ha mégoly rövid időre ül le az ember az őserdőben, tízével-húszával figyelheti meg a hangyák különféle fajait és családjait, a csaknem láthatatlan törpe hangyától a három centiméter hosszú óriási alligátor-hangyáig.

Az Amazonasz erdeinek valamennyi hangyája közül a fekete hangya a legkínzóbb, a *iuturis* a legkártékonyabb és a katona-hangya a legfélelmetesebb.

A fekete hangya mindenfelé előfordul. Éjjel arra ébred az ember, hogy a takaró s az egész tanya nyüzsög a hangyától. Ilyenkor nincs más menekvés, sietve vissza kell vonulni a csónakokra. De még a csónak sem biztos védelem: a kötélen is bemászik a hangya, ha csak nem a víz alatt vezet. A napfény a hangya legnagyobb ellensége. Ha ellepi a csónakot, part mellé vontatja az ember, ahol erős a napsütés s hidat vet ki a szárazra. A hangya, mihelyt megérzi a Nap

melegét, visszavándorol a szárazra. Elég ha *egy* felfedezi az embert. A többi nyomon követi.

Az *ituturis* valósággal veszedelmes. Egyetlen szúrása két-három napra lázas beteggé tesz. Szerencsére csak napal támad. A fákon fészkelnek, de mindenütt találkozunk velük. Ezek lepték el egyszer csónakunkat, a víz alá merített kötélén vándorolva végig. Csípése nagyon fájdalmas. Nem dagad meg a helye, nincs is nyoma, de mérge olyan hatékony, hogy néhány perc alatt heves sajtós lepi meg a megtámadott testrészt. Lehetetlen nyugton ülve elviselni. Olyan tömegekben él, hogy valóságos csapása az Amazonasz őserdeit járó utazónak.

Legérdekesebb valamennyi hangyafaj közül a húsevő katona-hangya. Jaj a sebesült állatnak, beteg embernek, ha a katona-hangya felfedezi !

Minden élelemkereső hangyafajnak három formája van : a hím, a nőstény és a dolgozó. A katona-hangya dolgozói két típusra oszlanak : a közönséges katonák és a tisztek típusára. A «tiszt» a nagyobb : megvan vagy 12 milliméter, a katona 5—6 milliméter. Más különbség nincs közöttük. Testük, lábuk vörös és páncéljuk keményebb, mint a közönséges hangyáé. Feje aránytalanul nagy, kerek, elefántcsontszínű, síma, kemény és csillogó. Hatalmas vörös csápjaival ragadja meg és tépi szét zsákmányát. Ha belénk csimpaszkodott és le akarjuk szedni magunkról, inkább benne hagyja csápját a húsunkban, de el nem ereszt.

A katona-hangya megérdemli nevét : bátor és fegyelmezett. Óriási seregekben vándorol az erdőben. Hihetetlen pusztításokat végez. Sűrű menetoszlopait semmi akadály fel nem tartóztatja ; körülbelül huszasával menetelnek egymás mellett, ötven-ötven egymás végében, A tisztek oldalt, külön, tíz-tizenkét centiméter távolságban. Akárcsak egy zászlóalj katonaság ! Sokszor rábukkantam egy-egy ilyen menetoszlopra, kilométerekre követtem őket és sem az oszlop elejét nem találtam meg, sem azt nem tudtam meg, honnan jönnek. Úgy látszik, nincs is fészük, folyton vándorolnak. A menetoszlop minden kilométerjében jóval több hangya lehet háromszázezernél.

Az ilyen menetoszlop, akárha tank söpörne végig, amerre elvonul, elpusztít mindent, ami útjába kerül : férget, hernyót, békát, gyíkot, még a patkányt is. A nagyobb állat is, ha sebesült és nem tud menekülni, halállal lakol ; huszonnégy óra alatt nem marad belőle egyéb a pusztla csontjánál.

Még a tűz sem akasztja meg őket : belemennek vakon és tetemeik tömegével eloltják, hogy az utánuk következők továbbjussanak. Nem térnek ki a tűz elől, pedig a hőség eléggé figyelmezteti őket a veszedelemre. Harci ösztönük legyőzhetetlenebb, mint a világ bármely katonájáé. Megfigyeltem, hogyan vetették rá magukat az oszlop élén járók egy égő szivarra s tépték széjjel félperc alatt. Tizen-huszan feláldozták magukat az utánuk jövő százezrekért.

A kaucsukgyűjtő tanyán örvendtünk egy-egy ilyen hangyaraj látogatásának. Semmi sem szabadíthatott meg tökéletesebben minden féreg, tücsök, egér és egyéb alkalmatlan csúszó-mászó és szökdécselő lénytől. A hangyahadsereg elvonulása után nyomuk se maradt. Az oszlop eleje ilyenkor megáll s az utánuk nyomulók elszélednek zsákmány után. Megfoghatatlan, hogyan osztozkodik a hadsereg, de kell, hogy legyen valami rendszerük az eleség összegyűjtésére és megosztására.

Van hangyafaj, amelynek értelme annyira fejlett, hogy nemcsak a készlet fogyasztja, hanem *termel* is. Valóságos «földművelők». — egy bizonyos fajta gombát termelnek. Szolgákat tartanak, sőt foglyokat (idegen hangyákat) s ezeket fejős tehénnek használják ; tapogatóikkal cirógatják és kényszerítik őket, hogy valami tápláló nedvet bocsásson ki magukból.

*

Hatvan napi evezés után belejutottunk a Cusulina-folyóba, útban Macas felé. Gyakran láttunk jaguárokat ; átúsztak egyik partról a másikra, belegázoltak a sekély vízbe. Halásztak.

Huszonöt-harminc napot töltöttünk a Cusulinán. Akkor a jobbsparton ráakadtunk egy ösvényre, amely Macasba s onnan a Santiagóhoz vezetett. Hatalmas, ki nem kutatott

területet jártunk meg idáig és elértük a civilizáció legvégső szélét ott, ahol a legmesszebbre terjed. A folyók mellől nem bolyongtunk el messzire a végtelen mocsaras tájakra. Ez veszedelmes vállalkozás is lett volna, mert a víz-állás hirtelen megduzzadása és apadása könnyen foglyul ejthetett volna hetekre.

A civilizáció egyetlen képviselőjével ott találkoztunk, ahol az ösvény elhagyja a folyót; egy öreg félvér ecuadori él itt családjával. Minden szükséglete — kávé, kakaó, banána, kasszava és egyéb fényűző cikkek — megterem az ültetvényén. Halászik és vadászik. Az adószedőt, vadászati felügyelőt nem ismeri, emberi törvények nem korlátozzák szabad életét.

Fejszéit, machetéit a macasi jezsuita papoktól szerzi cserébe a folyóból mosott aranyporért. Szelidített paujil és trompitero madarakat, papagájt, csirkét tart. Elégedettségben éldegél, nincs semmi elérhetetlen vágya. Száz meg száz ilyen elszigetelt, magános otthon van a zsívaro-vidék peremén.

Megegyeztünk az öreggel, hogy gondoskodik készleteink elszállításáról, szárazföldi úton a Santiago-folyóig, mintegy harminc kilométerre ettől a helytől. Viszonzásul az *Exploradora* csónakot ajánlottuk fel.

Macas mindössze néhány pálmalevélfödte kunyhóból áll. A Santiago legközelebbi kanyarulata hat kilométerre van ide. Egyetlen papot és néhány «keresztény» indiánust találtunk a faluban. Ezeket a törzsük vetette ki magából, úgy kerültek ide. Itt aztán elülről kezdhették bűnös életüket.

A pap, Macas ura és parancsolója, nem volt elragadtatva látogatásunktól. De mihelyt megtudta, hogy nem akarunk a nyakán maradni, hanem a Santiago-folyóra készülünk, egyszeriben megváltozott. Maga volt a megtetsült szeretetreméltóság. Lázasan igyekezett mindenben segítségünkre lenni, csak hogy minél előbb megszabaduljon tőlünk. Tekintélyének köszönhető, hogy készleteink azonnal megérkeztek, tüstént továbbították őket a Santiago felé és csónakot is vásárolhattunk. Biztosított róla, hogy az éghajlat gyilkos ezen a helyen s ha ott maradunk, bizonyosan beleesünk a himlőbe és a beri-beri betegségbe.

Húszonnégy óráig élveztük vendégszeretetét. Házigazdánk ezalatt igyekezett megriasztani a macasi élet elviselhetetlen borzalmaival. Része lehetett ebben a buzgóságában azoknak a teli fazék aranyaknak is, amiket szobája padlója alá ásott el — bennszülött szolgálai szerint. Akárhogy is, ottlétünk nem volt kívánatos. Ki tudja, nem dézsmálják-e meg ezek a vendégek a féltve őrzött kincset?

Mulattató volt rettentő tudatlansága a világ dolgaiban. Amikor megtudta, hogy amerikaiak vagyunk, ezt kérdezte: — Washington az elnökük, úgy-e bizony?

A mosoly árnyéka nélkül feleltem neki, hogy Washington már meghalt.

Azután elbeszélte nekünk «utazásait». Ámulva hallgattuk.

— Quitóban éltem, kolostorban. Egyik nap megbetegedtem és meghaltam, isten különös kegyelméből. Holttestemet tizenhat napig őrizték lepecsételve a kolostor katakombájában. Ezalatt végig vándoroltam a pokol országán. (És itt dantei képet rajzolt elhúnyt bűnös barátai és szerzetestársai pokolbeli gyötrelmeiről.) Arra ébredtem, hogy testem elhagyta a katakombát, szabad voltam megint, új életet kezdtem, szilárdan eltökélve magamban, hogy az igazak életét fogom élni.»

*

Az indiánusoktól megtudtuk, hogy a Santiagóban sok az arany Macas közelében. Mutattak is nekünk aranyat. Az arany könnyűségéből és lekoptatottságából arra következtettünk, hogy messziről hömpölygette idáig a folyó.

Az a nehéz arany, amit mi találtunk volt idáig, valamelyik nyugati mellékfolyóból kerülhetett a Santiagóba. Úgy gondoltuk hát, nem érdemes felfelé mennünk a Santiagón, jobb ha lefelé igyekszünk és durvább szemcséjű anyagra vadászunk.

A Macasba való megérkezésünket követő napon csónakba raktuk felszerelésünket a Santiago-folyón. A pap mellénk adott egy fiatal legényt (*chamaco*), hogy vigyük el magunkkal Barrancáig. Ő bocsátotta szárnyára a fiút,

azzal, hogy «tanuljon valami mesterséget az Amazonasmenti nagy városokban, mint Pennsylvania, London, Páris és California» (!) Az Amazonas vidékén élő farmerek, cau-
chero-k, ijesztően tudatlanok a földrajz terén. Hiába, mű-
veltségükön az se segít, ha egész flottájuk van is folyami
gőzösökből.

Az esős időszak kellős közepén voltunk. Rá sem ismer-
tünk azokra a helyekre, ahol felfelé jövet táboroztunk és
aranyat mostunk. Legtöbbet házmagasságú víz borította.
Egyetlenegyszer sem aludtunk a szárazon.

Állandóan ömlött az eső. Gyoles alsónadrágban evez-
tünk naphosszat.

Fürgén siklottunk lefelé a folyón. Két hét alatt elértük
a Pongo de Manseriche-t. A Santiago és a Marañon össze-
folyásánál előszedtük elrejtett zsívaro csónakjainkat, a hat
legjobból tutajt róttunk össze. Ezen az elpusztíthatatlan
és elsüllyedhetetlen alkotmányon akartunk lebocsátkozni
a nagy kanyón forgatagain.

A Marañon jobbpartján — szemünk előtt a Santiago
torkolata — állandó tanyát ütöttünk, konyhát, színt és egy
harmadik kunyhót építettünk. Nyolc-tíz napot töltöttünk
itt, a folyó apadására várakozva. Egyik nap, szakadó eső-
ben, hirtelen megapadt a folyó. Fentebb nyilván megszűnt
az esőzés.

Útrakeltünk. Ez volt a legnehezebb átkelésünk a
kanyón-on. «Tutajunk» valósággal fejfelé fúrta bele magát az
örvénylő vízbe. Nincs megállás. A szélső csónokok félig
megmerültek, mire a nagy örvénybe belekerültünk. Baj
nélkül megúsztuk a veszedelmet és szerencsésen partraszáll-
tunk Borjában.

Ott töltöttük az éjszakát, hogy kora hajnalban indul-
junk tovább. Másnap megérkeztünk Barrancába.

Don Juan Ramírezt ott találtuk. Visszatért indiánusai-
val az *Onza* hajón a kaucsuk erdőből.

Április közepén jártunk, 1900-ban. Úgy terveztük (ha
tervről szó lehetett akkoriban), hogy lemegyünk legalább
is Iquitosig.

Don Juan keresztezte szándékunkat.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

Ember-nemjárta ösvényeken.

Bizonyára azt hinné az olvasó, hogy ennyi hányattatás után ekkoriban már örömet elindultam volna hazafelé. Nem így volt. Rabul ejtett, megigézett a vadon. Alighogy megérkeztem Barrancába, ahol belekóstolhattam újra a civilizációba, máris fellángolt bennem a kalandok szomjúsága. Az első kínálkozó alkalmat megragadtam, hogy visszatérhessek a vadonba. Talán ha Don Juan José Ramírezt nem találom otthon, máskép alakul ez a történet. De otthon volt. És a következő ajánlattal fordult hozzám:

— Beszélük, — mondotta — hogy a Morona mellékfolyója, a Sicuanga mentén, húsznap járőföldre a torkollattól, él egy indiánus törzs: a záparók népe. Vagyont szerezhet, aki eljut közéjük és rá tudja venni őket, hogy gyűjtsenek kaucsukot. Kemény munka, nehéz feladat. Válasszom a költségeket, menjen el a záparókhoz.

Pillanatnyi tétovázás nélkül elfogadtam ajánlatát. Már csak az volt hátra, hogy találjak valakit, aki útitársammul szegődik.

Jack Rouse és Game meg sem álltak Barrancában, továbbhajóztak Manaosba, hogy onnan valami alkalmatossággal eljussanak hazájukba. Azóta sem láttam viszont Jacket. Négy évet töltöttünk együtt, jóban, rosszban kitartott mellettem vándorlásaimban. Nehezemre esett megválnom tőle. Tudtam jól, hogy sohasem látjuk egymást többé. Nem az a fajta ember volt, akik klub-címet hagynak hátra.

Egyedül Morse volt már csak velem a régi útitársakból. Őhöz fordultam tehát: kísérjen el új kalandokra.

Beleegyezett, azzal a feltétellel, hogy mihelyt elértük a Sicuanga felső szakaszát és ott tanyát ütöttünk, a Barrancából magunkkal vitt indiánus csónakosokkal visszafordul, ezeket itt leteszi és ő maga továbbmegy Iquitosba. Megígérte azonban, hogy fél év multával visszajön Barrancába s akkor megint találkozunk.

Elhatározásom megérett. Az sem riasztott vissza, hogy majd egyedül maradok Supaitrancával, az indiánus fiúval, akit már előbb szolgálomba fogadtam.

Ramírez gondoskodott felszerelésünkről és eleségünkről s három héttel azután, hogy Barrancába érkeztünk, elindultunk megint azfelé a folyón. Kellemes utunk volt, símán haladtunk. Pontosan akkor, amikorra terveztük, elértük a Sicuangát. Északnak fordultunk. A Sicuanga sötét, lomha folyó. Emberi életnek nyomát se láttuk hárminc napos utunkban. Az utolsó néhány napban már csak úgy vonszoltuk a csónakokat. Benne jártunk a száraz időszakban. Ahol már járhatatlan a folyó, kikötöttünk. Tisztást szabadítottunk, jó kunyhót építettünk, aztán Morse visszafordult.

Három-négy hónapot töltöttem ott, ide-oda vándorolva a mocsaras őserdőben : az indiánusok elveszett törzsét kutattam. Ott kellett lenniök valahol azon a tájon. Előbb egyik, majd másik irányban hatoltam be az erdőbe, harminc, negyven, ötven kilométer távolságra, a szélrózsa minden irányában. Sehol semmi nyoma embereknek. Kaucsukfát is keveset találtam. Elhagyottabb volt a vidék, sivárabb, mint a Yasuní. Supaitranca volt az egyedüli emberi lény körülöttem több ezer négyzetkilométernyi területen.

És ekkor egy nap ő is meghalt. Lázás betegségbe esett s mint a Felső-Amazonasz vidék indiánusai szokták, azonnal megadta magát, hogy ő most már meghal. Lefeküdt és két nap alatt vége volt.

Most már senkim se volt, égen-földön. Ha legalább egy papagájom lett volna, vagy *paujil*-madaram — felvidított volna. A legelhagyottabb zuga volt ez a világnak, amit valaha láttam. Talán nincs is elhagyottabb sehol, ha csak

nem a sarkvidéken. Ha elviselhetetlenné vált az élet a tanyán, elbolyongtam három-négy napra, néha egy hétre messze be az őserdőbe, túl a megjelölt ösvényen, hátha találok valami hegyes-völgyes tájat, vagy bármit, ami megszakítja ennek a végtelen mocsaras vidéknek kísérteti komorságát. Éjszakára kerestem valami kis kiemelkedő pontot, ha meg nem bírtam kikeveredni a mocsárból, felkúsztam egy fára s ott aludtam. A vízből kiemelkedő fákon nincsen kártékony rovar. Állati életet éltem, sokszor az éhséggel is küzködve.

Három hónapja éltem már ott anélkül, hogy csak nyomára is bukkantam volna emberi lénynek — ekkor eszméltem csak rá, milyen képtelen bolondságot művelek. Hiszen, ha találok is indiánusokat, az olyan népnek, amelyik annyira alacsonyrendű, hogy a mocsaraknak ebben az útvesztőjében él — ennek ugyan semmi hasznát nem veszem. Eleségem is fogytán volt. Elhatároztam tehát, hogy elhagyom ezt a vidéket. Másnap hozzáfogtam egy hordópalma kivágásához, hogy csónakot vájjak belőle. Morse ugyanis magával vitte egyetlen csónakomat.

A magas vízállás tíz nap alatt elsegített Barrancába. Néhány napra rá Morse megérkezett. Most ő csábított volna bele valami kitűnő «biztos dologba». De én nem voltam olyan kedvemben, hogy újabb örülségre vállalkozzam. Négy esztendeje voltam immár «úton» New Yorkba s már kezdtem attól tartani, hogy úszóhártyám nő a lábamon, ha még soká itt tespedek ezekben az ingoványokban.

De Morse olyan fényes lehetőségeket csillogtatott meg előttem, hogy végül mégis felcsaptam. Marha- és cédrusfaüzletről volt szó a Cangaimi felső szakasza és Iquitos között. Egy iquitosi kereskedő előlegezett is neki a vállalkozásra egy tarisznya angol aranyat. A terv az volt, hogy a Cangaimi folyón behatolunk Ecuadorba. Ennek a folyónak a partjain, úgy hírlett, marha-farmok vannak. Ott akartuk összevásárolni a marhát, majdnem ingyen és cédrusfából rótt tutajokon szállítani le Iquitosba, ahol a fa is, marha is igen értékes.

Igy történt, hogy megint csak felkerekedtünk, duzzadó

reményekkel, mint mindig. Harmadiknak egy colombiai kalandor csatlakozott hozzánk. Morse útközben botlott bele ebbe az emberbe, Iquitosból jövet.

Valamikor azon a vidéken élt, ahova most igyekeztünk. Lelkendezve beszélt, milyen olcsó a marha a Cangaimi vidékén és a zsívaro-földdel határos városkákban.

Victornak neveztük el útitársunkat. Victor első nap megbetegedett. Harmadnapra már az evezésben sem segíhetett. Egy hét multával ledöntötte lábáról a lázas betegség.

Kikötöttünk és megbeszélgettük, mit csináljunk vele. Arra a gondolatra jutottunk, kellő eleséggel tutajra ültetjük, puskáját is magával viheti és rábízzuk a folyóra. Két-három nap alatt eléri Barrancát. Viktor beleegyezett ebbe a megoldásba. E nélkül nem is tehattük volna ezt vele. Magunkkal vinni még kockázatosabb lett volna. Ha meghal az útitársunk, kényelmetlen kérdéseket intézhetek volna hozzánk.

Ketten maradtunk. Napok mulva kezdtek mutatkozni a fizikai kimerülés tünetei. És előttünk még három hosszú hónap minden fáradalma!

Egy délután befordultunk a Morona folyóba. Ekkoriban már hiába is igyekeztünk leplezni nyomasztó hangulatunkat. Fáradtan taszigáltuk csónakunkat feljebb és feljebb a sekélyvízű folyón, amikor váratlan esemény történt: a legmeglepőbb véletlen találkozás életemben.

Egyikünk merő esetlegességből a folyó közepe felé pillantott. Ámultan kiáltott fel, lábunk «a földbe gyökerezett», száz lépésnyire tőlünk egy kis sziget partja közelében egy fiatal indiánus leány feje bukkant fel a vízben. Nyilván már előbb megláthatott bennünket, kikapaszkodott a partra, megfordult és nyugodtan szemlélte közelgő csónakunkat. Ott állott a parton a lány, maga a megtestesült komolyság és nyugalom.

Egyesegyedül volt a lány. Átcikázott agyamon a gondolat: honnan és hogyan kerülhetett ide ez a lány, így egymagában... talán bizony kelepcebe csal minket s mögötte a sűrű bozótban mérgezett nyilak leselkednek ránk.

Meg is mondtam ezt Morse-nak. De sem ő, sem én nem voltunk olyan lelki állapotban, hogy elszalaszthassuk a legkisebbke reménységet is, hogy segítséget kapunk valahonnan. Azt hiszem, tárt karral fogadtuk volna ebben az órában, akárha csatába induló fejjvadász indiánusok csapatával találkozunk is. A fehér ember barátjául kell hogy szegődjék bennszülött embertestvéreinek, ha be akar hatolni az őserdőbe. Egyedül nem juthat messzire. Az Amazonas sötétlő rengetegének a mélyén a természet kegyetlen házőrző eb: szörnyeteg, amely félelmesen őrzí az őserdő titkait és elriasztja a betolakodót.

Így hát nyugodtan evezünk tovább a lány felé. Húsz lépésre jártunk tőle, amikor quichua nyelven megszólított:

— *Mai manta chamungi?* (Honnan jöttök?)

Majd pedig ezt kérdezte:

— *Mai man ringuichu?* (Hova mentek?)

Megmondtuk, hogy Barrancából jövünk és a Cangaimira igyekszünk.

Vájt csónakunk megcsikordult a part homokján. Óvatosan partra léptünk a sziget csúcsán és megkérdeztük a lányt, hányan vannak és melyik törzsből való.

— Egyedül vagyok, amint látjátok.

Volt valami a lány hangjában, ami meggyőzött, hogy igazat beszél. Bizalmat keltett bennünk. Elfeleedtük, hogy még az imént kelepécére gondoltunk.

Breginia — mert ez volt a lány neve — rendkívül értelmes teremts volt. Külseje finomabb volt, mint legtöbb társnőjéé. Parancsoló jelenség. Tizennyolc éves lehetett, magas, karcsú, izmos; keze-lába kicsi. Vastag fekete haja lelógott a derekáig. Foga feketére mázolt, de nem kihegyezett. Bőre sárgásbarna, arca tiszta mongol jellegű.

Láthatólag kimerült volt: fáradt és éhes. Megkínáltuk ennivalóval. Mohón nekiesett. Aztán elbeszélte csodálatos történetét. Hadd mondjam el a magam szavaival:

Sok évvel előbb egy fiatal pap evezett le a Pastassán, a Marañon mellékfolyóján és hittérítő állomást alapított az andoa-indiánusok között. Telepét Andoasnak nevezte el.

Ez volt az egyetlen telep arrafelé, amelyiknek harang is volt a templomában.

Abban az időben, amelyről írok, a pap már öreg ember volt.

Breginia Andoas környékéről való volt. Így került el Andoasba. Ő volt az öreg hittérítő legkitűnőbb segítőtársa. Esketett és keresztelt is és nagy tekintélyre tett szert messze földön. Bármerre járt, meghódította az indiánusok bizalmát.

Elvetődött a Morona mentén élő záparo indiánusok közé is. Ott érte az a baleset, hogy portyázó huambisák foglyul ejtették. Egy huambisa harcos felesége lett s az magával vitte a Santiago-folyó mellé. Engedelmesen követte rabszolgatartóját, de el volt rá szánva, hogy megszökik. Hónapok multával hirtelen eltűnt a Santiago mellől, bevette magát a rengetegbe. Pusztán tájékozódó ösztöne vezette, mint az üldözött vadat. Csúszva-mászva «kereste» meg élelmét: teknőstojást, madártojást, békát, vadgyümölcsöt, gyökereket. Napról-napra jobban lefogyott és elgyengült.

— És így találkoztunk ma — fejezte be egyszerű elbeszélését a leány, lábát lógázza a csónak orrában.

Beszélgetésünk során kiderült, hogy a Moronán készült felfelé valami régi záparo ültetvényekhez, abban a reményben, hogy talál még ott gyümölcsöt. Onnan pedig át akart vágni a vízválasztón a Pastassa-folyóhoz, Andoasba.

Mi is arrafelé igyekeztünk. Breginia öröme felcsapott útitársunknak. Kitűnő segítőtársnak bizonyult. Minden bennszülött nyelvjárást ismert. Egymással quichua nyelven beszélgettünk.

Othonos volt az őserdőben. Fáradhatatlan figyelemmel kémlelte a tájat, evezett, kormányzott. Ha majmokat vett észre, a partnak fordította a csónak orrát. Utánuk vettem magamat a vadaknak, aztán leültem a zsákmány mellé. Breginia mindig megtalált, vállára vetette az elejtett majmokat és nyomon követett. És végül ő vezetett vissza a magam nyomán a csónakhoz. Kikacagott,

amikor nyomot tévesztettem és látta szánalmas vergődésemet.

Kapott tőlünk egy inget. A csónakba visszatérve belebújt megint az ingbe. Rendesen a lábával lépett bele az ingujjába, átkötötte a derekán az inget és visszaült a csónak farába.

Egyszer *maquisapa* majmok kiáltozását hallottuk az erdőből. Breginiát semmi áron nem tudtam rávenni, hogy partraszálljon velem. Azt mondta, jaguár jár a környéken. A majmok szavából tudta meg. Csakugyan megtaláltam és lelőttem a jaguárt. Breginia ekkor utánam jött és machetevel kivágta az állat szívét és szemfogát. A szívet megsütötte és beleharapott; másik felét nekem adta, hogy bátrabb legyek. A fogat megtartotta vadászati diadaljelvénynek.

Egyre-egyre fogyott a vad, ahogy feljebb és feljebb jutottunk a kanyargó Moronán. Breginia egy ideig talált még vadmézet, a spárgához hasonló vad nádat, koprát, kókuszdiót. De végül már az indiánus lány is üres kézzel tért meg kutatásaiból.

És ugyanekkor más szerencsétlenség is ért. Morse egyik lába felhólyagosodott, megdagadt. A tályogon mély lyukak keletkeztek, olyan mélyek, hogy egy gyufa beléjük fért. A sebek elmérgesedtek. Sürgősen kellett segíteni rajta. Már arra gondoltam, hogy le kell vágni a lábát.

És ekkor jött segítségül Breginia. Összeszedett valami leveleket az erdőben, beborogatta velük a sebeket. Egy hét alatt talpra állt a beteg.

Közel jártunk a Sicuanga torkolatához, amikor elfogyott az eleségünk és a — türelmünk. A szúnyogok és homoki legyek olyan sűrű felhőben árasztottak el, hogy alig láttuk egymást. Idegeinket roppantul próbára tette ez a helyzet. Megbetegedtem. Úgy legyengültem, hogy alig bírtam az evezőt fogni. Egyik nap összeszólkoztunk. Én folytatni akartam az utat, Morse minden áron vissza akart fordulni. Követelte, adjam neki a csónakok felét. Felajánlottam, hogy tutajt csinálunk neki. Visszautasította.

Egyik izgatott szó a másikat követte. Puskát ragadtam és rákiáltottam :

— Annak köszönd, ha rostává nem lőlek, hogy fehér ember vagy.

— Nem szánnálak lelőni, mint a kutyát — felelte.

Így néztünk farkasszemet egymással. Morse vetett véget a feszültségnek. Félrelökte a fegyverét.

— Micsoda veszekedett bolondok vagyunk — mondotta.

Breginia mindvégig nyugodtan szemlélte az összetűzést.

Végül is kiegyeztünk feliben. Folytatjuk az utat a Sicuangán a régi tanyáig, ahol Supaitrancával banánát és kasszavát ültettem fél esztendeje.

Egy nappal azelőtt, hogy agyoncsigázva, betegen és kiéhezve elértük a Sicuanga torkolatát, hirtelen megkapott minket a helyzet humora és kitört belőlünk a kacagás.

Emlékszem, Morse kezdte.

— Szeretnék felcsapni révésznek ezen a folyón — jegyezte meg.

De az is lehet, én indítottam el a lavinát, amikor ránéztem Morse szűnyoghálójára. Hetekig köpködté rajta keresztül a dohánylevet!

Akárki kezdte, majd kipukkadtunk a kacagástól. Megértem Jack London tengerészeit, akik belehaltak a kacagásba. Mi is majd hogy erre a sorsra nem jutottunk.

Hogy rövidre fogjam a történetet: két hétig bírtam ki az utat felfelé a Sicuangán. Az éhség és betegség végkép elcsigázott. Morse nem tehetett mást: elhagyott. Ha megvárja, míg meggyógyulok, alighanem mind a hárman éhen pusztulunk. Ha magával cipel tovább, sohasem éri el régi tanyámat, ahol eleségre számítottunk. Nyolc-tíz napi út az még ide.

Egyedüli reményünk az volt, hogy Breginia segítségével eljut oda és idejében visszatér élelemmel.

Morse és Breginia tehát partra tettek, fedél alá helyeztek és elindultak felfelé a folyón. Egy pohárnyi *farinhám* volt tizenöt napra, amíg megjönnek egykori tanyámról. Olyan gyenge voltam, hogy nem bírtam megállni a lábamon. Puskám melletttem hevert, ha netán

valami vad arra tévedne. De bizony csak nem mutatkozott semmi élő lény. Harmadnapra motozást hallottam a fa ágán, kimásztam és láttam, hogy majmok játszadoznak a fán fejem fölött. Egyiket célbavettem, a majom lebukfenezett. Talán ez mentette meg életemet. Majomhúst főztem magamnak. Ezen az eséségen elédegeltem, míg Edward és a lány vissza nem jöttek értem.

Társunk másodszor is megmentette életünket. Nemcsak hogy segített Morse-nak az előrejutásban, de rátalált egy régi záparo ültetvényre, még mielőtt az én tanyámat elérték. Erről az ültetvényről mi nem is tudtunk.

Az utolsó napon, kevéssel azelőtt, hogy megérkeztek, tarisznyám fenekéről kikotortam egy doboz Holloway-féle főzelék-pilulát. Megettem az egészet. Huszonnégy óra alatt annyira megerősödtem tőle, hogy — hetek óta először — talpra álltam s másnap már dolgozhattam is.

Aki már dögvóráson van, melegen ajánlhatom neki a majomhúst és ezt a főzelék-kivonatot.

Amikor viszontláttuk egymást, Morse meg én, mind a kettőnket megdöbbsentett, milyen rossz bőrben vagyunk. Kísérteti arc, beesett szemek meredtek ránk. Csupa csont és bőrré asztunk az éhségtől és betegségtől. Az égő napfény a nyitott csónakban sárgává cserzette bőrünket. A jótékony árnyék és pihenő három hét alatt talpra állított.

De ekkorra már, kénytelen-kelletlen, végleg lemondunk arról, hogy tovább erőltessük az utat a Cangaimira. A záparo *chacrá*ban összesen se lehetett annyi ételmezt összeszedni, hogy elvergődjünk vele a folyóig. Elhatároztuk, hogy visszafordulunk.

Igen, de mi történjék Breginiával? Ha levisszük magunkkal Barrancába vagy Iquitosba, rabszolgasorsra jut, vagy még rosszabb élet vár reá. Ő is ismerte eléggé az Amazonas országait, hogy megértse ezt. Egyetlen megoldás maradt. Levisszük őt addig a pontig, ahol a Sicuanga beleömlik a Moronába, ott adunk neki annyi ételmezt, amennyit csak lehet és útjára bocsátjuk, hogy eljusson hazájába, Andoasba.

Nehéz harcot vívott magával, amíg erre rászánta magát.

Ragaszkodott hozzánk. Nehezen vált meg tőlünk. De józan esze felülkerekedett és elhatározta, hogy szembeszáll a két-hónapos út fáradalmaival és veszedelmével. Az őserdő gyermeke — ott van ő otthon a vadonban.

Csónakázásunk lefelé a folyón, volt utolsó utam ebben az elátkozott, legyőzhetetlen őserdőben, amelyben annyi nyomorúságos napot éltem át az elmúlt esztendőök során.

Amikorra elértük a Sicuanga torkolatát, Breginia mást gondolt. Felfelé indul a Sicuangán, felmegy megint a záparók erdőtisztásáig. Onnan pedig — úgy remélte — rátalál majd régi záparo barátainak a nyomaira s rájuk magukra is valahol a Morona és a Pastassa vízvázasztója tájékán.

Adtunk neki machetét, pisztolyt, gyufát és egy kis üstöt. Az üstöt azért, hogy főzhessen, ha itt-ott talál valamit: chonta-diót, gyümölcsöket, halat, békát, ráját, mi egyebet.

Minden holmiját belebugyolálta az ingébe, lehasított egy faháncs-szalagot, átkötötte vele motyóját és úgy vette magára, hogy a fejéről lógott le. Kezében a machete, indulásra készen felénk fordult utoljára. Csónakunk lassan távolodott. Már elértük a folyó kanyarulatát, ő még ott állt mozdulatlanul, félkezét magasba nyujtva búcsúzóul — bronz-szobor az erdő zöld keretében — némán, ragyogón, félelem nélkül. Úgy lehet, mi mentettük meg az életét. De bizonyos, hogy ő megmentette a mienket.

BEFEJEZÉS.

Iquitosból gőzhajón utaztunk le Manaosba. Ott egy-két hetet kellett várnom a New Yorkba induló óceáni gőzösre. Mert most már végre csakugyan hazakészülöttem. Ez az egy-két heti várakozás majdhogy nem romlásba sodort. Találkoztam egy bizonyos Mike Gilleran nevű emberrel. Rábeszélte, menjek vele Venezuelába. Próbáljunk szerencsét az új gyémántmezőkön. Útrakészen éppen csónakba készültünk ugrani, hogy elinduljunk a Rio Negróra, hogy majd onnan felevezzünk az Orinoco-folyóra, — csekély háromezer kilométeres csónakázás! — amikor levelet hoztak. Hazulról érkezett a levél. Az volt benne: várnak, itt az ideje, hogy hazamenjek végre-valahára.

Ez a levél megtörte a varázst. Felszálltam a legelső gőzhajóra.

Kevéssel előbb találkoztam William *Game* barátommal. Éppen akkor jött meg a Jurua forrásvidékéről, betegen. Hírt hozott Jackről. Együtt indultak volt el a Juruára, néhány indiánussal. Kaucsukot gyűjtöttek. Elbeszélte útjuk történetét.

Az indiánusok ellopták csónakjukat és magukra hagyták őket, élelem nélkül. Hetekig nem ettek mást, mint gyíkot, békát, patkányt, amit éppen fogtak maguknak. Mind a ketten belebetegedtek a vizsontagságokba. Jack belepusztult a beri-beri betegségbe. Game-nek annyi ereje sem volt, hogy társa tetemét kiemelje a függőágyból. Kimászott a kuckóból, felkapaszkodott egy *balsa* fatörzsre és leúsztatott az első ültetvényig. Onnan folyami hajón jött le Manaosba. Sohasem láttam többet ettől fogva. Morse találkozott vele hónapokkal később New Yorkban. Aztán eltűnt

megint. Buffalóból írt utoljára: «Megyek Klondyke-ba. Gondolj rám és írj.»

Parà-ba megérkezve partraszálltam és elmentem az Egyesült-Államok konzulához, Mr. K. K. Kenneday-hez. Mikor megmondtam neki, ki vagyok, összecsapta a kezét.

— Maga az? . . . Up de Graff? — rebegette ámultan.

Amikor magához tért kissé meglepetéséből, elbeszélte az egész történetet. Évek óta kutat, egész halom levél vár rám az irodájában. Már régen halottnak hitt.

Összeszedtem leveleimet, megköszöntem fáradozását és rohantam a hajóra. Később tudtam meg, hogy nemcsak ő, már elődje is nyomozott utánam. Többször is írt anyámnak. Íme két levele:

(I.) *Az Egyesült Államok konzulátusa.
Parà, Brazília, 1897 március 23.*

Mrs. Ella A. Up de Graff.

Asszonyom,

most kaptam szíves levelét. Mindent megteszek, ami csak hatalmamban van fia érdekében, ha megérkezik Parà-ba. Utasításokat kaptam az ő dolgában kormányomtól. Remélem, hamarosan láthatom fiát Parà-ban.

Tisztelettel:

*George G. Mathews,
az U. S. A. konzula.*

(II.) *Az Egyesült Államok konzulátusa.
Parà, Brazília, 1898 március 3.*

Mrs. Ella Up de Graff.

Asszonyom,

ma délután kaptam meg levelét. Nagyon sajnálom, hogy fia levelei nem jutottak el önhöz. Igazán nem tudom, mi történhetett velük. Mindenkitől kérdezősködtem fiáról s

csak egy embert találtam, aki azt mondja, hallott róla. Ez az ember J. O. Kerby őrnagy. Kerby tavalý októberben utazott az ország belsejében, a kaucsukgyűjtőktől hallott hírt fiáról. Megkértem Mr. Carlos Moraley-t, tudakozódjék róla. Ő mindenkit ismer odafent. Remélem, nemsokára határozott híreket írhatok.

Igaz tisztelettel
George G. Mathews.

Otthon, anyám házában, átnéztem a haza érkezett leveleket. Kiválasztok kettőt közülük és ezekkel fejezem be bolyongásaim történetét.

1898 március 27-én Mr. Tillman, az Egyesült-Államok quitoi követe ezt írta anyámnak :

Asszonyom,

levele későn jutott kezembe és elfoglaltságom is késleltette válaszomat. Örülök, hogy kapott levelet fiától. Remélem, szerencsésen hazakerül. Ön bizonyosan ismeri a keze írását és bizonyos benne, hogy ő írta a levelet. De vajjon a keltezésen nincsen nyoma annak, hogy utólag változtattak rajta? Különös, hogy a parà-i konzultól kapott leveleket és Fritztől egyet sem. Nem tudok választ adni kérdésére, mi indíthatta fiát arra, hogy ilyen messze elbolyongjon és hogy ilyen soká oda maradjon ilyen országban.

Tisztelettel
H. D. Tillman.

A második levelet Kenneday írta Parà-ból.

Az Egyesült-Államok konzulátusa.
Parà, 1898 november 21.

Uram,

október 31-én kelt levelét, amelyben segítségemet kéri, hogy fia hollétét felkutassam, megkaptam a fényképpel együtt.

Mélyen együttérzek önnel súlyos aggodalmában. Legyen meggyőződve, hogy minden követ megmozgatok, hogy ha csak lehetséges, valami nyomra bukkanjunk.

Abban az esetben, ha az Amazonasz vidékén van, vagy volt valaha, azt hiszem, előbb-utóbb sikerül kinyomoznom, merre jár az ön fia.

Felszólítása mélyen megindít és el vagyok rá szánva, hogy komoly odaadással szolgálatára legyek nemes célja elérésében.

Szíves üdvözlettel

K. K. Kenneday.

*

Amikor 1901 november 18-án hajóm befutott New York kikötőjébe, pontosan hét esztendőre azután, hogy az *Advance* gőzösön útrakeltem Dél-Amerika felé, sokáig eltűnődtem, hogy megfejtsem a talányt: micsoda különös titkos erő bilincselte le engem és tartott bűvöletében, hogy hét szép esztendőt töltsék kalandos hányattatások közt az Amazonasz őserdeiben. Mai napig sem oldottam meg a rejtélyt, ha csak azzal nem felelek magamnak, hogy sokszázados, messze ősem vére kering bennem, annak a régi-régi tengerésznek, akinek a lobogóját kalózhajók árbocrudján lengette a szél.

Térkép Up de Graff: Az Amazonasz őserdeiben c. művéhez.

TARTALOMJEGYZÉK.

Fejezet	Lap
I. Az első lépés	5
II. A jó reménység földjén	9
III. Quito-ban	17
IV. Útitársra akadok	20
V. A félelmetes vampir	25
VI. A vadon törvénye	34
VII. Kétségbeesett törtetés az őserdőben.....	40
VIII. Letelepszünk a láthatatlan házigazda hajlékában.....	46
IX. Az óriás anakonda	55
X. Útonállók megrabolnak	62
XI. Iquitos.....	67
XII. Trópusi politika	74
XIII. Felfelé az Amazonaszon	79
XIV. Elindulunk az ismeretlenbe	84
XV. A Pongo de Manseriche	92
XVI. Diplomácia	98
XVII. Az őserdő titkos rejtekei.....	103
XVIII. Hajótörés	111
XIX. Háború a Santiago folyón	119
XX. Fejvadászok háborúban.....	126
XXI. Borzalmas diadaljelvények	133
XXII. Visszafordulunk	138
XXIII. Az Amazonasz hangyái.....	144
XXIV. Ember-nemjárta ösvényeken.....	151
<i>Befejezés</i>	161

KÉPEK JEGYZÉKE.

	Lap Címkép
F. W. Up de Graff	16—17
Guayaquil kikötője (Ecuador) — Guayaquil kikötőváros — A Guayaquil folyón — Híd az Andokban	16—17
Tájkép a Cordillera de los Andes hegyláncban — Falu a hegyek közt (Ecuador) — A Chimboraso (Ecuador) — A Cotopaxi (Ecuador)	24—25
Rancho Dél-Amerikában — Délamerikai marhapásztor — Vásártér egy délamerikai városban — Kirándulók Ecuadorban	32—33
Ecuadori tájkép — Pálmák a Rio São Francisco mellékén, Braziliában — Telep Ecuadorban — Növényzet Nyugat-Ecuadorban	40—41
Ilyen járt csónakon jártam az Amazonaszt és mellékfolyóit — Napo-melléki indiánusok (Ecuador) — Telep az Amazonas egyik mellékfolyója mentén — Indiánusok a Napo-folyó mellékén	48—49
Indiánus telep az Ucayali mellett (Perú) — Perúi indiánusok — Indiánusok az Ucayali folyón (Perú) — Az Ucayali folyó Peruban	56—57
Így épül a pálmalevél-tető az őserdőben — Cauchero megcsapolja a kaucsukfát — Anakonda egy vízbedőlt fatörzsön — Kaucsukfák Iquitos mellett (Perú)	64—65
Utca Iquitosban — Indiánus caucherok — Perúi katonai állomás Iquitos közelében — Kaucsuk-fák Dél-Amerikában	72—73
Megfeneklett gőzös az Amazonaszon — Óriási páfrányok és sűrű alja-növényzet az őserdőben — A manatus feldarabolása — Növényzet az Amazonas mentén Manaus mellett	80—81
Kaktuszok Bahia vidékén (Brazília) — Araucaria-liget Parana fennföldjén (Brazília) — Huitola nők díszbe öltözötten — Indiánus az Amazonas felső vidékéről	88—89
Kaucsukgyűjtő munkás gyermekei — Indiánus a Pichio folyó vidékén (Perú) — Perúi indiánus — A Pongo de Manseriche — Úszó lakás az Amazonaszon	96—97
Huitola indiánus lányok — A fejjavadások legbecesebb hadi zsákmánya — Huitola lányok tánca — Zsivaro harcos	112—113
A járhatatlan őserdő — Orchideák az Amazonas őserdejében — Zsivaro fiú — Indiánus lányok a fonóban	128—129
Indiánus a Rio Apaporis mellékén — Fuvó csövel vadászó indiánus — Indiánus asszonyok útra készen — Kócsag	144—145

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA 2003 19 57 N. SZ.

